

Pol Oster

Zimski dnevnik

The image features a dramatic, dark, and cloudy sky as the background. The clouds are heavy and layered, with some light breaking through near the horizon. Below the sky, the dark silhouette of a city skyline is visible, including a prominent spire or tower. The overall mood is somber and atmospheric.

Pol Oster

Zimski dnevnik

Geo
poetika

Pol Oster

ZIMSKI DNEVNIK

bojana888

* * *

Misliš da ti se tako nešto nikada neće desiti, da je to jednostavno nemoguće, da si jedina osoba na svetu kojoj se ništa slično ne može dogoditi, a onda, jedno po jedno, sve počne da ti se dešava, baš kao i svima drugima.

Tvoja bosa stopala na hladnom podu dok silaziš s kreveta i krećeš prema prozoru. Šest ti je godina. Napolju pada sneg, grane drveća u dvorištu počinju da se bele.

Govori sada, pre nego što bude prekasno, i nadaj se da ćeš govoriti sve dok više ništa ne ostane da se kaže. Vreme ipak ističe. Možda za sada treba da ostaviš po strani svoje priče i da pokušaš da preispitaš kakav je to osećaj biti u ovom telu, od prvog dana do kog ti sećanje seže, pa do ovog današnjeg. Katalog čulnih informacija. Nešto što bi se moglo nazvati *fenomenologijom disanja*.

Imaš deset godina, dan usred leta, vruć, nepodnošljivo vruć, vazduh je toliko vlažan i neprijatan da ti se, iako sediš u senci drveća u dvorištu, na čelu skupljaju graške znoja.

* * *

Neporeciva je činjenica da više nisi mlad. Za mesec dana navršićeš šezdeset i četiri godine, pa iako to i nije duboka starost, niti ono što bi se moglo nazvati poodmaklim dobom, ne možeš da prestaneš da razmišljaš o svima onima koji nisu uspeli da dođu u godine u kojima si ti sada. Još jedan od brojnih primera toga da, zapravo, ništa i ne mora da se desi, ali da se, ipak, sve dešava.

Vetar koji ti duva u lice za vreme mećave, prošle nedelje. Užasna hladnoća, a ti si napolju, na pustoj ulici, pitaš se šta te je spopalo da

izađeš iz kuće po takvom nevremenu; ipak, dok se boriš da održiš ravnotežu, ushićen si tim vetrom, osećaš radost dok gledaš poznate ulice kako se pretvaraju u belu mrlju uskovitlanog snega.

Fizički užitak i fizički bol. Seksualni užitak prvo i pre svega, ali i uživanje u hrani i piću, kad nag ležiš u toploj kupki, zadovoljstvo koje osećaš kad se počeseš ako te zasvrbi, kad kineš i prdneš, kad ležiš u krevetu sat duže, kad okreneš lice prema blagom popodnevnom suncu kasnog leta dok ti se toplota razliva po koži. Bezbroj takvih prilika, nema dana bez nekog trenutka, ili trenutaka fizičkog zadovoljstva, pa ipak bol je daleko uporniji, teže ga je kontrolisati a, na ovaj ili onaj način, gotovo svaki deo tvog tela bio je izložen nekoj povredi. Oči i uši, glava i vrat, ramena i leđa, ruke i noge, grlo i stomak, članci i stopala, da i ne pominjem ogroman čir koji ti se jednom pojavio na levom guzu, za koji je doktor kazao da je prišt, što je tebi zvučalo kao neka srednjovekovna pošast, i zbog kojeg čitavu nedelju nisi mogao da sediš na stolici.

Blizina tvoga malog tela tlu, tela koje ti je pripadalo dok si imao tri i četiri godine, zapravo neveliki razmak između tvojih stopala i glave, i kako su nekada stvari koje više i ne primećuješ bile neprekidno prisutne i kojima si bio preokupiran: sićušnim svetom razmilelih mrava i izgubljenim novčićima, otpalim grančicama, zatvaračima za flaše, maslačcima i listovima deteline. Ali mravima naročito. Njih se najbolje sećaš. Armije mrava koje putuju gore i dole po svojim praškastim brdašcima.

Pet ti je godina, nadvijen si nad mravinjakom u dvorištu, pomno proučavaš dolaske i odlaske svojih šestonožnih prijatelja. Nečujno i neopaženo, tvoj trogodišnji sused prilazi ti s leđa i udara te po glavi dečijim grabljama. Šiljci ti zasecaju kožu, krv curi kroz kosu, spušta se niz vrat, i ti vrišteći utrčavaš u kuću gde će se baka pobrinuti za tvoju ranu.

Reči tvoje bake tvojoj majci: „Tvoj otac bi bio divan čovek - samo da je bio drugačiji.”

Ovoga jutra, dok se budiš u još jednoj neprozirnoj januarskoj zori u kojoj se prigušeno sivo svetlo uvlači u spavaću sobu, lice tvoje žene okrenuto je prema tvome, oči su joj zatvorene, još čvrsto spava, prekrivač je navukla sve do vrata, glava joj je jedini vidljivi deo tela, i ti se u čudu diviš tome koliko je lepa, koliko je mladolika, čak i sada,

pošto je prošlo trideset godina od kad si prvi put spavao s njom, posle trideset godina života pod istim krovom, spavanja u istom krevetu.

Sneg i danas pada, i dok ustaješ iz kreveta i prilaziš prozoru, vidiš grane drveća u dvorištu iza kuće kako počinju da se bele. Imaš šezdeset i tri godine. Pada ti na pamet kako na tvom dugom putu od dečastva do današnjeg dana gotovo da nije bilo trenutka u kom nisi bio zaljubljen. Trideset godina braka, da, ali tokom trideset godina pre toga, koliko si puta bio zanesen, koliko si se puta zatreskao, goreo i čeznuo, koliko si se puta raspametio i ludački žudeo? Od samog početka tvog svesnog života bio si dragovoljni rob Erosa. Devojčice koje si voleo kao dečak, žene koje si voleo kao muškarac, svaka drugačija od prethodne, neke punačke neke vitke, neke visoke i neke niske, knjiški tipovi i sportistkinje, ozbiljne i vesele, bele, crne i Azijatkinje, nikada ti ono s površine nije bilo važno, uvek ta unutrašnja svetlost koju bi opazio u njoj, iskra jedinstvenosti, sjaj otkrivenog bića, i zbog te svetlosti ona je za tebe bila lepa, čak i ako su drugi za tu lepotu bili slepi, i onda bi goreo od želje da budeš s njom, da budeš u njenoj blizini, ženska lepota je nešto čemu nikada nisi mogao da odoliš. Čak u ono vreme tvojih prvih školskih dana, u pripremnom odeljenju, kad si se zaljubio u devojčicu s dugom plavom kosom vezanom u rep, i koliko te je puta gospođica Sandkvist kaznila zato što si se odšunjao zajedno s devojčicom koja ti se sviđala u neki ćošak gde bi vas uhvatila u nekom nestašluku, ali te kazne ti ništa nisu značile zato što si bio zaljubljen; i tada si bio zaljubljena budala, baš kao što si to i sada.

Popis tvojih ožiljaka, posebno onih na licu, koje gledaš svakog jutra u ogledalu dok se briješ ili češljaš u kupatilu. Retko razmišljaš o njima, ali kad god to činiš, shvataš da su to tragovi života, da su te odabrane, nepravilne linije urezane u kožu tvog lica, slova tajnog alfabeta koja pričaju priču o tebi, jer svaki je ožiljak trag zaceljene rane, a svaka rana izazvana je iznenadnim sudarom sa svetom - drugim rečima, nezgoda koja nije trebalo da se desi, jer, po definiciji, nezgoda i jeste nešto što ne treba da se desi. Moguće činjenice u odnosu na neophodne činjenice, i dok se ovog jutra posmatraš u ogledalu, svest o tome da je čitav život mogućnost, izuzev jedne neizostavne činjenice, da će se on, pre ili kasnije, okončati.

Imaš tri i po godine i tvoja se dvadesetpetogodišnja, trudna majka odlučuje na poduhvat da te povede u robnu kuću u centru Njuarka, u kupovinu. Sa njom je i njena prijateljica, majka dečaka kome su takođe tri i po godine. U nekom trenutku, ti i tvoj drugar uspevate da se otrgnete od majki i počinjete da jurcate po robnoj kući. Prostor je ogroman, slobodan, to je nesumnjivo najveća prostorija u koju si ikad kročio, i tvoje zadovoljstvo zbog toga što možeš sasvim nesputano da juriš po ovoj gargantuovskoj areni gotovo da je moguće opipati. Posle određenog vremena, ti i taj drugi dečak počinjete igru: bacate se na pod i na stomacima klizite po glatkoj površini, sankate se bez sanki, i ta igra je toliko zabavna, toliko ekstatična zbog zadovoljstva koje pruža da postajete sve neoprezniji, sve smeliji u onome što pokušavate da izvedete. Dolazite do dela radnje u kome je u toku renoviranje, nekakvi građevinski radovi i, ne obrativši pažnju na prepreke ispred sebe, ponovo se bacaš na stomak i jedriš po uglačanoj površini poda, sve dok ne shvatiš da ćeš naleteti pravo na tesarski sto. Misliš da ćeš malim zaokretom svog malenog tela moći da izbegneš sudar s nogom stola koja ti se približava velikom brzinom, ali ono što ne shvataš u tom deliću sekunde jeste da iz noge od stola štrči jedan dugačak ekser koji se nalazi u visini tvog lica i, pre nego što uspeš da se zaustaviš, taj ekser, dok prolećeš kraj njega, raspára tvoj levi obraz. Pola lica ti je rasečeno. Šezdeset godina kasnije, ne sećaš se ovog događaja. Sećaš se jurcanja i bacanja na stomak, ali ničega što ima veze s bolom, ničega što se tiče krvi, niti odlaska u bolnicu, ni lekara koji ti je zašio ranu. Odlično je to obavio, uvek je govorila tvoja majka, a kako nikad nije uspela da se oslobodi traume zbog prizora svog prvorođenog deteta s napola pokidanim licem, govorila je to često: primenio je metod dvostrukog šava, recimo, zbog čega je šteta svedena na minimum i zbog čega sada nisi doživotno unakažen. Mogao si da ostaneš bez oka, umela je da kaže - ili, još dramatičnije, mogao si da pogineš. Nema sumnje da je imala pravo. Kako su godine prolazile, ožiljak je polako bledeo, ali kad god bi se pogledao u ogledalo, bio je tu, i ti ćeš nositi taj znak dobre sreće (oko je ostalo netaknuto! nisi mrtav!) sve dok ne odeš u grob.

Ožiljci preko obrva, jedan s leve i jedan s desne strane, gotovo savršeno simetrični, prvi nastao naletanjem na zid od cigala, u punoj

brzini, prilikom igranja između četiri vatre na času fizičkog u osnovnoj školi (otok i crna modrica koji danima nisu prolazili podsećali su te na jednu fotografiju Džina Fulmera, snimljenu otprilike u to vreme, posle poraza u meču za šampionsku titulu protiv Šugar Reja Robinsona), i drugi, nastao u ranim dvadesetim, na jednoj košarkaškoj utakmici, u pokušaju šuta ispod koša, kad si fauliran otpozadi, posle čega je usledio udarac o metalnu konstrukciju koša. Još jedan ožiljak, na bradi, poreklo nepoznato. Najverovatnije usled nekog pada u ranom detinjstvu, na beton, ili na kamen, posekotina koja je ostavila trag vidljiv prilikom svakog brijanja. Taj ožiljak nema svoju propratnu priču, majka ga nikada nije spominjala (barem se ti toga ne sećaš), i to je nešto što je čudno, skoro sasvim zbunjujuće, da imaš ožiljak urezan u bradu onim što bi se moglo nazvati *nevidljiva ruka*, da je tvoje telo mesto događaja proteranih iz istorije.

Jun je, 1959. Imaš dvanaest godina, i za nedelju dana ti i tvoji drugovi šestaci završićete školu koju pohađate od svoje pete godine. Dan je divan, pozno proleće u svom najsajnijem izdanju, sunčevi zraci prosipaju se s neba bez oblačka, toplo je ali ne previše, tek blaga vlaga u vazduhu; na licu, vratu i golim rukama osećaš strujanje povetarca. Kad se završe časovi, ti i tvoje društvo odlazite do Grouv parka da igrate bejzbol. Grouv park i nije pravi park, pre je čistina pravougaoanog oblika sa lepo održavanim travnjakom, sa sve četiri strane okružena kućama, prijatno mesto, jedan od najlepših prostora u tvom gradiću u Nju Džerziju, i ti sa svojim prijateljima posle škole često dolaziš ovamo da igrate bejzbol, jer je bejzbol nešto što najviše volite, i u stanju ste da ga igrate satima i da vam nikada ne dosadi. Nema odraslih. Sami postavljate pravila i sami rešavate nesuglasice - najčešće dogovorom, a ponekad i pesnicama. Više od pedeset godina kasnije, ne sećaš se ničega u vezi s utakmicom koja se igrala tog popodneva, ali sećaš se sledećeg: utakmica se završila i ti stojiš sam nasred terena, igraš se dodavanja sam sa sobom, to jest bacaš loptu visoko u vazduh a zatim pratiš njenu silaznu putanju, hvataš je u rukavicu i, čim padne, istog trenutka je ponovo bacaš, i pri svakom bacanju ona leti sve više, i posle nekoliko bacanja lopta dostiže neverovatne visine, zadržava se u vazduhu nekoliko sekundi, bela loptica koja se penje prema čistom plavom

nebu, bela loptica koja se spušta u tvoju rukavicu, i čitavo tvoje biće uronjeno je u tu besmislenu aktivnost, koncentracija je apsolutna, ne postoji ništa osim lopte, neba i rukavice a to znači da ti je lice okrenuto prema nebu, da gledaš gore dok pratiš putanju lopte i zato nisi svestan onoga što se dešava oko tebe, na zemlji, a dešava se to da nešto, ili neko, neočekivano, dok ti gledaš u nebo, naleće na tebe i taj sudar je toliko iznenađan, toliko žestok i zapanjujući u svojoj silini da istog trenutka padaš na tlo, kao da je tenk naleteo na tebe. Glavnu silinu udara primila je tvoja glava, tačnije, tvoje čelo, ali ni torzo nije bio pošteđen, i dok ležiš boreći se da dođeš do daha, preneražen i gotovo u nesvesti, shvataš da ti sa čela curi krv, zapravo, ne da curi, nego da teče, da lipti, pa skidaš majicu i pritiskaš je na to mesto, i za samo nekoliko sekundi ona je potpuno crvena. Ostali dečaci se uznemire. Jure prema tebi da ti pomognu koliko mogu, i tek tada uviđaš šta se dogodilo. Izgleda da je jedan od tvojih kompanjona, visok i krupan tupavko po imenu B. T. (sećaš se njegovog imena ali ne bi sada da ga otkriješ jer ne želiš da ga osramotiš - pod uslovom da je još živ), toliko bio impresioniran time kako bacaš lopte nebu pod oblake, da je *uvrteo sebi u glavu* da treba da se uključi u tu akciju i, ne upozorivši te, krenuo je da uhvati loptu koja je padala, pogleda uperenog nagore, naravno, širom otvorenih usta, onako blentavo kako je samo on umeo (ko još trči širom otvorenih usta?) i kada je trenutak kasnije u punom trku naleteo na tebe, njegovi zubi zarili su se u *tvoju glavu*. Otud krv koja lipti iz čela, otud tolika rana iznad levog oka. Srećom, ordinacija tvog lekara nalazi se odmah preko puta, u jednoj od kuća na obodu Grouv parka. Dečaci reše da te odmah odvedu tamo i ti, zajedno s četvoricom, ili šestoricom njih, ne sećaš se tačno, prelaziš put držeći na čelu okrvavljenu majicu, i svi zajedno upadate u ordinaciju doktora Kona. (Njegovo ime nisi zaboravio, kao što nisi zaboravio ni ime svoje vaspitačice, gospođice Sendkvist, niti imena ostalih nastavnika koji su ti u detinjstvu predavali.) Žena na prijemnom pultu kaže tebi i tvojim drugovima da doktor upravo sada pregleda pacijenta i, pre nego što uspe da ustane i ode da ga obavesti da ima hitan slučaj, vi bez kucanja upadate u ordinaciju. Zatičete doktora Kona kako razgovara s nekom sredovečnom ženom koja sedi na stolu za pregledanje odevena samo u donji veš. Žena iznenađeno

vrisne, ali čim doktor ugleda tvoje okrvavljeno čelo, kaže ženi da se obuče i izađe, tvojim prijateljima da brišu napolje, a zatim užurbano pristupi zadatku zašivanja rane. To je bolan postupak, ali ti daješ sve od sebe da ne urlaš dok ti on zašiva kožu. Njegovo zašivanje možda i nije sjajno kao ono koje je obavio lekar koji ti je 1950. sredio obraz, ali svakako je efikasno s obzirom na to da nećeš iskrvariti i umreti i da više nemaš rupu na glavi. Nekoliko dana kasnije, tvoji drugovi iz razreda i ti učestvujete u ceremoniji dodele diploma. Izabran si da nosiš zastavu, što znači da treba da prođeš duž prolaza između redova u publici s američkom zastavom u rukama, sve do bine, i da je postaviš u držač koji se nalazi na sceni. Glava ti je obmotana belim zavojem od gaze, a kako krv iz rane još povremeno curi, na zavojju je velika crvena fleka. Posle ceremonije, majka ti kaže da si je, dok si hodao sa zastavom u rukama, podsetio na sliku ranjenog junaka iz Građanskog rata. Znaš, rekla je, na onog sa slike *Duh 76*.¹

Ono što te pritiska i obavlja, ono što te je oduvek obavijalo: ono okolo, tačnije, vazduh - ili, još preciznije, tvoje telo obavijeno vazduhom. Pete su prikovane za tlo, ali sve ostalo izloženo je vazduhu, tu i priča počinje, u tvom telu, i u telu će se, isto tako, sve završiti. U ovom trenutku razmišljaš o vetru. Kasnije, ako bude vremena, razmišljaćeš o toploti i hladnoći, bezbrojnim varijantama kiše, o maglama kroz koje si se teturao kao slep, o zatupljujućem, rafalnom prošivanju komadićima grada po krovu kuće u Varu. Ali vetar je taj koji ti sada odvlači pažnju, jer vazduh je retko kad nepomičan i, izuzev jedva primetnih dašaka ničega kojima si ponekad okružen, tu su i lahor i lelujava tišina, iznenadni naleti i oluje, trodnevni boreji koje si doživeo u onoj kući s krovom prekrivenim crepom, te natapajući severoistočni vetar koji duva duž atlantske obale, vihori i uragani, i kovitlaci. I eto te, pre dvadeset i jedne godine, kako koračaš ulicama Amsterdama, ideš na zakazani književni program koji je otkazan, a da ti to i ne znaš, pokušavaš da ispuniš ugovorenu obavezu, izašao si, a napolju počinje nešto što će kasnije biti nazvano *olujom veka*, uraganski vetar toliko neverovatne snage koji će, samo sat pošto si doneo tu pogrešnu odluku da izađeš na ulicu, iz korena čupati velika stabla drveća na svakom uglu u gradu, rušiti dimnjake, podizati automobile i bacati ih kroz vazduh. Hodaš licem okrenut vetru, pokušavaš da ideš napred trotoarom, ali

uprkos svim pokušajima da stigneš kuda si naumio, ne pomeraš se. Vetar svom snagom duva u tvom pravcu i ti si narednih minut i po prikovan za mesto na kom si se zatekao.

Tvoje ruke na mostu Hapeni u Dublinu, ima tome trinaest januara, i noć još jednog tornada koji duva brzinom od sto šezdeset kilometara na sat, poslednja noć rada na filmu koji si režirao tokom dva protekla meseca, poslednja scena, poslednja klapa, trebalo je još samo učvrstiti kameru na ruku s rukavicom glavne glumice, da bi snimio kako okreće šaku i u vodu Lifija ispušta jedan kamenčić. Ništa posebno, u čitavom filmu nije bilo snimka za koji je trebalo manje truda i domišljatosti, ali sada si se zatekao u mraku i vlazi noći samlevene od vetra, iscrpljen kao nikad u toku tih devet nedelja napornog rada na produkciji koju je pratilo hiljadu problema (problemi s budžetom, problemi sa sindikatom, problemi s lokacijom, problemi s vremenom), sedam kila lakši u odnosu na težinu s kojom si snimanje počeo, i pošto satima stojiš s ekipom na mostu, vlažan, ledeni irski vazduh uvlači ti se u kosti, i trenutak pre nego što počnete s poslednjom scenom, shvataš da su ti se šake potpuno smrzle, da ne možeš da pomeraš prste, da su ti se ruke pretvorile u led. Zbog čega nisi navukao rukavice? pitaš se, ali nisi u stanju da daš odgovor na to pitanje jer ti one nisu ni pale na pamet kad si iz hotela pošao na most. Pravite još jedan snimak poslednje scene, a zatim ti i tvoj producent, zajedno s glumicom i njenim momkom, i sa još nekoliko članova ekipe, odlazite u obližnji pab da se zagrejete i proslavite završetak snimanja. Unutra je gužva, lokal je dupke pun, soba odjeka napakovana razgalamljenim, bučnim ljudima koji se klate napred-nazad u stanju apokaliptičke razgaljenosti, ali ti i tvoji prijatelji imate rezervisan sto i, onog trenutka kad tvoje telo dođe u dodir sa stolicom shvataš da si iznuren, isceđen, da više nemaš ni fizičke ni mentalne snage, do te mere si se istrošio da se pitaš kako je tako nešto uopšte moguće, potpuno si slomljen i čini ti se da bi svakog trenutka mogao zaplakati. Naručuješ viski i, kada uzmeš čašu i prineseš je usnama, lakne ti jer shvataš da si ponovo u stanju da pomeraš prste. Naručuješ drugi viski, zatim treći, pa četvrti, i odjednom, zaspiš. Uprkos halabuci oko tebe, spavaš sve dok te dobri čovek, koji je tvoj producent, ne podigne na noge i odvede te do hotela napola vukući te, napola noseći.

Tako je, previše piješ, i previše pušiš, izgubio si zube i ne trudiš se da ih zameniš, način ishrane nisi prilagodio uzusima savremene nutricionističke mudrosti, ali ako i odbijaš povrće, to je samo zato što ga ne voliš, i što ti je veoma teško, ako ne i sasvim nemoguće da jedeš ono što ti se ne dopada. Znaš da se tvoja žena brine zbog tebe, naročito zbog pića i pušenja, ali srećom, bar do sada, na rendgenskim snimcima nije uočena šteta na tvojim plućima, rezultati krvi nisu otkrili oštećenje jetre, i ti tako nastavljaš sa svojim lošim navikama, i pritom sasvim dobro znaš da će li na kraju ipak ozbiljno naškoditi, ali što si stariji, sve je manje verovatno da ćeš ikada smoći volje, ili hrabrosti, da ostaviš svoje voljene male cigare i uobičajene čaše vina koje su ti tokom godina pružile toliko zadovoljstva, a ponekad i misliš da bi, ako ih i ostaviš u ovim godinama, tvoje telo moglo da doživi krah i da će sistem prestati da funkcioniše. Nema sumnje da si osoba s manama i ranama, čovek koji od samog početka u sebi nosi ranu (zbog čega bi inače čitav svoj život, otkako si odrastao, proveo krvareći reči na hartiju?), a alkohol i duvan služe ti kao štake pomoću kojih svoje obogaljeno telo držiš uspravno, i na taj način možeš da se krećeš po svetu. *Autoterapija*, tvoja žena to tako zove. Za razliku od tvoje majke, ona ne želi da budeš drugačiji. Tvoja žena toleriše tvoje slabosti, ne prebacuje ti i ne hropće, a ako i brine, to čini zato što bi želela da živiš zauvek. Nabrajaš razloge zbog kojih je čuvaš kraj sebe sve ove godine, i ovo je svakako jedan od njih, jedna od sjajnih zvezda u sazvežđu istrajne ljubavi.

Suvišno je i pominjati da imaš napade kašlja, naročito noću, kada je telo u horizontalnom položaju, a onih noći kada su bronhije naročito zakrčene, ustaješ iz kreveta, odlaziš u drugu sobu, i ludački kašlješ dok ne izbaciš sav šlajm. Po rečima tvog prijatelja Spigelmana (najstrastvenijeg pušača koga poznaješ), kad god ga neko pita zbog čega puši, on obavezno odgovara: „Jer volim da kašljem.”

Godina je 1952. Imaš pet godina, u kupatilu si, nag i sam, već si dovoljno porastao da se sam kupaš, i dok ležiš u kadi, na leđima, u toploj vodi, odjednom ti pada u oči penis koji štrči iznad vode. Do tog trenutka video si ga samo odozgo, iz stojećeg položaja, ali iz ovog novog ugla koji je, manje-više, u nivou očiju, primećuješ kako je vrh tvog obrezanog muškog organa veoma nalik šlemu. Onoj staromodnoj vrsti šlema, kakav su nosili vatrogasci krajem

devetnaestog veka. Ovo otkriće te ispunjava zadovoljstvom, zato što je tvoja najveća želja, u tom trenutku u životu, da porasteš i postaneš vatrogasac, što je, po tvom mišljenju, najodvažnije zanimanje na čitavom svetu (i nema sumnje da je tako), i baš je zgodno što imaš minijaturni vatrogasni šlem koji se nalazi na tebi, na delu tvog tela koji, štaviše, podseća na crevo, a tako i radi.

Bezbrojna trpljenja kroz koja si prošao u životu, očajnički trenuci kad se javi hitna, neodložna potreba da isprazniš bešiku, a toaleta nigde u blizini. Sve one situacije kada si bio zaglavljen u saobraćajnoj gužvi, recimo, ili dok si sedeo u vagonu podzemne železnice, između stanica, prisiljavajući se da se *pritrpiš*. To je univerzalni problem o kome niko ne govori, ali koji svi prepoznaju jer su ga nekada imali, svi su ga proživeli, i mada nema komičnijeg primera ljudske patnje od bešike koja preti da prsne, trudiš se da se ne smeješ tim situacijama sve dok se ne olakšaš - jer ko bi se, stariji od tri godine, pomokrio u javnosti? Zbog toga nikada nećeš zaboraviti ove reči, poslednje koje je izgovorio otac jednog od tvojih prijatelja pre nego što je izdahnuo: „Upamti, Čarli”, kazao je on, „nikada nemoj propustiti priliku da se ispišaš.” I tako se ta vekovna mudrost prenosi s generacije na generaciju.

Ponovo 1952. godina, i ti si na zadnjem sedištu porodičnog automobila, plavog de sotoa iz 1950. koji je tvoj otac dovezao kući onog dana kad ti se rodila sestra. Majka je za volanom, već neko vreme putujete, ne sećaš se kuda ste išli, ali sada se vraćate kući, ima još deset-petnaest minuta, i tebi se već neko vreme piški, pritisak na bešiku polako raste, i već se vrpoltiš na zadnjem sedištu, prekrštenih nogu, šakama stiskaš prepone, nisi siguran da li ćeš uspeti da izdržiš. Kažeš majci svoje predviđanje, i ona te moli da izdržiš još samo deset minuta. Ne, kažeš joj, mislim da neću moći. U tom slučaju, kaže ona, pošto ne može nigde da se zaustavi dok ne stignete kući, piški u pantalone. Ova ideja je za tebe toliko drastična, predstavlja nezamislivu izdaju svega što ti smatraš teško osvojenom muškom nezavisnošću, da gotovo nisi u stanju da poveruješ u ono što si čuo. Da piškim u pantalone? kažeš joj. Da, u pantalone, odgovara ona. Kakve veze ima? Čim stignemo kući stavićemo tvoje stvari u mašinu. I to se i desi, uz punu i eksplicitnu saglasnost tvoje majke, upišio si se u pantalone, poslednji put.

Pedeset godina kasnije, sediš u jednom drugom automobilu, iznajmljenom, ovoga puta, jer ti nemaš auto, u novoj-novcatnoj tojoti koroli koju voziš već tri sata, na povratku iz Konektikata kući u Bruklin. Avgust je 2002. Tebi je pedeset i pet godina, vozač si od svoje sedamnaeste, vešt i siguran, i svi koji su se vozili s tobom znaju te kao *dobrog vozača* koji nije imao nijednu nezgodu, izuzev ogrebanog branika, jedan jedini put. I to je sve za četrdeset godina koliko si za volanom. Tvoja žena sedi na suvozačkom sedištu, a pozadi je tvoja petnaestogodišnja ćerka (koja je upravo završila letnji program glume u jednoj školi u Konektikatu), spava ispružena na prekrivaču i jastucima koji su joj služili kao posteljina prethodnih mesec dana. Pozadi takođe spava i vaš pas, olinjali mešanac lotalica koga ste ćerka i ti pronašli na ulici pre osam godina, kome ste dali ime Džek (po Džeku Viltonu, junaku Nešovog *Nesrećnog putnika*), i koji je od tog dana voljeni polublesavi član vašeg domaćinstva. Tvoja žena, koja se brine o raznim stvarima, nikada nije brinula o tome kako voziš, i često je umela da ti uputi kompliment zbog tvoje veštine snalaženja u različitim situacijama u saobraćaju: prilikom preticanja drugih automobila na auto-putevima, recimo, ili kod procene gužve na gradskim ulicama, ili zbog lakog i elegantnog savladavanja krivina na putevima u unutrašnjosti. Danas pak oseća da nešto nije u redu, da nisi dovoljno koncentrisan, kao da malo kasniš u reakcijama, čak ti je nekoliko puta rekla da paziš šta radiš. Do tada si već morao da znaš da mudrim rečima svoje žene treba da veruješ, jer ona poseduje neobjašnjivu sposobnost da čita misli drugih ljudi, da im zaviri u duše, da nanjuši skrivene struje ljudskog postojanja, i već si se mnogo puta do sada osvedočio koliko su njeni instinkti ispravni, ali danas, ona je toliko nervozna da to počinje da ti ide na živce. Zar nisi nadaleko čuven kao *dobar vozač*? kažeš joj. Da li si ikada imao udes? Da li bi ikada uradio nešto čime bi ugrozio život onih koje najviše voliš? Ne, naravno da ne bi, odgovara ona, ne zna šta ju je spopalo, i kad dođete do naplatnih kućica kod mosta Trajboro, kažeš joj, Vidi, Njujork, skoro smo stigli kući, i posle toga ona obeća da više neće reći jednu reč na račun tvoje vožnje. Ali nešto nije u redu, čak i ako nećeš to da priznaš, ipak je ovo 2002, godina sumornih iznenađenja u kojoj ti se desilo mnogo toga, i zbog čega ne bi, baš sada, sasvim neočekivano, izgubio

veštinu da upravljaš automobilom? Najgore od svega bila je smrt tvoje majke polovinom maja (od srčanog udara), i to te je toliko prenerazilo, ne zato što nisi znao da ljudi od sedamdeset sedam godina umiru bez upozorenja, već zbog toga što je bila naizgled dobrog zdravlja, i samo dan pre njenog poslednjeg dana razgovarali ste telefonom, bila je vesela, šalila se i pričala neke smešne priče, da si ti, pošto si prekinuo vezu, rekao svojoj ženi: „Godinama nije zvučala ovako srećno.” Smrt tvoje majke bila je najgora, ali onda i ugrušak koji se pojavio u tvojoj levoj nozi posle devetočasovnog leta u Kopenhagen početkom februara, zbog čega si nekoliko nedelja morao da ležiš, i još nekoliko meseci pride da se krećeš uz pomoć štapa. O problemima koje si imao s očima da i ne govorimo, abrazija rožnjače levog oka, za početak, pa onda, nekoliko nedelja kasnije, isto to na desnom oku, posle čega je poslednjih nekoliko meseci usledilo ponovljeno, nasumično odvajanje časa na jednom časa na drugom oku, a kako se povreda uvek desi dok spavaš, to samo znači da se ništa ne može učiniti da bi se sprečila (jer krema koju je prepisao oftalmolog nije imala nikakvog učinka). Onih jutara kada se budiš sa ponovnom razderotinom na rožnjači, bol je razdirući jer je oko, bez ikakve sumnje, najosetljiviji i najranjiviji deo tela, i pošto ukupaš kapi protiv bolova koje ti je doktor prepisao u slučaju ovakve hitnosti, potrebno je da prođe dva sata da bol počne da jenjava, a tokom ta dva sata ne možeš ništa osim da sediš s hladnim oblogom na povređenom oku koje je zatvoreno, jer ako ga otvoriš bude kao da ti je neko zabio iglu u njega. Šestomesečni bolovi zbog „pušačke noge”, zatim hronični slučaj *suvoće oka*, kao i prvi slučaj pravog, potpunog napada panike u životu, koji se javio dva dana posle majčine smrti posle čega ih je usledilo još nekoliko, i već neko vreme imaš osećaj da se raspadaš, da ti, koji si nekada bio kao od čelika, sposoban da se odupreš svim napadima, onima spolja i onim iznutra, otporan na somatske i psihološke agonije koje muče ostatak čovečanstva, više nisi nimalo jak i da se postepeno pretvaraš u nemoćnu olupinu. Porodični lekar ti je prepisao tablete koje će napade panike držati pod kontrolom, i možda su baš ti lekovi uticali na tvoju vožnju tog popodneva, ali to se ipak čini malo verovatnim, jer si i ranije vozio auto i uzimao lekove, i ni ti ni tvoja žena niste приметili da ima neke razlike. Umanjenih sposobnosti ili ne, tek,

prolaziš rampu na mostu Trajboro i započinješ poslednju fazu putovanja kući, i dok voziš kroz grad, ne razmišljaš o svojoj majci, ni o svojim očima, ni o nozi, niti o pilulama protiv napada panike. Razmišljaš samo o automobilu i o tih četrdeset ili pedeset minuta koliko će ti biti potrebno da stigneš do svoje kuće u Bruklinu, i sada, pošto se tvoja žena smirila i čini se da više ne brine zbog vožnje, i ti si se smirio, ne dešava se ništa neobično dok prelaziš kilometre od mosta do rubova tvog dela grada. Istina, ide ti se u ve-ce, bešika ti već dvadeset minuta šalje signale koji su sve paničniji i jači, i možda zbog toga, voziš malo brže nego što bi trebalo, jer ti se želja da se vratiš kući duplira, zato što si se zaželeo kuće, naravno, ali i zato što ćeš izaći iz zagušljive skučenosti automobila i moći da ustrčiš uz stepenice do kupatila i da se olakšaš, ali i pored toga što malo jače pritiskaš papučicu gasa, sve je dobro, i sada si na svega dva i po minuta udaljenosti od svoje ulice. Auto prolazi Četvrtom avenijom, pored ružnog niza oronulih zgrada i praznih skladišta, i kako je pešački saobraćaj duž ovih blokova sasvim oskudan, vozači gotovo da i ne moraju da paze na pešake i, povrh svega, zelena svetla na semaforima traju duže nego na većini avenija, što vozače podstiče da voze još brže, često i daleko iznad propisanog ograničenja. Sve to ne predstavlja problem kad se vozi pravo (zbog toga si, pored ostalog, i odabrao ovaj put: jer ćeš njime stići kući brže nego drugim), ali zbog povremene gužve, skretanje ulevo ume ponekad da bude opasno zbog toga što se skreće kada je svima zeleno svetlo, što znači i onima koji dolaze iz suprotnog pravca. Stižeš, dakle, do mesta na kom se ukrštaju Četvrta avenija i Treća ulica, gde moraš da skreneš levo da bi došao do svoje kuće. Staješ i čekaš zeleno, i odjednom zaboravljaš lekciju kojoj te je otac naučio dok te je obučavao u vožnji pre bezmalo četrdeset godina. On sam bio je loš, nestručan vozač, nepažljivi, zaneseni motorista koji je prizivao nesreću svakim svojim sedanjem za volan, ali uprkos svim manama koje je kao vozač imao, bio je izvrstan učitelj drugima, a najbolji savet koji ti je ikada dao bio je sledeći: vozi defanzivno; rukovodi se pretpostavkom da su svi na putu glupi i ludi; ne uzimaj ništa zdravo za gotovo. Te reči bile su ti uvek prve u mislima, i služile su ti dobro sve ove godine, ali sada, zbog toga što očajnički želiš da isprazniš bešiku, ili zbog toga što lekovi utiču na tvoje rasuđivanje, ili zato što

si umoran i pažnja ti popušta, ili zato što si se pretvorio u *nemoćnu olupinu*, impulsivno se odlučuješ na rizik, odnosno, biraš ofanzivnu vožnju. U susret ti dolazi smeđi kombi. Da, ide brzo, ali ne više od sedamdeset kilometara na sat, čini ti se, osamdeset najviše, i pošto si odmerio razdaljinu na kojoj se kombi nalazi u odnosu na mesto na kome stojiš, i njegovu brzinu, siguran si da ćeš uspeti da skreneš levo i prođeš kroz raskrnicu bez problema - ali samo ako budeš brzo reagovao i *smesta* pritisneš gas. Tvoji proračuni, međutim, zasnovani su na pretpostavci da se kombi kreće brzinom od sedamdesetak kilometara na sat, koja zapravo nije tačna. Ide brže od toga, najmanje devedeset pet, možda čak i sto kilometara na sat i zato, pošto skreneš levo i kreneš žestoko kroz raskrnicu, kombi stiže do tebe, a kako gledaš ispred sebe a ne desno, ne vidiš da će se zabiti pravo u tvoj auto - udarac pod uglom od devedeset stepeni, pravo u suvozačka vrata iza kojih sedi tvoja žena. Udar je gromoglasan, silan, kataklizmičan - eksplozija dovoljno glasna da liči na kraj sveta. Osećaš se kao da je Zevs bacio munju na tebe i tvoju porodicu, auto počinje nekontrolisano da se rotira, da klizi niz ulicu ludački se okrećući sve dok ne udari u metalni stub ulične rasvete i tako se naglo i uz trzaj zaustavi. Zatim se sve utiša, čitav kosmos obavija tišina i, kada najzad ponovo budeš u stanju da misliš, prvo što ti pada na pamet jeste da si ostao živ. Gledaš u svoju ženu, vidiš da su joj oči otvorene i da diše što znači da je i ona živa pa se okrećeš pozadi da pogledaš svoju kćer, i ona je živa, prenuta iz dubina sna sa dva udarca, kombija i stuba rasvete, sedi uspravno i posmatra te svojim ogromnim, zbunjenim očima, usne su joj bele poput hartije po kojoj sada pišeš, i shvataš da su je spasli jastuci i prekrivači na kojima je spavala, da je spasena i zbog činjenice da su u snu svi mišići potpuno opušteni i da joj zato nijedna kost nije slomljena, udar je nije odbacio tako da glavom lupi o neku čvrstu površinu, tako da će biti dobro, da je dobro, kao i pas koji je takođe spavao na prekrivačima i jastucima. Zatim se okrećeš da ponovo pogledaš svoju ženu, koja je najbliže mestu udara, i zbog načina na koji sedi kraj tebe, nepomična, nema, odsutna iz svog okruženja, plašiš se da nije slomila vrat, svoj dugi, tanki vrat, prelepi vrat, amblem njene izvanredne lepote. Pitaš je kako je, oseća li bol i ako ga oseća, gde, ali kad pokuša da ti odgovori, potpuno je

nerazgovetna, glas joj je toliko prigušen da ne čuješ šta govori. Sad si već svestan i buke izvan auta, oko tebe se nešto dešava, nekoliko stvari istovremeno, najupadljiviji je kreštav glas žene koja je vozila kombi, koja skače nasred ulice i sipa ljutite uvrede na tvoj račun, jer si izazvao nesreću. (Kasnije ćeš saznati da je vozila bez dozvole i da je već nekoliko puta imala problema s policijom - što objašnjava silinu njene ljutnje; plašila se posledica jer je ponovo prekršila zakon - ali ta žena stoji i urla na tebe, i ti si zgrožen zbog njene sebičnosti, zapanjen time što te i ne pita da li ste ti i tvoja porodica dobro.) Kao protivteža groznom ponašanju ove žene (koja je, kako bi tvoj otac rekao, i luda i glupa), dešava se malo čudo. Četvrtom avenijom korača muškarac, jedini pešak na trotoaru na kome obično nikada nikoga nema i, protivno svim očekivanjima, i svakoj logici, i pretpostavkama o tome kako funkcioniše ovaj svet, taj čovek na sebi ima beli lekarski mantil, to je mladi lekar, Indus, glatke smeđe puti i izuzetno lepog lica, i pošto je video ono što se upravo desilo, prilazi tvom automobilu i smirenim glasom počinje da se obraća tvojoj ženi. Na vratima više nema stakla, što mu omogućava da se nagne prema njoj i da joj govori tihim glasom, smirujućim indijskim naglaskom, i dok slušaš kako joj postavlja sva ona standardna pitanja koja bi jedan neurolog postavio svom pacijentu - Kako se zovete? Koji je danas dan? Ko je predsednik Amerike? - shvataš da čini sve da je održi u svesnom stanju, da je sprečava da zapadne u stanje šoka. S obzirom na silinu udarca nije iznenađujuće što trenutno nije u stanju da razazna boje, da je svet pred njenim očima crno-beo. Lekar, koji nije tek prikaza, već stvarni čovek (ali kako da ne razmišljaš o njemu kao o božanskom duhu koji je došao da spase tvoju ženu?), ostaje s njom dok ne stigne hitna pomoć. Ti i tvoja ćerka i Džek već ste i zašli iz auta, ali tvoja žena ne sme da se pomera, svi su zabrinuti da nije slomila vrat, i dok stojiš i posmatraš kako vatrogasci seku prednja desna vrata instrumentom, alatom, sekačem koji se zove *vilice života*, proučavaš uništeni automobil i ne možeš da shvatiš kako je moguće da bilo ko od vas još uvek diše. Auto izgleda kao zgažena buba. Sve četiri gume su izduvane, spljoštene, izuvrtane, suvozačka strana je potpuno ulubljena, dok je zadnji deo, sada shvataš, onaj koji je lupio u stub, sasvim zgužvan, a zadnje staklo razbijeno. Bolničari polako vezuju tvoju ženu za nosila da bi je imobilisali,

unose je u vozilo hitne pomoći, ćerka i ti ulazite u drugo vozilo hitne pomoći i zatim svi krećete do urgentnog odeljenja Luteranskog medicinskog centra u Bej Ridžu. Posle dva skenera i nekoliko rendgenskih snimaka, lekari objavljuju da nijedna od kostiju leđa i vrata tvoje žene nije slomljena. Srećni ste, svi ste srećni i tada, uprkos bliskom susretu sa smrću, dok svi zajedno izlazite iz bolnice, tvoja žena u šali saopštava kako joj je lekar koji ju je snimao rekao da ima potpuno savršen, najlepši vrat koji je ikada video.

Od tog dana prošlo je osam i po godina i supruga te ni jedan jedini put nije okrivila za nesreću. Rekla je da je žena koja je vozila kombi išla prebrzo i da je sve što se dogodilo njena krivica. Ali ti sam znaš da ne možeš sebi oprostiti. Da, žena je vozila prebrzo ali, u krajnjoj liniji, to nema nikakve veze. Upustio si se u rizik kada to nije trebalo, i zbog te pogrešne procene tebe je još uvek stid. Zbog toga si se, posle izlaska iz bolnice, zarekao da više nećeš voziti, i zato, od tog dana, kad ti je malo falilo da pobiješ svoju porodicu, više nisi ni seo za volan. Ne zato što više nemaš poverenja u sebe, već zato što te je stid, zato što shvataš da si u tom jednom umalo fatalnom trenutku bio isto toliko glup i lud koliko i žena koja se zabila u tvoj auto.

Dve godine nakon nesreće nalaziš se u malom francuskom gradu Arlu, gde se spremaš da pred publikom čitaš iz jedne od svojih knjiga. Zajedno s tobom biće i glumac Žan-Luj Trentinjan (prijatelj tvog izdavača), koji će odlomke koje ti budeš čitao na engleskom, pročitati još jednom, u francuskom prevodu. Dvostruko čitanje, kao što je to običaj u stranim zemljama u kojima publika nije bilingvalna, i vas dvojica koji se smenjuate od pasusa do pasusa dok se probijate kroz stranice koje si odabrao za to večer. Drago ti je što si večeras u Trentinjanovom društvu, pošto veoma ceniš njegovu glumu, a kad se setiš filmova u kojima si ga gledao (Bertolučijev *Konformista*, Romerov *Noć kod gospođice Mod*, Trifoov *Živela nedelja*, kod Kješlovskog u *Tri boje - Crveno* - samo su neki od tvojih omiljenih filmova), gotovo da ne možeš da se setiš nijednog drugog evropskog glumca kome se više diviš. Isto tako, prema njemu gajiš ogromno saosećanje jer znaš za brutalno, medijski praćeno ubistvo njegove kćeri koje se desilo nekoliko godina pre toga, i u potpunosti si svestan užasne patnje kroz koju je prošao, kroz koju još prolazi. Poput mnogih drugih glumaca koje si upoznao i s kojima si radio,

Trentinjan je stidljiv i povučen čovek. I pored toga što iskazuje dobru volju i prijateljska osećanja, toliko je zatvoren u sebe da mu je vrlo teško da razgovara s drugima. U tom trenutku, vas dvojica ste sami na sceni i uvežbavate svoj nastup, sami ste u velikoj crkvi, ili nekadašnjoj crkvi, u kojoj će se održati književno veče. Opčinjen si bojom Trentinjanovog glasa, njegovom rezonantnošću, onim kvalitetima glasa po kojima se izuzetni glumci razlikuju od dobrih glumaca, i veliko zadovoljstvo predstavlja ti to što čuješ reči koje si napisao (ne, ne baš te, već one koje su prevedene na drugi jezik) kako ih prenosi instrument tog neverovatnog glasa. U jednom trenutku, ničim izazvan, Trentinjan se okreće prema tebi i pita te koliko imaš godina. Pedeset sedam, kažeš mu, i malo zatim, pitaš i ti njega koliko mu je godina. Sedamdeset četiri, odgovara on, pa onda još jedna stanka, i obojica se vraćate poslu. Posle probe, tebe i Trentinjana odvođe u jednu prostoriju negde u crkvi, da sačekate dok se publika ne smesti i program ne počne. U toj prostoriji ima i drugih ljudi, iz izdavačke kuće koja objavljuje tvoja dela, organizatori događaja, anonimni prijatelji ljudi koje ne poznaješ, sve u svemu nekih petnaestak ljudi. Sediš na stolici i ni sa kim ne razgovaraš, ćutke sediš, posmatraš ljude oko sebe, pa ugledaš Trentinjana, na nekih deset koraka od tebe, i on sedi u tišini, zagledan u pod, brade naslonjene na dlan, deluje zamišljeno. U jednom trenutku diže glavu, hvata tvoj pogled i kaže, s neočekivanom ozbiljnošću i iskrenošću: „Želeo bih samo jedno da ti kažem, Pol. S pedeset i sedam godina osećao sam se staro. A sada, kad mi je sedamdeset i četiri, osećam se mnogo mlađe nego tada.” Zbunjen si ovom njegovom primedbom. Nemaš predstavu šta on to pokušava da ti saopšti, ali shvataš da je to nešto što je njemu važno, da pokušava da s tobom podeli nešto što je za njega od životne važnosti i zbog toga ga ne pitaš da ti objasni šta time misli. Već skoro sedam godina pokušavaš da prodreš u smisao njegovih reči i, mada još nisi sasvim siguran šta tačno znače, desi se da smisao nakratko samo blesne, postoje trenuci kad ti se čini da si nadomak istine koja se krije u onome što ti je rekao. Možda je to nešto sasvim jednostavno, kao: čovek se više plaši smrti s pedeset sedam nego sa sedamdeset četiri. Ili je u tebi video nešto što ga je zabrinulo: neke zaostale tragove onoga što se desilo tokom tih užasnih meseci 2002. Jer, činjenica je da se sada, u

šezdeset četvrtoj, osećaš mnogo snažnije nego sa pedeset pet. Problem koji si imao s nogom davno je nestao. Godinama već nisi imao napad panike, a oči, iako i dalje povremeno umeju da reaguju, čine to mnogo ređe nego pre. I, takođe treba dodati: nema više sudara, nema roditelja koje ćeš oplakivati.

Danas je trideset i dve godine, što znači gotovo tačno polovina tvog života, skoro pa u minut, otkako su ti saopštili da je otac umro prethodne noći, još jedne januarske noći pune snega, baš kao što je i ova, s hladnim vetrom, vreme je bilo užasno, isto kao sada, vreme teče, a kao da ne teče, sve je različito a ipak je sve isto, i ne, on nije imao sreće da doživi sedamdeset i četvrtu. Imao je šezdeset i šest godina, i zato što si uvek bio toliko siguran da će doživeti duboku starost, nisi osetio potrebu da požuriš da rasteraš maglu koja je postojala između vas dvojice, i zbog toga si, kad ti je vest o njegovoj iznenadnoj, neočekivanoj smrti, konačno doprla do svesti, imao osećaj nedovršenog posla, isprazne frustriranosti zbog neizgovorenih reči, zbog zauvek propuštenih prilika. Umro je u krevetu dok je vodio ljubav sa svojom devojkom, zdrav čovek koga je srce neobjašnjivo izdalo. U godinama koje su usledile posle tog januara 1979, mnogo muškaraca reklo ti je kako je to najbolji način da se umre (mala smrt pretvorena u pravu smrt), ali nijedna žena nije rekla tako nešto, a i tebi samom čini se da je užasno umreti na takav način, i kad se setiš očeve prijateljice na sahrani i njenog pogleda od pretrpljenog šoka (jeste, rekla ti je, bilo je zaista užasno, nešto najužasnije što joj se u životu desilo), moliš se da se tako nešto nikada ne desi tvojoj ženi. Trideset dve godine i ti još žališ zbog tog naglog odlaska, zbog toga što tvoj otac nije poživio da vidi da njegov smušeni, nepraktični sin ipak nije završio u skloništu za siromašne, kao što se pribojavao da će se desiti, ali bilo bi mu potrebno još nekoliko godina da to shvati, i rastužuje te to što, u trenutku kada tvoj šezdesetšestogodišnji otac umre u naručju svoje devojke, još traje tvoja žestoka borba za opstanak i još kusaš neuspeh u velikih količinama.

Ne, ne želiš da umreš, i mada se približavaš dobu u kom je tvoj otac skončao, još nisi okrenuo broj groblja da obezbediš grobno mesto, još nisi podelio knjige za koje si siguran da ih više nikada nećeš čitati, i još uvek nisi počeo da se nakašljavaš da bi pročistio grlo kako bi se oprostio sa svima. Ipak, pre trinaest godina, samo mesec dana posle tvog pedesetog rođendana, dok si sedeo u svojoj radnoj sobi u prizemlju i jeo sendvič od tunjevine za ručak, imao si nešto što danas zoveš lažnim srčanim udarom, napad narastajućeg bola koji se širi kroz grudi, pa niz levu ruku i pravo u vilicu, klasični simptomi srčane pobune i uništenja, zastrašujući koronarni infarkt koji čovekov život može da zaustavi u roku od nekoliko minuta, i dok bol nastavlja da jača, da dostiže sve veći intenzitet, od koga su ti utroba i grudni koš u plamenu, od napada ti se vrti u glavi, osećaš slabost, uspravljaš se nekako na noge i polaziš uz stepenice obema rukama držeći se za ogradu, zatim padaš na odmorištu dok jedva čujnim glasom dozivaš svoju ženu. Ona strči sa sprata i, kad te ugleda kako ležiš na leđima, pridiže te u naručje, pita te gde te boli, kaže da će da pozove lekara, i dok ti je pogled uprt nagore, prema njenom licu, sasvim si siguran da umireš jer bol tog intenziteta može značiti samo to, smrt, i ono što je čudno u svemu tome, možda i najčudnije što ti se ikada desilo, jeste da ne osećaš strah, da si zapravo smiren i da u potpunosti prihvataš misao o tome da odlaziš s ovog sveta, kažeš sebi, To je to, sada ćeš umreti, i možda smrt i nije toliko strašna koliko si mislio jer, nalaziš se u naručju žene koju voliš, pa ako sada i moraš umreti, smatraj se srećnim što si živio čak pedeset godina. Odvezli su te u bolnicu, prenoćio si na odeljenju za hitne slučajeve, na svaka četiri sata uzimali su ti krv i radili analize, i do jutra je srčani napad postao upala jednjaka, verovatno izazvana velikom količinom limunovog soka u sendviču koji si jeo. Dobio si nazad svoj život, srce ti je zdravo i pravilno kuca, i na sve te dobre vesti, shvatio si da smrt nije nešto čega treba da se plašiš, da, kada dođe trenutak da neko umre, njegovo biće premešta se u neku drugu oblast svesti u kojoj je u stanju da tu činjenicu prihvati. Tako si bar mislio. Pet godina kasnije, kad ti se dogodi prvi od tvojih napada panike i obori te na pod, nisi nimalo smiren niti pripremljen. I tada si pomislio kako umireš, samo što si ovoga puta urlao od straha, uplašio si se više nego ikada. Toliko o nekoj drugoj oblasti svesti i

tihom napuštanju ove doline suza. Ležao si na podu i urlao, zavijao si iz sve snage, urlao si jer je smrt bila u tebi, a ti nisi hteo da umreš.

Sneg, toliko snega tokom proteklih dana i nedelja da ga je na Njujork, za manje od mesec dana, palo metar i po. Osam snežnih oluja, devet snežnih oluja, već si i račun izgubio, toliko ih je bilo, i tokom čitavog januara melodija koja se na ulicama Bruklina najčešće mogla čuti - struganje lopata za sneg po trotoarima i debelom ledu. Oštra hladnoća (čak -16 stepeni celzijusa jednog jutra), ledena kiša, susnežica, sumaglica, bljuzgavica, sve jači i jači vetrovi, ali pre svega sneg koji se ne topi, i kako jedna vejavica sledi drugu, drveće i žbunje u tvojoj bašti dobija sve duže i teže snežne brade. Da, čini se da se ova pretvorila u jednu od *onih* zima, ali uprkos hladnoći i neugodnosti i tvojoj uzaludnoj čežnji za prolećem, ne možeš da se ne diviš neumoljivosti ovih meteoroloških drama, i nastavljaš da gledaš kako pada sneg s istom onom zadivljenošću koju si osećao kad si bio dečak.

Koškanje. To je reč koja ti sada pada na pamet kad se setiš dečaćkih radosti (u poređenju s bolima). Rvanje s ocem, u retkim prilikama pošto je on retko bio tu kad si ti bio budan (odlazio je na posao dok si spavao i dolazio kad si ti već bio u krevetu), ali verovatno tim pre sveže u sećanju, i njegovo ogromno telo i mišići, sva ta masa koju si osećao dok si se koprcao u njegovom naručju u pokušaju da pobediš Kralja Nju Džerzija u borbi prsa u prsa, pa onda borba s tvojim četiri godine starijim rođakom onih nedeljnih popodneva kada bi sa svojom porodicom išao u posetu stricu i strini, ista ta intenzivna telesna aktivnost dok se s njim valjaš po podu, radost koju ta aktivnost izaziva, potpuno prepuštanje. Trčanje. Trčanje i skakanje i penjanje. Trčanje sve dok ti se ne učini da će ti pluća prsnuti, dok te ne zaboli. Iz dana u dan, sve do večeri, onog dugog i laganog sutonskog bledila leta, trčiš po travi koliko te noge nose, kao bez duše, bilo ti tuče u ušima, vetar ti duva u lice. Nešto kasnije, ragbi, trule kobile, probijanje, žmurke, neka bije neka bije. Bili ste toliko spretni i okretni, ti i tvoji prijatelji, toliko željni borbe u

tim tobožnjim bitkama, da ste nasrtali jedni na druge s divljačkom snagom, mala tela koja se zaleću u druga mala tela, obaraju ih na zemlju, cimaju za ruke, hvataju za vratove, sapliću i guraju, sve, baš sve, samo da se pobedi u igri - bili ste prave životinje, svi vi. Ali kako je san tada lako dolazio na oči. Ugasiš lampu, zažmuriš... i vidimo se sutra.

Daleko prefinjenije, daleko lepše, nešto što na duže staze više ispunjava, tvoj veliki potencijal da se razvijaš u bejzbolu, najmanje nasilnom od svih sportova, i strast koju si prema njemu počeo da osećaš kad ti je bilo šest ili sedam godina. Bacanje i hvatanje, dobacivanje preko terena, hvatanje lopte koja se kotrlja po tlu, postavljanje na pravo mesto u svakom trenutku igre u zavisnosti od toga koliko šansi protivnik još ima, predviđanje onoga što treba da uradiš ako lopta pođe prema tebi, bacanje prema prvoj bazi, prema drugoj, pokušaj dabl pleja ili, ako si u poziciji šort-stop, da trčiš na levu stranu posle uspešnog udarca s osnovne baze pa da se okreneš iz mesta i baciš dugu loptu na pravo mesto.

Ni trenutka dosade, uprkos onome što kritičari ovog sporta tvrde: u stanju neprekidnog iščekivanja, uvek spreman na sve, u umu ključa od različitih mogućnosti, a zatim iznenadna eksplozija, lopta koja juri prema tebi i neodložna potreba da se uradi ono što treba, moraš imati odlične reflekse da bi obavio posao, i neponovljiv osećaj kad u rukavicu uleti lopta koja se odbije od tla, bilo s desne bilo s leve strane, i kad je brzim, preciznim bacanjem uputiš do prve baze. Ali nema većeg zadovoljstvu od onog kad loptu udariš palicom, zauzmeš poziciju, posmatraš kako bacač otpočinje svoj zamah, i kada dočekaš loptu na pravom mestu, kad osetiš da lopta dolazi u kontakt s mesom palice, dok slušaš taj zvuk koji dolazi posle tvog zamaha, i pogledom pratiš njen let, duboko u spoljašnji deo terena - ne, ne postoji nijedan osećaj sličan tom, ništa se ne može meriti s ushićenjem tog trenutka, i pošto si, kako je vreme prolazilo, postajao sve bolji i bolji, bilo je mnogo takvih trenutaka, i ti si živeo za njih onako kako nisi ni za šta drugo, sav obuzet tom besmislenom

dečaćkom igrom, no tada je to predstavljalo vrhunac tvoje sreće, nešto najbolje što je tvoje telo bilo u stanju da izvede.

Godine pre nego što je seks stupio na scenu, pre nego što si shvatio da minijaturni vatrogasac među tvojim nogama služi i za nešto drugo osim za pražnjenje bešike. Mora da je opet u pitanju bila 1952, ili možda malo ranije, ili malo kasnije od toga, postavljaš majci ono pitanje koje valjda sva deca postavljaju svojim roditeljima, uobičajeno pitanje o tome kako se prave bebe, kako si ti napravljen, tačnije, i kakvim si to čudesnim putevima stigao na ovaj svet. Odgovor tvoje majke toliko je apstraktan, toliko nedokučiv i metaforičan da te je sasvim zbunio. Ona kaže: otac poseje semenku u majci i, malo-pomalo, počne da raste beba. U tom trenutku tvog života, jedine semenke koje su tebi poznate jesu one iz kojih nastaje cveće i povrće, koje farmeri bace po poljima u vreme setve da bi ujesen imali šta da žanju. U istom trenutku u glavi ti se javlja slika: otac, u farmerskoj odeći, verzija farmera iz crtanog filma, u plavim pantalonama na tregere i sa slamnim šeširom na glavi, samouvereno i bezbrižno korača s grabljama prebačenim preko ramena kroz neku seosku nedodiju, na putu da *zasadi seme*. I neko vreme posle toga, kad god se u razgovoru pomenu bebe, tebi se vraća ta slika: tvoj stari kao farmer, u plavim pantalonama na tregere, s iskrzanim slamnim šeširom na glavi i grabljama prebačenim preko ramena. Ipak, shvataš da tu nešto nije u redu, zato što se seme uvek sadi u zemlju, u baštama ili njivama, a tvoja majka nije ni bašta ni njiva, i zaista ne znaš šta da misliš o ovom poljoprivrednom predstavljanju životnih činjenica. Da li je stvarno postojao neko glupiji od tebe? Bio si glupi dečaćić koji nije imao pameti da pitanje postavi još jednom, mada, tačno je da si uživao u slici svoga oca kao farmera, uživao si da ga vidiš odevenog u taj smešni kostim, a istini za volju, sasvim je verovatno da ne bi razumeo majku da ti je dala neki precizniji odgovor.

Nekoliko nedelja pre ili posle ovog razgovora s majkom, dečak iz susedstva koji ti je razbio glavu dečijim grabljama, misteriozno je

nestao. Njegova uspaničena majka dojurila je do tvog dvorišta i zatražila od tebe i tvojih drugova da krenete u potragu za njim, i vi ste svi pošli, pretražujući gusto divlje rastinje po obodu koje vam je služilo kao tajno sklonište, uzvikivali ste njegovo ime, Majkl, iako su ga svi znali kao Napast, ili Čudovište - patuljasti zlikovac čiji je život do tada bio posvećen isključivo delima nasilja i terora. Ušao si u gustiš sklanjajući s lica lišće i razdvajajući grane da bi mogao da prođeš, i bio si siguran da ćeš se saplesti o odbeglog zlikovca sklupčanog na zemlji, ali ono na šta si naleteo bilo je gnezdo osa ili stršljenova, slučajno si ga zgazio i, nekoliko sekundi kasnije našao si se u oblaku ubadajućih stvorenja koja su se okomila na tvoje lice i ruke, i dok si od jednih pokušao da se odbraniš mahanjem, drugi su ti se zavlačili pod odeću i ubadali te po nogama, grudima i leđima. Izleteo si iz šipražja na travnjak u dvorištu uz strahovito urlanje, nesumnjivo, i tu se zatekla tvoja majka kojoj je bio dovoljan jedan pogled da smesta počne da skida odeću s tebe, i čim si se oslobodio svega što si na sebi imao, podigla te je u naručje i pojurila prema kući. Kad ste ušli, odnela te je na sprat, odvrnula slavinu i stavila te u hladnu vodu u kadi.

Dečaka su pronašli. Ako se dobro sećaš, bio je u svojoj kući, zaspao je na podu dnevne sobe, da li skriven iza kauča ili sklupčan ispod stola, ali ako ti je potreban još neki dokaz da on toga dana nije ni umro ni nestao, treba samo da se setiš onog popodneva četiri ili pet godina kasnije, kada si ležao bolestan od gripa, jednog od onih tmurnih bolesničkih dana provedenih u bezvazдушnom zatočeništvu pidžame, groznice i tableta aspirina na svaka četiri sata, kada razmišljaš o svojim prijateljima koji su već izašli iz škole i sad već, u to nema sumnje, igraju bejzbol u Grouv parku jer sija sunce i toplo je, što je idealno vreme za popodnevnu utakmicu bejzbola. Imao si devet ili deset godina i, kako ti se čini sada, pola veka kasnije, bio si sam kod kuće. Napolju, u dvorištu, privezan za žicu duž koje je mogao vezan da se kreće, vaš pas je dremuckao u travi. Već dve godine ili malo duže on je činio deo tvog života, i ti si ga beskrajno voleo - razigrani mladi bigl uvek raspoložen za avanture i s neutaženom strašću prema jurnjavi za automobilima. Već je jednom ranije auto naleteo na njega, povredivši mu zadnju nogu tako da više nije mogao na nju da se osloni, zbog čega se pretvorio u tronožnog

psa, čudnog psećeg invalida, neustrašivog kerećeg pirata po tvom mišljenju, koji se toliko dobro privikao na svoj nedostatak da je i sa tri noge trčao brže od bilo kog četvoronožnog psa iz kraja. Ti si, dakle, ležao u svojoj sobi na spratu, uveren da je tvoj kljasti pas bezbedno privezan u dvorištu, kada je iznenadni volej bučnih zvukova razbio tišinu: škripa guma ispred tvoje kuće iza koje je usledio visoki ton bolnog krika, krika psa u agoniji, i na osnovu tog zvuka, odmah si znao da je reč o tvom psu. Skočio si iz kreveta, istrčao napolje, i on je već bio tamo, Napast, Čudovište, pošteno ti je priznao da je pustio tvog psa s lanca jer je „želeo da se poigra s njim”, a tu je bio i čovek koji je vozio auto, potresen i veoma uznemiren, koji je objašnjavao okupljenim ljudima da nije imao izbora, da su dečak i pas izleteli nasred ulice, i mogao je ili da udari dečaka, ili psa, pa je skrenuo prema psu, a tu je bio i tvoj pas, tvoj skoro sasvim beo pas koji je ležao nasred crne ulice, i kad si ga podigao i uneo u kuću, rekao si sebi, ne, čovek je pogrešio, trebalo je da naleti na dečaka, ne na psa, trebalo je da ubije tog dečaka, i bio si toliko ljut na dečaka zbog onoga što je uradio tvom psu da nisi ni uspeo da shvatiš da je to prvi put da si poželeo smrt drugom ljudskom biću.

Bilo je tuča, naravno. Bez nekoliko njih se kroz dečaštvo ne može proći, ili bez mnogo njih, i kad se prisetiš borbi i sukoba u kojima si učestvovao, krvavih noseva, svoga, i onih koje si raskrvario, udaraca u stomak od kojih si ostajao bez daha, sumanutih klinčeva i zavrtnja ruku zbog kojih ste i ti i tvoj protivnik završavali na zemlji, ne možeš da se setiš nijedne jedine situacije u kojoj si ti bio taj koji je tuču započeo, i to ne zbog toga što si iznad svega mrzeo tuče, već zato što je uvek u blizini postojao neki siledžija, neki zatupasti snagator koji je bio spreman da te izazove pretnjama, psovkama i uvredama, i ti si bio primoran da se braniš, čak i kad si bio najmanji od svih, čak i ako si znao da će te prebiti. Dopadali su ti se tobožnje ratovanje u ragbiju ili kod igre „Osvoj zastavu”, gruba uletanja u hvatača koji brani bazu, ali od pravih borbi bilo ti je muka. Bilo je tu previše potresenosti usled emocionalnih posledica, iscrpljenosti zbog

ljutnje koju su izazivale, pa čak i kada bi iz borbe izašao kao pobednik, imao si želju da zaplačeš. Pristup 'udaraj da ne budeš udaren' prilikom rešavanja razmirica najzad ti je preseao kad te je u letnjem kampu napao dečak koji je skočio na tebe s krova brvnare, a sve se završilo time što si ga za osvetu tresnuo o drveni sto i slomio mu ruku. Tada ti je bilo deset godina i od tog trenutka si počeo da izbegavaš tuče kako si znao i umeo, mada su i dalje umele da ti se ispreče, bar tu negde do trinaeste godine kada si najzad našao način da izađeš kao pobednik iz svake od njih, protiv bilo kog dečaka, tako što bi svom snagom zario koleno u mošnice protivnika, jer tada bi, za nekoliko sekundi, borba bila završena. Stekao si reputaciju nekoga ko se „prljavo bori”, i verovatno je u tome bilo istine, ali tako si se tukao samo zato što nisi želeo da se tučeš, a posle nekoliko takvih ispada, krenula je priča i više te niko nikada nije napao. Imao si trinaest godina i trajno si se povukao iz ringa.

Bitke sa dečacima su prošle, ali tu je bila ta večita strast prema devojkama, želja da ih ljubiš, da ih držiš za ruku, nešto što se kod tebe javilo mnogo pre početka puberteta, u vreme kad dečaci navodno nisu zainteresovani za takve stvari. Još u zabavištu, kad si se zaljubio u devojčicu zlatne kose vezane u konjski rep (koja se zvala Ket), uvek si bio lud za ljubljnjem, i čak i tada, s pet-šest godina, Ket i ti biste ponekad razmenili poljupce - bezazlene, u obraz, naravno, ali koji su ipak pružali veliko zadovoljstvo. U godinama takozvane latentnosti, tvoji drugari bili su jednoglasni u svom preziru prema devojkama. Rugali bi im se, izazivali ih, štivali, vukli za haljine, ali ti tu antipatiju nikada nisi iskusio, nikada nisi imao želju da učestvuješ u tim napadima, i u čitavom tom periodu u nižim razredima osnovne škole (tačnije do dvanaeste godine, kad si, s krvavim povezom na glavi nosio američku zastavu na završnoj ceremoniji), neprekidno si podlegao raznim zanosima zbog devojkica poput Peti, Suzi, Dejl, Džen i Etel. Ništa više od poljubaca i držanja za ruke, naravno (za seks si bio fizički nesposoban, čitava mehanika vezana uz njega bila ti je nejasna jer nisi bio ušao u pravi pubertet sve do četrnaeste godine), ali ljubljenje je postalo sve žešće kako se mala matura približavala. U toj završnoj godini bilo je igranki i žureva bez nadzora, gotovo svakog vikenda ste ti i grupa od još petnaest-dvadeset drugih dečaka dobijali poziv da dođete kod nekoga, i u tim

dnevnim sobama i adaptiranim podrumskim prostorijama u predgrađu, dečaci seksualno još nemoćni i devojčice tek propupelih grudi plesali su uz najnovije rokenrol melodije (hitovi iz 1958. i 1959), a kako bi veče odmicalo, svetla bi postajala prigušenija, muzika bi stala, i dečaci i devojčice bi, u parovima, nestajali po skrivenim uglovima prostorije gde su se do iznemoglosti ljubili, sve dok ne bi došlo vreme da se pođe kući. Te godine si naučio mnogo toga o usnama i jezicima, osetio si kakvo je zadovoljstvo držati devojku u naručju, osetiti njeno telo, i kakav je osećaj kad njene ruke obuhvate tvoje, i na tome se sve završavalo. Postojale su granice koje se nisu prelazile, i tada si bio sasvim srećan što ih ne prelaziš. Ne zbog toga što si bio uplašen, već zato što ti nije padalo na pamet da to uradiš.

Konačno, došao je i dan kada si strmoglavce preleteo preko praga koji deli dečaštvo od adolescencije, i pošto si shvatio kakav je to osećaj, pošto si otkrio da je tvoj stari prijatelj vatrogasac agent blaženstva i sreće, svet u kome si dotad živeo postao je drugačiji svet, i zanos izazvan tim osećanjem dao je tvom životu novi smisao, dao ti je novi razlog da živiš. Počele su godine opsesije falusom. Kao i svaki drugi muškarac na ovom svetu, bio si očaran čudesnom promenom koja je zadesila tvoje telo. Bilo je mnogo dana kad si o malo čemu drugom mogao da misliš - kao i onih kad nisi mislio ni o čemu drugom.

Ipak, kada se setiš godina neposredno pre te transformacije, gotovo si zbunjen time koliko si bio oprezan i smeran. Uprkos ogromnoj želji, uprkos neprekidnoj jurnjavi za devojčicama u nižim i višim razredima osnovne škole, romansama sa Karen, Pegi, Lindom, Brijanom, Kerol, Sali, Rut, Pem, Star, Džeki, Meri i Roni, tvoje erotske avanture bile su zastrašujuće krotke i neinventivne, tek nešto malo više od sesija s grljenjem i ljubljenjem iz vremena kad ti je bilo dvanaest godina. Možda nisi imao sreće, ili jednostavno nisi bio dovoljno hrabar, ali čini ti se da je to više imalo veze s vremenom i mestom, sa srednjoklasnim životom u predgrađu malog grada početkom šezdesetih godina, i nepisanim pravilom da se devojke ne daju momcima, da pristojne devojke čuvaju dobar glas, i da postoji granica između ljubljenja i petinga, i to onog najmanje opasnog vida petinga koji podrazumeva da mladić sme da stavi ruku na devojčine grudi prekrivene s barem dva do tri sloja odeće: džemperom (u

zavisnosti od godišnjeg doba), bluzom, i brushalterom, i teško onom mladiću koji pokuša da gurne ruku ispod bluze, zabranjenu teritoriju ispod brushaltera da i ne pominjemo, jer takva bi ruka promptno bila odgurnuta da bi devojka ostala na dobrom glasu, čak i ako ista ta devojka potajno, i ništa manje od mladića, želi da ruka bude na tom mestu. Pitaš se koliko si puta bio odbijen na taj način, koliko su beskorisnih ekspedicija pod suknje i bluze devojaka tvoje ruke preduzimale, koliko nedovršenih putovanja do predela gole kože, kad si morao da se povučeš pred zaključanom kapijom? Bili su to jadni uslovi početaka tvog erotskog života. Bez gole kože, skidanja odeće, a to da genitalije imaju bilo kakvog udela u igri koju igraš, zaboravi jednom za svagda. I tako ste se ti i Linda ljubili, ljubili, i još malo ljubili, pa onda još malo, ljubili ste se dok vam usne ne ispucaju i pljuvačka krene da se razmazuje po obrazima, a ti se pri tom sve vreme moliš da erekcija koja ti buja u pantalonama ne eksplodira.

Živiš razdiran frustracijom i neprekidnim seksualnim uzbuđenjem, obaraš severnoamerički rekord u masturbiranju, svakog meseca od 1961. do 1962. godine, onanista si ne po sopstvenom izboru, već zbog okolnosti, zatočenik svog tela koje neprekidno raste i neprekidno se menja, od trinaestogodišnjeg dečaka visokog metar i pedeset osam centimetara, pretvorio si se u petnaestogodišnjaka od metar i sedamdeset osam, još si dečak ali u telu muškarca, koji se brije nekoliko puta nedeljno, koji po nogama, rukama, pod pazuhom i na pubičnoj kosti ima malje jer više nije samo u pubertetu, već je u potpunosti formiran, i dok se i dalje baviš školom i zadacima, sportskim aktivnostima i sve dužim putovanjima u svet knjiga, tvojim životom dominira neutažena seksualna glad, zaista osećaš kako ćeš umreti od te gladi, i nema ambicije koja ti je preča, nema bitnije stvari od dobrobiti tvog bolnog, izgadnelog bića, od toga da što je pre moguće izgubiš nevinost. U svakom slučaju, to ti je želja, a nigde ne piše da želje moraju biti ispunjene, i tako se agonija nastavlja, tokom čitave 1962, pune deliričnog poricanja, sve do jeseni 1963, kada se prilika konačno ukazuje, pa iako je daleko od idealne, i ni u kom smislu ono što si zamišljao, pristaješ bez oklevanja. Šesnaest ti je godina. Tokom jula i avgusta radio si kao konobar u kampu na severu države Njujork, i dečko koji je radio s tobom, zabavni, brzoreki momak iz Kvinsa (gradski lik koji poznaje njujorške ulice -

za razliku od tebe koji ne zna gotovo ništa) zove da ti kaže da ima adresu i broj telefona jednog bordela na Aper Vest Sajdu. On će zakazati odlazak, ako želiš, a pošto ti stvarno to jako želiš, već sledeće subote ulaziš u autobus koji ide u grad i nalaziš se sa svojim prijateljem ispred zgrade koja je negde u visini Osamdesete ulice, u neposrednoj blizini reke. Pozni je septembar, sipi neka kiša, sve je vlažno i sivo, vreme za kišobrane, ili barem za šešire, ali ti nemaš nijedno ni drugo, i to je ipak u redu, sasvim u redu, pošto je vreme trenutno poslednja stvar o kojoj razmišljaš. Reč *bordel* u tebi izaziva čitav niz mentalnih slika, te očekuješ da ćeš ući u ogromno, pretenciozno opremljeno zdanje zidova prekrivenih crvenim plišom, s osobljem koje čini petnaest ili dvadeset zavodljivih mladih žena (koji li je otužni film strpao baš *takvu* predstavu u tvoju glavu?), ali dok sa svojim prijateljem ulaziš u lift - najsporiji, najprljaviji, najžvrljaniji lift u Njujorku - ubrzano prilagođavaš svoja očekivanja. Ispostaviće se da je luksuzni bordel oronuli jednosobni stan u kome su samo dve žene, vlasnica, Kej, punačka crnkinja u pedesetim koja tvog prijatelja dočekuje srdačnim zagrljajem, kao da se znaju sto godina, i jedna mnogo mlađa žena, takođe crna, kojoj su dvadeset - dvadeset dve godine. Obe sede na stolicama u minijaturnoj kuhinji koja je od ostatka prostorije odvojena tankom zavesom koja ne seže do poda, obe su obučene u svilene ogrtače živih boja, i s velikim olakšanjem primećuješ da je mlađa žena veoma privlačna, da ima simpatično, čak veoma lepo lice. Kej vas obaveštava o ceni (petnaest dolara? dvadeset dolara?) pa vas pita ko će prvi. Ne, ne, smeje se tvoj prijatelj, on je samo pratilac (devojke u Kvinsu svakako nisu toliko nespemne da se skinu, kao one u Nju Džerziju), i zato se Kej okreće prema tebi i kaže ti da možeš da biraš, nju ili njenu saradnicu, i kad ne odabereš Kej, ona ne deluje uvređeno - samo slegne ramenima, nasmeši se, ispruži ruku i kaže, „Prvo šuške, dušo”, i ti na to posežeš rukom u džep i vadiš tih petnaest ili dvadeset dolara. Ti i mlađa žena (da li zato što si stidljiv ili zato što si nervozan, zaboravljaš da pitaš kako se zove, što znači da je tokom svih ovih godina za tebe ostala bezimena) prelazite u drugi deo prostorije, i Kej potom navlači zavesu. Devojka te vodi do kreveta u uglu, skida ogrtač i prebacuje ga preko stolice i, prvi put u životu, nalaziš se u prisustvu nage žene. Prelepe nage žene, zapravo,

mlade žene izuzetno lepog tela, veličanstvenih grudi, veličanstvenih bokova, veličanstvenih nogu, veličanstvenih ruku i ramenu, i posle tri duge godine frustracija i neuspeha, počinješ da se osećas srećno, srećnije nego ikad, od početka svog adolescentskog doba. Devojka ti kaže da se skineš, zatim ležete zajedno u krevet, goli, i jedino što želiš, bar za sada, jeste da je dodiruješ i da je ljubiš, da osetiš njenu glatku kožu, kožu do te mere glatku i nežnu da drhtiš od samog dodira, ali ljubljenje u usta nije deo programa, jer se prostitutke ne ljube sa svojim mušterijama, i prostitutke ne zanima predigra, ne zanima ih da ih neko dodiruje, niti da one nekog dodiruju iz čistog zadovoljstva, zato što seks u tim okolnostima nije zadovoljstvo već posao, i što klijent brže obavi posao i plati, utoliko bolje. Zna da ti je prvi put, da si početnik bez ikakvog iskustva, ophodi se prema tebi strpljivo i ljubazno, shvataš da je dobra osoba, pa ako baš želi da odmah krenete s karanjem, neka joj bude, ti nemaš ništa protiv, sasvim si spreman da zaigraš po njenim pravilima jer nema sumnje da si spreman pošto imaš erekciju od trenutka kad si je video bez ogrtača, i stoga, kad se opruži na leđa, penješ se sav srećan na nju i puštaš je da dovede tvoj penis do mesta za kojim čezne već toliko godina. Dobro je, sve je dobro, onako kako si i mislio da će biti, ne, čak je i bolje od toga, u tim prvim trenucima, pomisliš kako ćeš posao obaviti vrlo brzo, ali tada postaješ svestan Kej i svog prijatelja koji razgovaraju i smeju se u kuhinji udaljenoj ne više od pet metara od kreveta u kome se nalaziš, i kad postaneš toga svestan, koncentracija ti opada, a čim tvoj um odluta od posla usred kog se nalaziš, uviđaš da je devojka počela da se dosađuje, da joj sve to teško pada, pa iako si na njoj, ona je miljama daleko od tebe, u drugom je gradu, drugoj zemlji, a onda, kad izgubi strpljenje, pita te da li možeš da svršiš, i ti kažeš da možeš, naravno da možeš, dvadeset sekundi kasnije pita te isto, kažeš, da, naravno, ali kad ti se sledeći put obrati, reći će: „Izvadi ga da ti izdrkam. Vi, klinici. Nema kad ne drkate, a kad treba da uradite pravu stvar, nemate pojma.” Puštaš je da obavi posao, na način na koji si i ti to radio u prethodne tri godine - s jednom malom razlikom: bolje njena ruka, nego tvoja.

Onamo se više nikad nisi vratio. Narednih godinu i po nastavio si da se boriš s džemperima, bluzama, grudnjacima, nastavio si da ljubiš i miluješ, da savladavaš stid zbog neprimerenih ejakulacija, a onda si, u osamnaestoj, skovao plan da preskočiš poslednja dva meseca škole, prvo zahvaljujući mononukleozu zbog koje si, malaksao, ležao u krevetu gotovo čitav maj, a potom i zbog puta u Evropu, đaćkim brodom, tri nedelje pre nego što će tvoja generacija maturirati. Školska uprava ti je odobrila ovo odsustvo pošto si imao dobre ocene, i pošto si bio primljen na fakultet koji ćeš pohađati od te jeseni, i tako si otišao, svestan da se u septembru vraćaš da polažeš završne ispite i zvanično zaslužiš diplomu. Avioni su 1965. bili skupo prevozno sredstvo, ali brodovi nisu, a pošto si imao ograničena sredstva (novac koji si uštedeo od letnjih poslova tokom prethodne dve godine), odlučio si se za *Aureliju*, i njeno sporo, devet dana dugo putovanje od Njujorka do Avra. Na brodu je bilo oko tri stotine studenata od kojih je većina završila prvu ili drugu godinu studija, što znači da su bili malo stariji od tebe, a kako na plovilu koje je milelo preko Atlantika nije bilo bogzna šta da se radi, ti i tvoji saputnici ispunjavali ste vreme spavanjem, hranom, knjigama, filmovima i, sasvim prirodno i gotovo neizbežno, sada ti se tako čini, s obzirom na to da su misli tri stotine mladih ljudi uzrasta od osamnaest do dvadeset godina bile uglavnom time preokupirane, seksom. Dosada i mali prostor, letargija prekookeanske plovidbe po lepom vremenu, saznanje o tome da je brod svet za sebe i da ništa što se na njemu dogodi ne može imati dugoročne posledice - kombinacija svih tih elemenata stvorila je atmosferu nekontrolisane senzualne opuštenosti. Unterhaltovanje je počelo odmah prvog dana u suton, i nastavilo se sve dok brod nije stigao do kopna dve stotine sati kasnije. Na plutajućoj palati fornikacije, na otvorenom moru, parovi su nestajali i izranjali iz mračnih kabina, momci i devojke koji iz dana u dan menjaju partnere, i ti si se dva puta tokom plovidbe našao u krevetu s nekim, oba puta sa prijateljski nastrojenim, inteligentnim devojka, ni nalik finim devojka s kojima si odrastao u Nju Džerziju; no, ove devojke su bile iz Njujorka i stoga naprednijih shvatanja i iskusnije od devica iz tvog rodnog grada, brzih na

packama, i zato što je postojala snažna privlačnost, najpre između tebe i Rene, a potom između tebe i Dženet, nije bilo neprijatnosti oko skidanja odeće, uvlačenja među krevetske čaršave i vođenja ljubavi na način na koji je u onom ubogom stanu na Aper Vest Sajdu to bilo sasvim neizvodljivo. Uz poljupce i dodire i autentična osećanja koja su sada činila deo cele avanture, bilo je to pravo otkriće, tvoja inicijacija u svet uživanja u kome partneri učestvuju ravnopravno u užitku koje im pruža produžena intimnost. Bilo je, naravno, još mnogo toga što je trebalo otkriti. Tada si bio tek početnik, ali bar si krenuo, shvatio si barem da tu ima još mnogo toga čemu ćeš se tek radovati.

Kasnije, u vreme kad si već živeo u Parizu, ranih sedamdesetih, bilo je dugih perioda kad si bio sasvim sam, kad kraj tebe, iz noći u noć, u uskom krevetu u devojačkoj sobici, nije spavalo nečije telo, i bilo je perioda kad si skoro gubio razum, u svojoj samoći bez žena, ne samo zbog uskraćivanja seksualnog olakšanja, već od nedostatka bilo kakvog fizičkog kontakta, a kako nije bilo nikoga kome si mogao da se obratiš, ni žene na koju si mogao da računaš da će ti praviti društvo kad ti je to najpotrebnije, ponekad si odlazio prostitutkama, sveukupno možda pet ili šest puta u toku tih nekoliko godina koliko si tamo živeo, krenuo bi sporednim ulicama sada razrušenog kraja po imenu Lesal koji se nalazio odmah iza ugla od tvog stana, ili si odlazio malo dalje, znao si da odšetaš do Ulice Sen Deni i obližnjih uličica, prolaza i pošljunčanih staza, u kojima su trotoari bili prepuni žena naslonjenih na zidove zgrada i duž *hôtels de passe*, čitava lepeza žena, mnoštvo koje je kretalo od zgodnih devojaka u ranim dvadesetim do uličnih veteranki prekrivenih teškom šminkom, u pedesetim, kurve svih zamislivih boja, građe i rasa, od okruglastih Francuskinja do izduženih Afrikanki preko pohotnih Italijanki i Izraelki, neke su nosile mini-suknje dok su im se grudi prelivale iz dubokih dekoltea i providnih bluza, druge, u farmerkama i nekakvim džemperićima, koje se nisu mnogo razlikovale od tvojih školskih drugarica, ali sve do jedne u cipelama s visokom štiklom, ili u čizmama, crnim ili belim kožnim čizmama, poneka s boom oko vrata, ili sa svilenom maramom ili, tu i tamo, neka u sado-mazo varijanti, u koži s mnoštvom odgovarajućih detalja, ili poneka odevena kao učenica, u kariranoj suknjici na karnere i čipkastoj

bluzi, za svačiji ukus, čežnju, sklonost - ponešto, a sredinom ulice kojom ne prolaze vozila, beskrajna procesija muškaraca koji ćute, koji istražuju mogućnosti što stoje na trotoaru i gledaju ih lukavo ili hrabro, žene svih vrsta spremne za rentiranje muškarcima svih vrsta, od usamljenih Arapa do muškaraca iz srednje klase u odelima, od hordi besupružnih emigranata, frustriranih studenata i zasićenih muževa i, onog trenutka kad si se pridružio toj procesiji, osetio si da više ne pripadaš svetu jave, da si skliznuo u nekakav erotski san, uzbudljiv ali uznemirujući, jer si od same pomisli da možeš da odeš u krevet sa bilo kojom od ovih žena, zahvaljujući tome što ćeš im dati sto franaka (dvadeset dolara), bio smalaksao, fizički smalaksao, i dok si se šunjabo uskim ulicama u potrazi za partnerkom koja će ti pomoći da zadovoljiš svoje potrebe zbog kojih si i izašao iz sobe i ušao u ovaj lavirint mesa, hvataš sebe kako posmatraš lica, a ne tela, ili bar prvo lica pa onda tela, kako si u potrazi za lepim licem, licem ljudskog bića čije oči nisu umrle, za nekim čiji duh nije u potpunosti ugušen anonimnošću i patvorenošću kurvarskog zanata i, da sve bude još čudnije, tokom tih pet-šest eskurzija u potpuno legalizovanu i zakonski regulisanu oblast crvenih fenjera u Parizu, uglavnom si uspevao da ih pronađeš. Nije bilo rđavih iskustava, ni susreta koji bi te ispunili žaljenjem i kajanjem, i kada danas razmišljaš o tome, pretpostavljaš da si imao dobar tretman jer nisi bio starac s pivskim stomakom, niti radnik koji ima crno ispod noktiju, koji zaudara na znoj, već pitomi mladić od svojih dvadeset četiri, dvadeset pet godina, sasvim pristojnog izgleda, koji nije imao neke specijalne niti neugodne prohteve, koji je ženama s kojima se penjao na sprat bio zahvalan na tome što ne mora da bude sam u svom krevetu. S druge pak strane, teško da bi se i jedno od tih iskustva moglo svrstati u nešto dostojno sećanja. Hitra, bez okolišanja, neusiljena, ali pre svega samo vid poslovne transakcije, stručno obavljena usluga za odgovarajući honorar, a kako više nisi bio smušeno šesnaestogodišnje đače iz davnih dana, to je bilo i sve što si očekivao. Ipak, jednom se desilo nešto neobično, kada se iskra prepoznavanja pojavila između tebe i tvoje saučesnice, a to je ujedno bio poslednji put da si platio ženi da spava s tobom, u leto 1972, kada si, kao operater na centrali lokalne kancelarije *Njujork tajmsa* najzad počeo da zarađuješ preko potreban novac; večernja

smena, od šest po podne do jedan posle ponoći, ne sećaš se više tačnih sati, ali stigao bi tamo u vreme kad su ljudi odlazili s posla, sedeo bi sam za stolom, jedina osoba na zamračenom spratu zgrade na desnoj obali, čekao si da telefon zazvoni, što se dešavalo veoma retko, i neometanu tišinu koristio za čitanje knjiga i sređivanje svojih pesama. U noći jednog radnog dana, kad ti se smena završila, izašao si na letnji vazduh, u topli zagrljaj letnjeg vazduha, a kako metro više nije radio, krenuo si kući pešice, odšetao si prema jugu, ni traga od umora tokom tog tumananja praznim ulicama, na putu prema tvojoj maloj, praznoj sobi. Ubrzo si stigao do Ulice Sen Deni, gde je nekoliko devojaka još radilo uprkos kasnim satima, a zatim si skrenuo u obližnju sporednu ulicu, u onu na kojoj su se obično skupljale najlepše devojke, shvatio si da ti se još ne ide kući, da si predugo bio sam i da se plašiš povratka u praznu sobu, i negde na sredini kvarta neko ti je zapao za oko, visoka brineta ljupkog lica i isto tako ljupkog stasa, i kad ti se osmehnula i upitala te da li ti treba društvo (*Je t'accompagne?*), nisi se dugo dvoumio da li da prihvatiš njenu ponudu. Nasmehnula ti se još jednom, zadovoljna brzinom transakcije i, dok si ti i dalje posmatrao njeno lice, shvatio si da je mogla imati lepotu od koje zastaje dah samo da joj oči nisu bile malo preblizu usađene, da nije bila jedva primetno razroka, ali to ti nije smetalo, za tebe je i dalje bila najlepša žena koja je hodala ovim ulicama. Razoručao te je njen osmeh, po tvom mišljenju potpuno veličanstven, i palo ti je na pamet da, ako bi svi na svetu umeli da se osmehuju kao ona, ne bi više bilo ratova ni sukoba, mir i sreća zauvek bi vladali svetom. Zvala se Sandra, bila je Francuskinja od svojih dvadeset pet - dvadeset šest, i dok si je sledio uz zavojito stepenište hotela, obavestila te je da si joj ti poslednja mušterija za tu noć, da ima vremena na pretek, tako da nisi morao da žuriš. Ovo je bila situacija bez presedana, kršenje svih profesionalnih standarda i protokola, i već tada ti je bilo jasno da je Sandra drugačija od ostalih devojaka koje su radile na ulici, da joj grubost i hladnoća koje kao da obavezno idu uz ovaj zanat nisu bile svojstvene. Bila je opuštena i pokazivala je to na srdačan i prijazan način, i čak i kad ste se oboje svukli, i kad si shvatio da ima neverovatno, prelepo telo (reč koja ti je u tom trenutku pala na pamet bila je *veličanstveno*, na način na koji tela nekih plesačica mogu da se nazovu

veličanstvenim), bila je razgovorljiva i razigrana, nije žurila da prione na posao, nimalo joj nije smetala tvoja potreba da je ljubiš i dodiruješ, i dok se valjala s tobom po krevetu počela je da ti pokazuje različite poze za vođenje ljubavi koje su ona i njene prijateljice primenjivale sa svojim klijentima, Kama sutra ulice Sen Deni, uvtala se i izvijala, napolje i unutra, pomagala ti je da se postaviš u odgovarajuću poziciju, slatko se smejala zbog apsurdnosti čitave situacije dok ti je govorila nazive svake poze. Sada se, nažalost, sećaš samo jedne od njih, verovatno one najdosadnije, ali i najsmješnije, jer je bila toliko dosadna: *le paresseux*, lenjivac, koja se sastojala u tome da legneš na bok i kopuliraš s partnerom licem u lice. Nikada nisi sreo ženu kojoj je bilo toliko prijatno u sopstvenom telu, koja je s takvim mirom nosila svoju nagotu, pa iako si želeo da ova poduka traje sve do jutra, toliko si se uzbudio da više nisi mogao da izdržiš. Pretpostavio si da će to biti kraj susreta, *jouissance* je svaki put pre toga značio kraj, ali čak i pošto se završilo, Sandra nije želela da odeš, želela je da ležiš s njom u krevetu i da razgovarate, i tako si ostao još gotovo čitav sat, srećan u njenom zagrljaju, dok ti je glava počivala na njenom ramenu, u razgovoru o stvarima koje ti već dugo nisu bile na pameti, i kad te je konačno upitala čime se baviš, a ti joj odgovorio da pišeš pesme, očekivao si da će slegnuti ramenima, ili izgovoriti neku neutralnu opasku, ali ne, ponovo ne, jer kad si počeo da pričaš o poeziji, Sandra je zatvorila oči i počela da recituje Bodlera, duge pasaže izgovorene duboko emotivno i savršeno precizno, i mogao si samo da se nadaš da se Bodler uspravio u svom grobu, seo i slušao ovo:

*Mère des souvenirs, maîtresse des maîtresses,
O toi, tous, mes plaisirs! Ô toi, tous mes devoirs!
Tu te rappelleras la beauté des caresses,
La douceur du foyer et le charme des soirs,
Mère des souvenirs, maîtresse des maîtresses!*²

Bio je to jedan od najfantastičnijih trenutaka u tvom životu, jedan od najsrećnijih trenutaka u tvom životu, čak i kad si se vratio u Njujork i

kada je započelo novo poglavlje tvoje priče, još si mislio na Sandru i na sate provedene s njom one noći, i pitao se da li je ipak trebalo da sedneš u avion, odjuriš nazad u Pariz i zamoliš je da se uda za tebe.

Uvek izgubljen, uvek okrenut u pogrešnom smeru, uvek si se kretao u krug. Oduvek si patio od doživotne nesposobnosti da se orijentišeš u prostoru, čak i u Njujorku, u gradu u kome je najlakše snaći se, u gradu u kome si proveo najveći deo svog života, često ti se desi da imaš problema. Kad god se voziš podzemnom železnicom od Bruklina do Menhetna (pod uslovom da si ušao u dobar voz, i da se nisi zaputio dublje u Bruklin), posebno obraćaš pažnju na trenutak kada se popneš stepeništem i izađeš na ulicu, zaustavljaš se da bi shvatio kuda treba da kreneš, pa ipak, umesto na sever, umeš da pođeš na jug, čak i kad pokušaš da nadmudriš sebe, pošto znaš da ćeš zbog svog hendikepa poći u pogrešnom pravcu i stoga, da preduprediš grešku, učiniš suprotno od onoga što si nameravao, da kreneš levo umesto desno, desno umesto levo, čak i tada umeš da odabereš pogrešan smer, bez obzira na sav trud i muku. Zaboravi na to da sam tumaraš šumom. Za nekoliko minuta u stanju si da se sasvim beznadežno izgubiš, pa i unutra, kad god se nađeš u nekoj nepoznatoj zgradi, krenuo bi pogrešnim hodnikom, ili bi ušao u pogrešan lift, o manjim zatvorenim prostorima poput restorana da i ne govorimo, jer kad god bi ušao u toalet u restoranu koji ima više od jedne sale, svaki put bi skrenuo na pogrešnu stranu i proveo nekoliko minuta u potrazi za svojim stolom. Većina drugih ljudi, uključujući i tvoju suprugu sa njenim nepogrešivim unutrašnjim kompasom, snalazi se u prostoru bez većih teškoća. Znaju gde se nalaze, gde su bili, i kuda idu, ali ti ne znaš ništa, zauvek si izgubljen u tom trenutku, u praznini svakog sledećeg trenutka koji te okružuje, bez ideje o tome gde je geografski sever, pošto za tebe četiri kardinalne tačke sveta zapravo ne postoje, nikada nisu ni postojale. Za sada je to tek jedna minorna slaba tačka, ali nije isključeno da će doći dan kad ćeš slučajno sleteti s ruba provalije.

Tvoje telo u malim prostorijama i velikim prostorijama, tvoje telo koje se penje uz stepenice i silazi niz stepenice, tvoje telo koje pliva po jezerima, rekama, okeanima, tvoje telo koje gaca po blatnjavim poljima, tvoje telo koje leži u visokoj travi napuštene poljane, tvoje telo koje korača gradskim ulicama, tvoje telo koje se napreže da savlada brda i planine, tvoje telo koje sedi na stolicama, leži na krevetima, opruženo na plažama, koje vozi bicikl seoskim putevima, hoda kroz šume, pašnjake i pustinje, trči atletskim stazama, skače po drvenim patosima, stoji pod tuševima, čeka na aerodromima i železničkim stanicama, koje se vozi liftovima, grči na automobilskim i autobuskim sedištima, korača po kiši i vetru bez kišobrana, sedi u učionicama, razgleda knjige po knjižarama i ploče po prodavnicama ploča (počivale u miru), sedi u bioskopima, koncertnim dvoranama, na predavanjima, pleše s devojkama u školskim salama, vesla u kajacima po rekama i čamcima po jezerima, koje jede za kuhinjskim stolovima, jede za trpezarijskim stolovima, jede u restoranima, kupuje po robnim kućama, prodavnicama električnih uređaja, nameštaja, cipela, alata, samouslugama i prodavnicama odeće, koje stoji u redovima za pasoš i vozačku dozvolu, zavaljeno u fotelje s nogama podignutim na stočice i stolove dok piše u sveske, zgrbljeno nad pisaćim mašinama, koje hoda kroz snežnu oluju bez kape, ulazi u sinagoge i crkve, uvlači se i oblači u spavaćim sobama, hotelskim sobama i svlačionicama, koje stoji na pokretnim stepenicama, leži u bolničkim krevetima, sedi na krevetu za pregledanje u ordinacijama, sedi u frizerskim stolicama, zubarskim stolicama, koje pravi salto na travi, dubi na glavi na travi, skače u bazene, lagano hoda kroz muzeje, vodi košarkaške lopte po igralištima, baca lopticu za bejzbol i loptu za ragbi po parkovima, koje oseća razliku između hodanja po drvenim podovima i kamenim podovima, koje pravi razliku kod hodanja po pesku, blatu i travi, ali najviše od svega ima osećaj za hodanje po trotoaru, jer upravo tako vidiš sebe kad god zastaneš da razmisliš o tome ko si ti zapravo: čovek koji hoda, čovek koji je život proveo hodajući ulicama gradova.

Ograđeni prostori, mesta za stanovanje, male sobe i velike sobe koje čuvaju tvoje telo od bivanja na otvorenom. Počelo je tvojim rođenjem u bolnici Bet Izrael, u Njuarku, u državi Nju Džerzi (3. februara, 1947) i putujući napred, prema sadašnjem trenutku (ovom

hladnom januarskom jutru 2011. godine), ovo su mesta na kojima si, tokom godina, zaustavljao svoje telo - mesta koja si, bila kakva bila, zvao domom.

1. 75 SOUTH HARRISON STREET; EAST ORANGE, NEW JERSEY. Stan u jednoj višoj zgradi sagrađenoj od cigle. Od prve nedelje života do godinu i po dana. Ne postoje sećanja, ali na osnovu priča koje si čuo kasnije u detinjstvu, tvoj otac je uspeo da obezbedi najam tako što je vlasnici dao televizor - mito koji je bio neophodan u doba nestašice stambenog prostora koja je zemlju zahvatila posle Drugog svetskog rata. Kako je tvoj otac u to vreme imao radnju za prodaju električnih uređaja za domaćinstvo, u stanu u kome si živio sa svojim roditeljima imali ste i televizor, što te svrstava među prve Amerikance, među prve ljude u svetu, koji su od rođenja odrastali uz televizijski aparat.

2. 1500 VILLAGE ROAD; UNION, NEW JERSEY. Stan sa baštom u stambenom kompleksu sačinjenom od manjih prizemnih kuća pod nazivom Stajvsentovo selo. Geometrijski raspoređene pešačke staze s velikim, uredno pokošenim, travnatim površinama. *Velike travnate površine* su svakako relativan pojam, s obzirom na to koliki si tada bio. Od godinu i po dana, do pete godine. Bez sećanja, pa onda nešto malo, a potom se sećaš svega. Tamnozelenih zidova i venecijanera u dnevnoj sobi. Kako lopaticom kopaš zemlju u potrazi za glistama. Slikovnice o cirkuskom psu dalmatincu po imenu Pivi, igrački koja je odjednom narasla i dostigla veličinu pravog psa. Kako ređaš svoj vozni park od autića i kamiončića. Kupanja u sudoperi. Mehaničkog konjića po imenu Vajti. Šolje vrelog kakaa koja se prosula po tebi i ostavila ti trajan ožiljak na unutrašnjoj strani lakta.

3. 253 IRVING AVENUE; SOUTH ORANGE, NEW JERSEY. Dvospratna kuća napravljena od belih dasaka, iz 1920. godine, sa žutim ulaznim vratima, pošljunčanim kolskim prilazom, i velikim stražnjim dvorištem. Od pete do dvanaeste godine. Mesto gotovo

svih tvojih sećanja iz detinjstva. Toliko si davno tamo živeo da su, tokom prve dve godine, mleko još uvek isporučivali zaprežnim kolima koja su vukli konji.

4. 406 HARDING DRIVE; SOUTH ORANGE, NEW JERSEY. Kuća veća od prethodne, sagrađena u tjudorskom stilu, čudno nasadena na uzvišenju na uglu, s minijaturnim dvorištem i sumornom unutrašnjošću. Od trinaeste do sedamnaeste godine. Kuća u kojoj si prošao kroz svoje mladalačke patnje, u kojoj si napisao prve pesme i priče, u kojoj se brak tvojih roditelja raspao. Otac je ostao da živi u njoj (sam), sve do smrti.

5. 25 VAN VELSOR PLACE; NEWARK, NEW JERSEY. Dvosobni stan, nedaleko od srednje škole Vikvahik i bolnice u kojoj si rođen, koji je tvoja majka iznajmila pošto su se ona i otac rastali a zatim i razveli. Od sedamnaeste do osamnaeste godine. Majka i sestra su imale spavaće sobe, ali ti si spavao na kauču na rasklapanje, u malecnoj prostoriji, a ipak nisi bio nimalo nesrećan ovakvim rasporedom jer ti je bilo drago što se bolno neuspešan brak tvojih roditelja najzad okončao, laknulo ti je što više ne živiš u predgrađima. Tada si imao i automobil, polovni ševrolet korver, kupljen za šest stotina dolara (isti onaj nedostatni auto koji je lansirao Ralfa Nejdera - mada ti sam nikada nisi imao problema sa svojim autom), svako jutro odvezao bi se do škole u Mejplvudu koji nije bio naročito udaljen, i otaljao svoje đачke obaveze, ali sada si bio slobodan, odrasli te nisu nadgledali, odlazio si i dolazio kad si hteo, bio si spreman da poletiš.

6. SUITE 814A, CARMAN HALL; COLUMBIA UNIVERSITY DORMITORY. Studentski dom Univerziteta Kolambija. Dve sobe po apartmanu, dva stanara po sobi. Zidovi od sive cigle, podovi prekriveni linoleumom, dva kreveta postavljena jedan naspram drugog ispod prozora, dva stola, ugradni plakar za odeću, i zajedničko kupatilo koje se delilo sa stanarima iz 814B. Od

osamnaeste do devetnaeste godine. Karman Hol bio je prvi novi dom izgrađen na Kolambijinom kampusu nakon više od pola veka. Sumorno okruženje, ružno, bez šarma, ali ipak mnogo bolje od soba u starijim domovima Farnald, Hartli) koje su ličile na tamnice, kuda si povremeno odlazio kod nekoga i bio zgrožen smradom prljavih čarapa, tesnim krevetima na sprat, neprekidnim mrakom. Nalazio si se u Karman Holu u vreme nestanka struje u Njujorku 1965. (sveće na sve strane, raspoloženje anarhičnog slavlja), ali ono čega se najbolje sećaš u vezi s tom sobom bile su knjige, stotine knjiga koje si tu pročitao, i devojaka koje bi povremeno završile s tobom u krevetu. Domska pravila ponašanja u muškom koledžu, koja su se ticala devojaka, promenjena su taman na vreme, na početku tvoje prve godine, i ženskim osobama bilo je dozvoljeno da budu u sobama - ali i da vrata soba budu zatvorena. Neko vreme pre toga bilo im je dozvoljeno da borave u sobama pod uslovom da vrata soba ostanu otvorena, posle čega je usledio međuperiod u kome su vrata morala ostati odškrinuta za debljinu knjige, ali onda je jedan genijalni mladić, s umom izučavaoca Talmuda, stavio na kušnju univerzitetske vlasti time što je u vrata zaglavio štednu knjižicu, i to je bio kraj otvorenim vratima. Cimer ti je bio drug iz detinjstva. Počeo je da brlja s drogama polovinom prvog semestra, navukao se kako je godina odmicala, i ništa od svega što si mu govorio na njega nije uticalo. Stajao si i bespomoćno posmatrao kako se raspada. Do sledeće jeseni napustio je studije - i nikad se više nije vratio. Zbog toga si odbio da imaš bilo šta s drogom, mada su dionizijske šezdesete bile u punom zamahu. Alkohol - da, duvan - da, ali droga nikada. Kad si 1969. diplomirao, dvojica tvojih drugova iz dečačkih dana umrla su zbog predoziranja.

7. 311 WEST 107TH STREET; MANHATTAN. Dvosobni stan na trećem spratu u jednoj četvorospratnici bez lifta, između Brodveja i Riversajd Drajva. Od devetnaeste do dvadesete godine. Tvoj prvi stan, delio si ga s Piterom Šubertom, tada takođe studentom druge godine, tvojim najbližijim drugom za vreme osnovnih studija. Oronula, loše projektovana rupčaga, bez ijedne dobre strane izuzev niske kirije i činjenice da je imao dva ulaza. Na jedna vrata ulazilo se

u veću sobu koja je imala funkciju tvoje spavaće i radne sobe, kao i kuhinje, trpezarije i dnevnog boravka. Iza drugih vrata nalazio se uzan hodnik paralelan s prvom sobom, koji je vodio u ćeliju na drugom kraju koja je služila kao Piterova spavaća soba. Vas dvojica bili ste jadni domaćini, stan je bio prljav, sudopera u kuhinji se sto puta zapušavala, uređaji su bili stariji od vas i jedva da su radili, gomilice paučinaste prašine rasle su svuda po izanđalom tepihu, i vas dvojica ste tu iznajmljenu šupu, malo-pomalo, pretvorili u smrdljivi svinjac. Pošto je bilo suviše depresivno jesti u takvom okruženju, a kako nijedan od vas dvojice nije umeo da kuva, obično ste zajedno odlazili u jeftine restorane, Kod Toma, ili na doručak u Koledž In koji je postepeno počeo više da vam se dopada zbog odličnog džuboksa (Bili Holidej, Edit Pjaf), a iz večeri u večer odlazili ste u Grin Tri, mađarski restoran na uglu Avenije Amsterdam i Zapadne 111. ulice, kuda ste odlazili da jedete gulaš, prekuvanu boraniju i desert koji se sastojao od ukusnih palačinkica. Iz nekog razloga, tvoja sećanja na ono što se dešavalo u tom stanu nisu jasna, mnogo su nejasnija u odnosu na sećanja koja imaš na sva ostala mesta, i pre i posle ovoga. Bilo je to vreme ružnih snova - mnogi sanjaju ružne snove - toga se dobro sećaš (i seminara o Montanju kod Donalda Frejma, i kursa iz Miliona kod Edvarda Tajlera, na koje još uvek imaš živo sećanje), ali ono što ti se sada vraća jeste osećanje nezadovoljstva, neodoljiva potreba da budeš negde drugde. Rat u Vijetnamu se rasplamsavao, Amerika se podelila na dva dela, i vazduh oko tebe bio je težak, zagušljiv, jedva se disalo. Prijavio si se, zajedno sa Šubertom, za program jednogodišnjih studija u inostranstvu za mlađe studente, u Parizu. Iz Njujorka si pošao u julu, posvađao si se s direktorom programa u avgustu, ostao si do početka novembra, ne više kao student, kao bivši student, živio si u malom, jeftinom hotelu (bez telefona, sa zajedničkim kupatilom), i počeo si opet slobodno da dišeš, ali onda su te nagovorili da se vratiš na Kolambiju, ispostavilo se da je to mudra odluka s obzirom na regrutaciju i tvoje protivljenje ratu, no ta pauza ti je pomogla i, kad si se nerado vratio u Njujork, ružni snovi su prestali.

8. 601 WEST 115TH STREET; MANHATTAN. Još jedan dvosoban stan neobičnog oblika, nedaleko od Brodveja, ali u mnogo boljoj zgradi nego što je bila prethodna, s dodatnom pogodnošću u obliku prave kuhinje koja se nalazila između veće i manje sobe i koja je bila dovoljno velika (taman dovoljno) da se u nju ugura stočić na rasklapanje. Od dvadesete do dvadeset druge godine. Prvi stan u kome si živeo sam, u kome je stalno bilo mračno, jer se nalazio na drugom spratu, ali inače pristojan, komforan, dovoljan za potrebe koje si u to vreme imao. U njemu si proveo treću i četvrtu godinu, divlje godine na Kolambiji, godine demonstracija, protesta, studentskih štrajkova i policijskih racija, pobuna na kampusu, izbacivanja, marica koje su stotine odvozile u zatvor. Ti si vredno radio što je trebalo za kurseve, pisao si prikaze filmova i knjiga za studentski časopis, pisao i prevodio pesme, završio si nekoliko poglavlja romana od koga ćeš na kraju odustati, ali 1968. učestvovao si u protestima, sedeo si na zemlji zajedno s ostalima, pa su i tebe strpali u maricu, a zatim u pritvorsku jedinicu u jednom od gradskih zatvora. Kao što je već pomenuto, odavno si prestao da se tučeš, ali kad je policija provalila vrata jedne prostorije na Matematičkom fakultetu u kojoj si se nalazio zajedno sa nekoliko drugih studenata što su čekali da budu uhapšeni, niko od vas nije želeo da sarađuje i na svojim nogama napusti prostoriju. Otromboljili ste se - klasična strategija pasivnog otpora razvijena na Jugu tokom pokreta za građanska prava - i mislili da će vas policajci izneti bez mnogo natezanja, no članovi Taktičkih patrolnih snaga te noći bili su veoma ljuti, kampus na koji su upali pretvorio se u krvavo bojno polje, i vaš ih se nenasilni i visokoprincipijelni pristup nije mnogo doticao. Udarali su vas, čupali za kosu, a kad ste i pored toga odbili da stanete na noge, jedan od njih je petom cokule zgazio tvoju šaku - direktno, neumoljivo, i tebi su danima nakon toga zglobovi prstiju pulsirali i bili otečeni. Sledećeg dana, u jutarnjem izdanju *Dejli njuza*, pojavila se tvoja slika kako te vuku prema policijskom vozilu. Ispod slike je pisalo *Tvrdohlavi mladić*, i nema sumnje da si, u tom trenutku svog života bio upravo to: tvrdohlavi mladić koji ne želi da sarađuje.

9. 262 WEST 107TH STREET; MANHATTAN. Još jedan dvosobni stan s odvojenom kuhinjom, ali ne onako čudnog oblika kao ostali, jedna velika soba, i druga nešto manja, ali i ta mala soba bila je sasvim pristojne veličine, ni nalik na prostorije veličine mrtvačkog sanduka kakve su bile one u prethodna dva stana. Na posljednjem spratu devetospratnice koja se nalazila između Avenije Amsterdam i Brodveja, što je značilo da je bilo više svetla nego u bilo kom drugom njujorškom stanu u kom si boravio, a zgradu, koja je bila u lošijem stanju nego prethodne dve, aljkavo, sporadično održavao je veseli nastojnik po imenu Artur. Od dvadeset druge godine, do nekoliko nedelja posle tvog dvadeset četvrtog rođendana, sveukupno godinu i po dana. Živeo si u njemu sa svojom devojkom, prvi put ste se, i ona i ti, oprobali u kohabitaciji s osobom suprotnog pola. Prve godine, tvoja devojka je završavala studije na Koledžu Barnard, a ti si bio postdiplomac na doktorskim studijama iz komparativne književnosti na Kolambiji, u stvari si samo kupovao vreme, od početka si znao da nećeš ostati duže od godinu dana, ali univerzitet ti je dodelio stipendiju, te si tako radio na svom master radu koji se pretvorio u esej dužine šezdeset strana pod nazivom „Umetnost gladovanja” (u kome se razmatraju dela Hamsuna, Kafke, Paula Celana i Beketa), odlazio si povremeno na konsultacije sa svojim mentorom, Edvardom Saidom, pohađao si nekoliko obaveznih seminara, bežao s predavanja, i nastavljao da pišeš sopstvenu prozu i poeziju, a nešto od toga uspevao i da objaviš po manjim časopisima. Kad se godina okončala, napustio si program kao što si i planirao, zauvek si napustio studentski život i otišao da radiš na Esovom tankeru koji je saobraćao između raznih rafinerija u Meksičkom zalivu i duž Atlantske obale - pristojno plaćen posao kojim si mislio da finansiraš svoje privremeno preseljenje u Pariz. Tvoja devojka je našla osobu koja će stanovati s njom i plaćati polovinu troškova tokom nekoliko meseci tvog odsustva: pričljivu mladu belkinju britke pameti koja je za život zarađivala pretvarajući se da je crni di džej na potpuno crnačkoj radio stanici i to s velikim uspehom, kako se ispostavilo, što je tebi bilo veoma zabavno, ali kako ovo posmatrati drugačije do kao simptom vremena, kao još jedan primer sumanute logike koja je preuzela američku stvarnost? Kad ste ti i tvoja devojka u pitanju, eksperiment zajedničkog življenja predstavljao je izvesno

razočaranje i, kad si se vratio s tezge u trgovačkoj mornarici i počeo da se spremaš za put u Pariz, zajednički ste doneli odluku da je romansa potrošena, i da ćeš otići sam. Jedne večeri, otprilike dve nedelje pre zakazanog polaska, tvoj stomak počeo je da se buni, a bolovi koji su ti sevali utrobom bili su toliko jaki, toliko zapanjujući u svojim naletima, nepopustljivi i žestoki, da si ležao presamićen na krevetu, osećao si se kao da si za večeru pojeo lonac bodljikave žice. Jedino moguće objašnjenje bila je perforacija slepog creva, i shvatio si da je trenutna operacija neminovna. Bilo je dva sata ujutro. Oteturio si se do urgentnog odeljenja u bolnici Sveti Luka, čekao tamo u najstrašnijim mukama sat ili dva, a zatim, pošto te je najzad pregledao, doktor je samouvereno izjavio da je s tvojim slepim crevom sve u redu. Imaš teški napad gastritisa. Uzmi ove tablete, kazao je, i izbegavaj ljutu i začinjenu hranu pa će ti postepeno biti bolje. Njegova dijagnoza, kao i njegova prognoza, bile su ispravne, i tek mnogo godina kasnije, uspeo si da shvatiš šta ti se stvarno dogodilo. Uplašio si se - ali tako da nisi ni znao da si se uplašio. Suočavanje s potpunim izmeštanjem, odlaskom, dovelo te je u stanje ekstremne ali duboko potisnute uznemirenosti; pomisao na raskid s devojkom bila je mnogo potresnija nego što si mogao da zamisliš. Želeo si da ideš sam u Pariz, ali deo tebe bio je prestravljen zbog tako drastične promene i zato ti je stomak poludeo i počeo da te cepa nadvoje. I to je priča tvog života. Kad god dođeš do neke prekretnice, tvoje telo doživi slom, jer tvoje telo zna ono što um ne zna i, koji god vid sloma da je u pitanju, bila to mononukleoza, ili gastritis ili napadi panike, telo uvek nosi teret tvojih strahova i unutrašnjih previranja, i prima udarce kojima tvoj um neće ili ne može da se suprotstavi.

10. 3, RUE JACQUES MAWAS; 15eme ARRONDISSEMENT, PARIS. Još jedan dvosobni stan s kuhinjom u kojoj je i deo za ručavanje, na trećem spratu jedne šestospratnice. Kad ti je bilo dvadeset četiri godine. Nedugo pošto si stigao u Pariz (24. februara, 1971) javile su ti se nedoumice oko toga da li je trebalo da raskineš s devojkom ili ne. Napisao si joj pismo, pitao je da li ima hrabrosti da pokušate ponovo i, kada je pristala, nastavila se vaša veza puna

uspona i padova, dobrog i lošeg, početaka i krajeva. Plan je bio da ti se pridruži u Parizu početkom aprila, a ti si imao zadatak da pronađeš namešten stan (radom na brodu priskrbio si lepu svotu, ali ipak nedovoljnu da kupiš nameštaj), i tako si prilično brzo našao i taj prostor u Ulici Žaka Mavasa, koji je bio čist, svetao, ne previše skup, i u kome se nalazio klavir. Kako je tvoja devojka bila izvrstan pijanista i posvećenik (Bah, Mocart, Šubert, Betoven), smesta si odlučio da uzmeš taj stan jer si znao koliko će joj biti drago zbog te srećne okolnosti. Ne samo Pariz, već Pariz s klavirom. Uselio si se, i čim si obavio sve oko osnovnih stvari za kuću (posteljina, šerpe i lonci, posuđe, peškiri, escajg), organizovao si da neko dođe i naštima raštimovani klavir na kome se godinama nije sviralo. Sledećeg dana na vratima se pojavio slepi klavirštiner (retko si sretao klavirštimere koji nisu bili slepi), krupan čovek, pedesetih godina, veoma bledog lica i očiju izvrnutih nagore u očnoj duplji. Čudna prilika, činilo ti se, ali ne samo zbog tih očiju, već zbog kože koja je bila izbledela, podbula, delovala je nekako sunderasto i bezoblično. S njim je došao i jedan mladić od osamnaest, ili dvadeset godina, koji ga je uveo u stan i odveo do klavira pridržavajući ga za nadlakticu. Mladić nije progovorio ni reč tokom boravka u stanu, i nisi uspeo da saznaš da li je reč o sinu, sestriću, bratiću, ili mu je plaćeno da vodi klavirštimera koji je, zauzvrat, bio vrlo pričljiv tip i koji je, pošto je završio posao, ostao još neko vreme da čavrlja s tobom. „Ova ulica”, kazao je, „Ulica Žaka Mavasa u Petnaestom arondismanu, jako je mala, zar ne? Ima samo nekoliko zgrada, ako se ne varam.” Rekao si mu da se ne vara, da je reč o zaista maloj ulici. „Smešno je”, kazao je on, „ali ja sam za vreme rata živio u ovoj ulici. Tada su se u njoj stanovi lako mogli naći.” Pitao si ga zašto. „Zato što je u ovom kraju živelo mnogo Izraelita, ali onda je počeo rat i oni su otišli.” Najpre nisi registrovao šta je pokušavao da ti kaže - ili bar nisi želeo da poveruješ u ono što ti govori. Reč *Izraeliti* te je možda malo izbacila iz ravnoteže, ali francuski si govorio dovoljno dobro da bi znao da ta reč nije redak sinonim za *juif* (Jevrejin), bar za ratnu generaciju, mada je, po tvom iskustvu, uvek nosila jednu nijansu pežorativnog značenja. Ne bi se moglo reći da su se njome izražavala antisemitska osećanja koliko distanciranost od Francuza, tako da Jevreji predstavljaju nešto strano i egzotično,

čudni, drevni, pustinjiski narod, sa šašavim običajima i osvetoljubivim, primitivnim bogom. Već je to bilo sasvim loše, ali sledeći deo rečenice odisao je takvim neznanjem i svesnim poricanjem, da nisi bio siguran da li je čovek s kojim razgovaraš najveća budala na svetu, ili nekadašnji saradnik višijevskog režima. *Oni su otišli.* Verovatno na deluks krstarenje oko sveta, na neprekidni petogodišnji odmor na kome su se sunčali na mediteranskom suncu, igrali tenis na Floridi Kiz, i plesali po australijskim plažama. Želeo si da slepi čovek ode, da ti nestane iz vida što je pre moguće, ali dok si mu plaćao, nisi izdržao da ga ne upitaš: „A kad su otišli”, kazao si, „kuda su to mogli otići?” Klavirštiner je začutao, kao da pokušava da pronađe odgovor, a kad odgovor nije našao, iskezio se kao da se izvinjava. „Zaista ne bih znao”, kazao je, „ali većina ih se nije vratila”. Bila je to prva od nekoliko lekcija o Francuzima, koje si upamtio, u toj zgradi - sledeća je bila Rat cevi, i počela je nekoliko nedelja kasnije. Vodovodne cevi u tvom stanu nisu bile najnovije, a vodokotlić s lancem za povlačenje vode nije najbolje radio. Kad god se povuče, voda je curila mnogo duže nego što je trebalo i pravila je priličnu buku. Nisi obraćao pažnju na to, za tebe je ve-ce šolja koja curi predstavljala tek manju neprijatnost, ali izgleda da je u stanu ispod tvog izazivala veliko uznemirenje, jer se tutnjava vode čula mnogo jače. Ti toga nisi bio svestan sve dok jednoga dana nisi primio pismo ubačeno ispod vrata. Bilo je od tvoje susedke iz stana ispod, izvesne madam Rubinštajn (kako li bi se samo klavirštiner iznenadio kad bi saznao da na njegovoj ratnoj adresi još ima živih Izraelita), uvredljivo pismo u kome se žali na nenasnosnu noćnu buku iz tvog kupatila, u kome te obavestava da je pisala i vlasniku zgrade, iz Arasa, o tvojim postupcima, i ako on ne bude započeo proceduru deložacije, ona će stvar predati policiji. Zapanjio te je njen nasilan ton, zgranuo si se nad činjenicom da se nije ni potrudila da pokuca na tvoja vrata i obrati ti se u vezi s problemom (što je bio uobičajeni postupak za razrešavanje problema u stambenim zgradama u Njujorku), već te je sasvim zaobišla i odmah se obratila *vlastima*. To je bio francuski način, za razliku od američkog načina - beskrajno poverenje u hijerarhije moći, neupitna vera u birokratske kanale da će ispraviti nepravde i razrešiti i najmanje neregularnosti. Nikada nisi sreo tu

ženu, nisi znao ni kako izgleda, a ona te je napala nemilosrdno i žestoko, objavila ti je rat zbog nečega što nisi ni primetio. Da bi izbegao trenutno iseljenje, napisao si pismo vlasniku, objasnio svoju stranu priče, obećao da ćeš popraviti vodokotlić, na šta si dobio veseo i veoma srdačan odgovor: Mladost mora da tera svoje, živi i pusti druge da žive, ništa ne brini, samo malo olabavi s hidroterapijom, okej? (Opaka Francuskinja nasuprot dobronamernog Francuza: za tri i po godine koliko si među njima živeo, susreo si se s nekim od najhladnijih, najpodlijih ljudi na svetu, ali isto tako, tamo si sreo neke od najsrdačnijih i najvelikodušnijih muškaraca i žena u svom životu.) Neko vreme vladao je mir. Još nisi sreo madam Rubinštajn, ali pritužbe sa donjeg sprata su prestale. Onda je iz Njujorka stigla tvoja devojka i tihi stan počeli su da ispunjavaju zvuci muzike koju je svirala na klaviru, a kako si ti muziku voleo iznad svega, na pamet ti nije palo da bi bilo kome mogli zasmetati tonovi klavirske klasike koji su dopirali s trećeg sprata. Ipak, jednog nedeljnog popodneva, jednog naročito lepog nedeljnog popodneva u kasno proleće, dok si sedeo na kauču i slušao kako tvoja devojka svira Šubertovu kompoziciju *Moments Musicaux*, sa donjeg sprata prolomilo se kreštanje mnoštva glasova. Madam Rubinštajn je imala goste i čulo se ljutito: „Nepodnošljivo! Prestanite! Prevršilo je meru!” A onda je neko počeo da udara drškom metle u plafon tačno ispod klavira, a ženski glas je vrištao: „Dosta! Odmah prekinite tu stravičnu buku!” I za tebe je to prevršilo meru, i dok su se s drugog sprata još čuli glasovi, izleteo si iz stana, strčao niz stepenice, došao do vrata madam Rubinštajn i počeo da lupaš, snažno i uporno. Otvorila su se u roku od tri sekunde (sigurno su te bili čuli kako dolaziš), i tako si se našao licem u lice s pređašnje nevidljivom madam Rubinštajn za koju se ispostavilo da je privlačna žena u kasnim četrdesetim (zbog čega se uvek misli da neprijatni ljudi moraju da budu i ružni?), i bez ikakvog uvoda vas dvoje ste počeli iz sve snage da vičete jedno na drugo. Ti nisi osoba koju nešto može lako da uznemiri, nije ti bilo teško da se kontrolišeš, uglavnom si uvek činio sve samo da izbegneš raspravu, ali upravo tog dana bio si van sebe od besa, a kako je bes uspeo da podigne tvoj francuski na jedan novi nivo brzine i preciznosti, vas dvoje ste sasvim ravnopravno ušli u bitku verbalnog umeća. Tvoje stanovište: Imamo sva prava da nedeljom

popodne sviramo klavir, zapravo, možemo to da radimo bilo kog popodneva, u bilo koje doba bilo kog dana u nedelji ili mesecu pod uslovom da nije kasno ili veoma rano. Njeno stanovište: Ovo je respektabilna građanska zgrada; ako hoćete da svirate klavir, iznajmite prostor za to; ovo je dobra građanska kuća što znači da poštujemo kućni red i da se ponašamo civilizovano; zabranjeno je dizati buku; kad je prošle godine u vašem stanu živeo policijski detektiv, zatražili smo da ga izbace zato što je imao neodgovarajuće radno vreme; ovo je pristojna građanska kuća: i mi imamo klavir, pa da li ste čuli da *ikada* sviramo na njemu? Ne, naravno da niste. Njeni argumetni delovali su besmisleno, niz klišeiziranih tautologija i komičnih tvrdnji dostojnih Molijerovog gospodina Žurdena, ali kako ih je ona izgovarala sa mnogo gneva i otrovne ubeđenosti, nije ti bilo do smeha. Razgovor nije vodio nikuda, nijedno od vas dvoje nije želelo da odstupi, između vas je rastao zid trajnog neprijateljstva, i kad si zamislio gorku budućnost pred vama, ako budete ovako nastavili, odlučio si da je trenutak da izvučeš keca iz rukava, da svađu preokreneš u jednom sasvim drugačijem pravcu. Baš je tužno, tužno i jadno, kazao si, da se dvoje Jevreja ovako svađaju; pomislite samo na svu onu patnju i smrt, sve užase kroz koje je prošao naš narod, madam Rubinštajn, a mi se ovako izdiremo jedno na drugo zbog gluposti; treba da nas bude stid. Ovo lukavstvo delovalo je baš kao što si i mislio. Način na koji si rekao to što si rekao učinio je da reči dopru do nje, i borba je iznenada okončana. Od tog dana, madam Rubinštajn ti više nije bila protivnik. Kad god biste se videli na ulici, ili u ulazu zgrade, osmehnula bi ti se i obratila ti se zvaničnim tonom prigodnim u takvim prilikama: *Bonjour, monsieur*, na šta si ti odgovarao, ljubazno se smeškajući, sa *Bonjour, madame*. Takav je bio život u Francuskoj. Ljudi su napadali jedni druge po navici, iz zadovoljstva, i činili bi to sve dok ne pokažeš spremnost da im uzvратиš, i tako ih naterаш da te poštuju. Tome treba dodati i činjenicu da ste i ti i madam Rubinštajn bili Jevreji, i više nije bilo razloga za raspravu, bez obzira na to koliko je često tvoja devojka svirala klavir. Smučilo ti se što si morao da primeniš tako nečasnu taktiku, ali džoker je učinio svoje i kupio ti mir do kraja tvog boravka u ulici Žaka Mavasa.

11. 2, RUE DU LOUVRE; 1er ARRONDISSEMENT, PARIS. Devojačka sobica (*ehambre de bonne*) na posljednjem spratu šestospratnice koja je gledala na Senu. Dvadeset pet godina. Tvoja soba nalazila se na kraju hodnika i kroz prozor si mogao da vidiš gargojla koji je štrčao s tornja obližnje crkve - Sen Žermen L'Okseroa, iste one čija su zvona bez prestanka zvonila 24. avgusta 1572, prenoseći vest o pokolju hugenota na Dan Svetog Vartolomeja. Kad bi pogledao levo, video si Luvr. Kad pogledaš desno, vidiš Le Al, a u daljini, na severu Pariza, videla se Sakr Ker, bela kupola Monmartra. Bio je to najmanji prostor u kome si ikada živeo, toliko malen da su u njega stale samo najosnovnije stvari: uzani krevet, minijturni stočić, obična stolica s naslonom, lavabo, kraj kreveta još jedna stolica s naslonom, na kojoj je stajao rešo i jedina šerpa koju si imao, u kojoj si grejao vodu za instant kafu, i da bi skuvao jaja. Toalet je bio dalje niz hodnik; nije bilo ni tuša ni kade. Živeo si tu jer nisi imao novca, a soba ti je na korišćenje data besplatno. Počinioci tog neverovatno milosrdnog čina bili su tvoji prijatelji Žak i Kristin Dipen (najdraži i najvelikodušniji prijatelji - neka im se imena zauvek svete), koji su živeli u velikom stanu na drugom spratu, i kako je to bila zgrada iz doba Žorža Ežena Osmana, uz stan je išla i devojačka sobica na poslednjem spratu. Živeo si sam. Ti i tvoja devojka ponovo niste uspeli u svojoj vezi, i ponovo ste se rastali. Ona je u to vreme već živela na zapadu Irske, sa svojim školskim drugom, u tradicionalnoj kamenoj kući nekoliko kilometara od Slajgoa, pa iako si u jednom trenutku otišao u Irsku u nameri da je ponovo osvojiš, tvoj galantni gest nije dao rezultate pošto je njeno srce već pripadalo mladom Ircu. Ti si se pojavio u ranoj fazi njihove veze (od koje, takođe, na kraju nije bilo ništa), što je značilo da si pogrešno tempirao putovanje, i napustio si zelena, vetrovita brda Slajgoa pitajući se da li ćeš je ikada ponovo videti. Vratio si se u svoj sobičak, u samoću te malene prostorije, najmanje od svih malih soba, zbog koje si ponekad odlazio u potragu za prostitutkama, ali pogrešno bi bilo reći da si tu bio nesrećan pošto nisi imao poteškoća da se prilagodiš tim oskudnim okolnostima, osetio si ohrabrenje zbog saznanja da ti je potrebno toliko malo i da, dogod si u mogućnosti da

pišeš, sasvim ti je svejedno kako ćeš živeti, i gde ćeš živeti. Iz dana u dan, mesecima tokom kojih si živeo tamo, građevinci su radili na zgradi preko puta tvoje, iskopavali su zemlju da bi sagradili podzemnu garažu od četiri ili pet nivoa. Noću, kad god bi kroz prozor gledao iskopanu zemlju i ogromnu rupu koja se prostirala ispod tebe, video bi pacove, na stotine vlažnih, sjajnih pacova koji jurcaju kroz blato.

12. 29, RUE DESCARTES; 5^e ARRONDISSEMENT, PARIS. Još jedan dvosobni stan s kuhinjom u kojoj je bio i trpezarijski deo, na četvrtom spratu šestospratne zgrade. Dvadeset i šesta godina. Nekoliko dobro plaćenih honorarnih poslova oslobodilo te je siromaštva i sada si finansijski dovoljno dobro stajao da si mogao da potpišeš ugovor o zakupu drugog stana. Tvoja devojka se vratila iz Slajgoa, Irac je ispao iz kombinacije, i vas dvoje ste odlučili da se još jednom udružite i upustite u zajednički život. Ovog puta sve je teklo prilično glatko, uz povremene trzavice koje su bile mnogo manje nego prethodnih nekoliko puta, i nijedno od vas nijedanput nije pretilo odlaskom. Stan u Dekartovoj ulici, na broju 29 bio je svakako najprijatnije mesto u kome si stanovao u Parizu. Čak je i nastojnica bila ljubazna (lepa mlada žena kratke plave kose, udata za policajca, koja se uvek smeškala, koja je uvek imala lepu reč, za razliku od zlovoljnih njuškala koja su tradicionalno nadzirala pariske stambene zgrade). Bilo ti je drago što živiš u ovom delu grada, u srcu Latinskog kvarta, u blizini Trga Kontrskarp, s kafeima, restoranima, i živopisnim, glasnim, teatralnim pijacama na otvorenom. Ipak, novac od honorarnih poslova od prethodne godine polako je nestajao, i ponovo si se bližio nuli. Izračunao si da ćeš moći da izdržiš do kraja leta, a onda ćeš morati da se spakuješ i vratiš u Njujork. U poslednjem trenutku, međutim, tvoj boravak u Francuskoj neočekivano se produžio.

13. SAINT MARTIN; MOISSAC-BELLEVUE, VAR. Imanje u južnom delu Provanse. Dvospratna kuća s neverovatno debelim kamenim zidovima, s krovom prekrivenim crvenim crepom, tamnozelenim

žaluzinama i vratima; oko nje hektar i nešto više zemlje koja se s jedne strane graničila s nacionalnim parkom, a s druge sa zemljanim putem: nedođija. Na jednom kamenu iznad ulaznih vrata bilo je utisnuto - *L'an VI* - godina šesta - što si shvatio kao šesta godina Revolucije, što bi značilo da je kuća podignuta 1794. ili 1795. Od tvoje dvadeset šeste do dvadeset sedme godine. Ti i tvoja devojka proveli ste devet meseci kao kućepazitelji ovog udaljenog imanja na jugu, na kome ste živeli od septembra 1973. do kraja maja 1974, i mada si već pisao o onome što se u toj kući dešavalo (*Crvena sveska*, Priča br. 2), desilo se i mnogo toga o čemu na tih pet strana nisi pisao. Kad danas razmišljaš o vremenu koje si proveo u tom delu sveta, prvo čega se setiš je vazduh, miris majčine dušice i lavande koji se dizao oko tebe kad god si išao poljem u blizini kuće, opojan vazduh, snažan, kad dune vetar, vazduh nepomičan kad se sunce pruži po dolini a gušteri i daždevnjaci ispužu iz pukotina u stenama da dremaju na toploti, zatim suvoće i surovosti seoskog krajolika, sivih granitnih stena, praškastobelog tla, crvene zemlje koja se mogla naći na nekim stazama i duž puta, balegara koji guraju brdašca đubreta u obliku loptica, vrana u brišućem letu iznad polja i obližnjih vinograda, stada ovaca koje idu livadom u neposrednoj blizini kuće, njihovog iznenadnog dolaska, na stotine ovaca koje se zbijene kreću napred uz zvuk zvona što ga nose oko vrata, siline mistrala, sa severa, olujnog vetra koji duva sedamdeset i dva sata bez prestanka, od koga su se na kući tresli prozori, žaluzine, sva vrata i loše postavljeni crepovi, žbunova žutilovke koja je prekrivala brda u proleće, stabala badema u cvetu, grmova ruzmarina, ispucalih, kvrgavih hrastova s čvornovitim stablima i sjajnim lišćem, ledene zime zbog koje ste morali da zatvorite sprat kuće i živite u tri prostorije u prizemlju, od kojih ste jednu grejali pomoću grejalice a drugu pomoću peći na drva, ruševina kapele koja se nalazila u blizini, u koju su dolazili vitezovi templari kad su kretali u krstaške ratove, šuma koji je dopirao iz tranzistora, usred noći, dok si se naprezao da čuješ radio stanicu američke vojske smeštenu u Frankfurtu, koja je prenosila utakmicu plej-ofa nacionalne lige između Metsa i Sinsinatija, i utakmicu svetskog kupa između Metsa i Oklenda, pa onda one snežne oluje koje si se setio pre neki dan, s ledenim kamenicama koje tuku po crepu i tope se na travi oko kuće,

one možda nisu bile velike kao bejzbol loptice, ali bile su poput loptica za golf, zatim je, neko vreme posle toga, pao sneg i sve se nakratko zabelelo, pa onda tvog prvog suseda, farmera-neženje koji je živeo sam, u oronuloj žutoj kući sa svojim psom obučenim da traži tartufe, i sanjao o svetskoj revoluciji, pastira koji su pili u krčmi na vrhu brda u Moasak-Belviju, lica i ruku crnih od blata, bili su to najprljaviji ljudi koje si ikada video, i svi su govorili naglaskom južne Francuske, s kotrljajućim 'r', i sa ubačenim 'g' koje je reči za hleb i vino pretvaralo u *vaign* i *paing*, glas s, koji se drugde u Francuskoj izgubio, ovde je opstajao u svom provansalskom poreklu, i pretvaralo *étrangers* u *estrangers*, a u čitavoj toj regiji stene i zidovi bili su ispisani sloganom *Occitanie Libre!*, zato što je ovo bila srednjovekovna zemlja reči *oc*, a ne *oui* i da, ti i tvoja devojka ste te godine bili *estrangers*, ali život je u ovom delu zemlje, kad se uporedi s krutim formalnostima i oštrinom života u Parizu, ipak bio prijatniji, i koliko su vas samo srdačnije prihvatili na jugu, čak i pompezni, buržoaski par neverovatnog prezimena, Asi de Pompinjon, ljudi koji su vas, s vremena na vreme, pozivali u svoju kuću u susednom selu Regis, da gledate filmove ili televiziju, a da i ne pominješ ljude koje si upoznao u Opsu, udaljenom sedam kilometara od kuće, u koji si odlazio dva puta nedeljno u nabavku, gradu od tri-četiri hiljade stanovnika, koji ti se činio kao prava metropola tokom tih meseci izolacije, a kako su u Opsu postojala samo dva veća kafea, desničarski i levičarski, odlazio si u onaj levičarski u kome su te lepo prihvatili redovni gosti: zapušteni farmeri i mehaničari koji su bili ili socijalisti ili komunisti, sirovi, brbljivi lokalci koji su veoma zavoleli *estrangersa*, mladog Amerikanca, i sećaš se kako si sedeo s njima u tom baru i gledao na televiziji rezultate predsedničkih izbora 1974. godine na kojima su učestvovali Žiskar Desten i Fransoa Miteran, posle Pompiduove smrti, najpre ushićenje pa konačno razočaranje te večeri, bili su pripiti i klicali su, bili su pripiti i psovali su, a u Opsu je živeo i tvoj prijatelj, sin mesara koji je bio otprilike tvojih godina, radio je u očevoj mesari, pripremali su ga da nasledi porodični posao, i koji je, u isto vreme, bio pasioniran i veoma vešt fotograf koji je tu godinu proveo snimajući evakuaciju i rušenje jednog malog sela, naselja koje je planski izmešteno da bi se mogla izgraditi brana; sećaš se mesarovog sina i njegovih srceparajućih fotografija,

pijanog sveta u socijalističko-komunističkom baru, ali i zubara u Draginjanu kod koga je tvoja devojka često odlazila zbog komplikovanog lečenja kanala korena zuba, svih onih sati koje je provela u njegovoj stolici, a kad je posao konačno obavljen, uručio joj je račun na tri stotine franaka (šezdeset dolara), na iznos koji je bio toliko nizak, toliko nesrazmeran količini uloženog rada i truda, da ga je ona pitala zbog čega joj je zaračunao toliko malo, na šta je on odgovorio, odmahnuvši rukom i stidljivo slegnuvši ramenima: „Nije bitno. I ja sam nekad bio mlad.”

14. 456 RIVERSIDE DRIVE; U SREDINI DUGAČKOG BLOKA ZGRADA IZMEĐU ZAPADNE 116. ULICE I ZAPADNE 119. ULICE, MENHETN. Dve sobe i kao brid žileta široka kuhinjica između njih, severni penthaus, ili deseti sprat devetospratne zgrade okrenute prema reci Hadson. *Penthaus* je u ovom slučaju bio pogrešan termin, jer tvoj stan i južni penthaus pored njega nisu činili jedinstvenu strukturu sa zgradom u kojoj si živeo. PHN i PHS bili su smešteni unutar posebne, odvojene kuće s ravnim krovom, podignute na omalterisanom krovu zgrade, koju je tu stajala van svakog smisla, nalik na kolibu prenetu iz sporedne uličice nekog meksičkog sela. Od dvadeset sedme do dvadeset devete godine. Unutra je bilo pretesno, jedva da je dvoje ljudi moglo da se smesti (ti i tvoja devojka još ste bili zajedno), ali u Njujorku su stanovi s pristupačnim cenama zakupa bili retkost, i posle tri godine provedene u inostranstvu, bio si srećan što si posle više od mesec dana potrage uspeo da pronađeš ovo skućeno, ali ipak dobro provetreno gnezdo. Stan je imao fantastično svetlo, uglačane daščane podove, snažan vetar koji duva s Hadsona, i jedinstven poklon u vidu ogromne krovne terase u obliku slova L, koja je bila iste kvadrature, ako ne i nešto veća od samog stana. Kad je vreme bilo prijatno, boravak na krovu ublažavao je utisak klaustrofobije, i nikada ti nije dojadilo da izlaziš na terasu i uživaš u pogledu s prednje strane zgrade: drveću Riversajd parka, Grantovom mauzoleju s desne strane, kolonama automobila koji su se kretali duž auto-puta Henri Hadson, a najviše od svega u reci i neprekidnim aktivnostima koje su se odvijale na njenim vodama, bezbroj plovila,

čamac, brodova koji su klizili po njoj, tegljači i remorkeri, barže i jahte, putnički brodovi, svakodnevna regata industrijskih brodova i brodića za uživanje nastanjivala je reku za koju si ubrzo otkrio da čini čitav jedan paralelni svet koji teče tik uz parče zemljišta na kome ti živiš, grad na vodi odmah do grada na zemlji i kamenu. Povremeno bi se neki zalutali soko nastanio na krovu tvoje zgrade, ali uglavnom su dolazili galebovi, vrane i čvorci. Jednog popodneva, s druge strane prozora sleteo je crveni golub (lososcrvene boje, s belim pegama), ranjeno ptiče neustrašive znatiželje i čudnih očiju uokvirenih crvenom bojom, i pošto ste ga ti i tvoja devojka nedelju dana hranili, sve dok nije ponovo dobio snagu da poleti, on se mesecima vraćao svakoga dana na vaš krov, toliko često da mu je na kraju tvoja devojka nadenula ime, Džoji, što znači da je Džoji golub dobio status kućnog ljubimca, spoljašnjeg prijatelja koji je s vama delio adresu sve do sledećeg leta kad je zamahao krilima poslednji put, i zauvek odleteo. Pre toga: radio si od podneva do pet po podne za dilera retkih knjiga na Istočnoj šezdeset i sedmoj ulici, pisao si pesme, prikaze knjiga, i polako se opet aklimatizovao na Ameriku, upravo u vreme kad je zemlja prolazila kroz saslušanja oko Votergejta i Niksonov pad, zbog čega je bila donekle drugačija od zemlje iz koje si otišao. Šestog oktobra, oko dva meseca pošto ste se uselili, ti i tvoja devojka ste se venčali. Mala svečanost u vašem stanu, zatim zabava koju je za vas organizovao prijatelj koji je živio u stanu mnogo većem od vašeg, u blizini. S obzirom na česte promene raspoloženja koje su od početka uticale na oboje, neprekidno prekidanje i nastavljajanje veze, vaše veze s drugim ljudima, svađe i mirenja koja su sledila, u pravilnom ritmu poput godišnjih doba, i sama pomisao da ste u tom trenutku uopšte prihvatili ideju o braku, sada ti deluje kao čista ludost i samoobmana. U najboljem slučaju upustili ste se u ogroman rizik kockajući se s čvrstinom svog prijateljstva i zajedničkih spisateljskih ambicija time što ste mislili da će brak biti nešto drugo u odnosu na ono što ste u zajedničkom životu iskusili. Opkladu si izgubio, oboje ste je izgubili jer ste na to bili osuđeni, i zato vam je brak trajao samo četiri godine, od venčanja u oktobru 1974, do raskida u novembru 1978. U vreme stupanja u brak oboje ste imali dvadeset i sedam godina, dovoljno da znate da je to greška, ali verovatno da nijedno od vas nije bilo ni

blizu pune zrelosti, u svojoj suštini bili ste adolescenti, surova istina glasi da niste imali šanse.

15. 2230 DURANT AVENUE; BERKELEY, CALIFORNIA. Mali stan (dve sobe i čajna kuhinja) preko puta studentskog ragbi stadiona, nedaleko od univerzitetskog kampusa. Dvadeset devet godina. Nemiran, nezadovoljan a da ni sam nisi znao zbog čega, sa sve snažnijim osećajem sputanosti u premalom njujorškom stanu, spasao te je neočekivani priliv keša (stipendija fondacije Ingram Meril), koji je otvorio vrata za nove mogućnosti, drugačija rešenja problema koji su se ticali mesta i načina života, i pošto si osetio da je došao trenutak da nešto promeniš, ti i tvoja prva žena ukrkali ste se u voz u Njujorku, otišli do Čikaga gde ste prešli u drugi voz koji je išao do Zapadne obale, vozili ste se kroz beskrajnu ravnicu Nebraske, Stenovite planine, pustinje Jute i Nevade i posle trodnevnog putovanja, zaustavio se u San Francisku. Bio je april, 1976. Plan je bio da isprobamo Kaliforniju na pola godine i vidimo da li bismo mogli tamo da se preselimo za stalno. Imao si nekoliko dobrih prijatelja na tom području, prethodne godine si bio u obilasku i utisci su bili povoljni, a to što si za mesto svog eksperimenta izabrao Berkli a ne San Francisko, bilo je zato što su tu zakupnine bile niže, i zato što nisi imao automobil, a život bez automobila bio bi lakši s one strane Zaliva. Stan nije bio ništa posebno, kutija s niskom tavanicom u kojoj je, kad se prozori zatvore, mirisalo na vlagu i buđ ali nije bio tmuran, u njemu sc dalo živeti. Ne sećaš se kako si odlučio da ga iznajmiš jer si, nedugo po dolasku u grad, negde u toku prve nedelje dok si još boravio kod prijatelja, pozvan da igraš softbol i u drugom iningu, dok si leđima okrenut stajao prilično daleko od staze kojom je trebalo da protrči protivnički igrač, i čekao bacanje iz udaljenog dela terena, ovaj je namerno skrenuo sa svoje putanje i zabio se u tebe otpozadi, poput igrača ragbija (pogrešan sport), i zbog toga što je bio krupan čovek a ti udarac nisi očekivao, od siline sudara, pre nego što si pao na zemlju, glava ti je poletela unazad i usled tog trzaja zaradio si ozbiljno iščašenje vrata. (Tvoj napadač, koga su zbog nesportskog ponašanja često zvali „Životinja”, bio je jedan visoki intelektualac koji će kasnije pisati knjige o holandskom slikarstvu

sedamnaestog veka i prevoditi mnoga dela nemačkih pesnika. Ispostavilo se da je bivši student tvog nekadašnjeg profesora, koga ste obojica vrlo cenili, i kad je Životinja saznao za ovu vašu vezu, bilo mu je veoma žao i rekao je da nikada ne bi naleteo na tebe da je znao ko si. Ovo izvinjenje te je oduvek zbunjivalo. Da li je time hteo da kaže kako su jedino bivši studenti Angusa Flečera pošteđeni njegove prljave taktike, a sve ostale je u redu napadati? I dalje se češkaš po glavi u čudu.) Prijatelji su te odveli do urgentnog centra obližnje bolnice gde su ti stavili ortopedsku kragnu koja se podešavala pomoću čičak-trake, i recept za visoke doze valijuma za opuštanje mišića, leka koji nikada pre toga nisi uzimao, i nadaš se da više nikada nećeš ni morati, jer koliko god bio efikasan kod ublažavanja bola, doveo te je u stanje zaglupljujućeg stupora koji je trajao veći deo te nedelje, i tokom koga si zaboravio sve što se dešavalo sekund pošto se desilo, što znači da je nekoliko dana tvog života izbrisano iz kalendara. Ne možeš da se setiš ni jedne jedine stvari iz perioda u kome si hodao s kragnom Frankenštajnovog čudovišta i gutao pilule koje su ti izazvale amneziju, a kad ste se uselili u stan u Aveniji Djurant, pohvalio si svoju prvu ženu što je pronašla gajbu na tako dobroj lokaciji, mada je ona razgovarala s tobom o svim detaljima pre nego što ste oboje doneli odluku da se uselite. Ostali ste tih šest meseci koje ste na početku odredili, ali ne duže. Kaliforniju je preporučivalo mnogo toga, zaljubio si se u pejzaž, u vegetaciju, stalno prisutan miris eukaliptusa u vazduhu, u magle i svetlost u kojoj se sve kupalo, ali nakon nekog vremena počeo je da ti nedostaje Njujork, ogromni, haotični Njujork, jer što si bolje upoznao San Francisko to je on bivao sve manji i dosadniji, i dok život u najzabačenijem mestu za tebe nije predstavljao teškoću (onih devet meseci u Varu, recimo, za tebe izuzetno plodnih), doneo si odluku da, ako si već rešio da živiš u gradu, to mora biti veliki grad, najveći grad, a to je značilo da si u stanju da prihvatiš krajnosti dalekih mesta u ruralnim krajevima, kao i velika urbana mesta, i jedna i druga ti se čine neiscrpnim, ali mali gradovi i varošice prebrzo se potroše i na kraju te ostave hladnim. I tako ste se u septembru vratili u Njujork, ponovo ste se uselili u stan s pogledom na Hadson (bio je izdat u podzakup), i ponovo si se bacio na posao. Ali ne zadugo. U oktobru, dobra vest, vest da ćete dobiti dete, vest kojoj si

se dugo nadao - što je značilo da ćete morati da nađete drugo mesto za život. Želeo si da ostanete u Njujorku, očekivao si da ćete ostali tu, ali Njujork je bio preskup, i posle nekoliko meseci potrage za većim stanom koji biste mogli sebi da priuštite, priznao si poraz i počeo da gledaš i druga mesta.

16. 252 MILLIS ROAD; STANFORDVILLE, NEW YORK. Bela, spratna kuća u severnom delu Dačes Kauntija. Godina gradnje nepoznata, ali ni previše stara ni naročito nova, što bi značilo da je pravljena negde između 1880. i 1910. Pola ara zemlje, s povrtnjakom iza kuće, tamno, senovito prednje dvorište pod borovima, i mali komad šume između vašeg imanja i susednog, prema jugu. Oronulo ali ne i sasvim propalo mesto, nešto što je s vremenom trebalo popravljati, pod uslovom da bude dovoljno sredstava, s dnevnom sobom, trpezarijom, kuhinjom, gostinskom / radnom sobom u prizemlju, i tri spavaće sobe na spratu. Prodajna cena: 35.000 dolara. Jedna od nekoliko kuća na sporednom lokalnom putu s umerenim saobraćajem. Nije bila izolovana kao ona u Provansi, ali ipak je to bila seoska sredina i, ako nisi naišao na zubara-altruistu, ili na farmere levičare, susedi u Milis Roudu bili su ljubazni, pristojni građani, mnogi od njih mladi bračni parovi s malom decom, i sve si ih, u manjoj ili većoj meri, upoznao, ali ono čega se najjasnije sećaš u vezi sa susedima u Dačes Kauntiju jesu tragedije koje su se dešavale u tim kućama, dvadesetogodišnja žena koja je obolela od multiple skleroze, na primer, ili kuća do vas, sredovečni par u dubokoj žalosti zbog gubitka dvadesetpetogodišnje ćerke koja je umrla od raka prethodne godine, njena majka, kost i koža usled doslednog režima ishrane koja se sastojala od džina, i njen brižni suprug koji se trudi da je uspravi, toliko patnje iza zaključanih vrata i navučenih zastora tih kuća, a među tim kućama bila je i tvoja. Od tridesete do trideset i prve godine. Sumorno doba, nesumnjivo najsumornije kroz koje si prošao, sa jedinim svetlim periodom, rođenjem tvog sina, u junu 1977. Ali, to je i mesto gde se tvoj brak raspao, mesto u kom si neprekidno bio preplavljen novčanim problemima (kao što je opisano u *Hand to Mouth*), i gde si shvatio da za tebe, kao pesnika, nema nade. Ne veruješ da postoje uklete

kuće, ali kad sada razmišljaš o tom periodu, osećaš kao da si živeo u kući na koju su bačene zle čini, da je i sama kuća delimično kriva za nevolje koje su te snašle. Decenijama pre nego što ćete se vi useliti, vlasnice kuće bile su dve neudate sestre nemačko-američkog porekla, po imenu Stemerman, i u vreme kad ste od njih kupili kuću, bile su veoma stare, u kasnim osamdesetim ili ranim devedesetim godinama. Jedna je bila slepa, druga gluva, i obe su već bezmalo godinu dana živele u staračkom domu. Njihova komšinica koja je živela nekoliko kuća dalje, vodila je prodaju u njihovo ime - bila je to jedna živahna žena rođena na Kubi, udata za mirnog Amerikanca, auto-mehaničara, koja je skupljala staklene figurice slonova (???) - i ona ti je ispričala mnoge priče o zloglasnim sestrama Stemerman koje su mrzele jedna drugu iz dubine duše, i čiji je sukob trajao još od detinjstva; bile su vezane jedna za drugu čitav život, a bile su ljuti neprijatelji do smrti, svađale su se toliko glasno da su im glasovi odzvanjali celom dužinom Milis Rouda. Kad je susedka počela da priča o tome kako je gluva sestra kažnjavala slepu tako što ju je zaključavala u plakar u prizemlju kuće, nisi mogao da ne zamisliš scenu iz gotskih romana i da se ne prisetiš onog lošeg crno-belog filma s Bet Dejvis i Džoan Kroford iz ranih šezdesetih. Baš zanimljivo, dva groteskna i luda lika, ali to se sve dešavalo nekad davno, ti i tvoja trudna žena unecete mladost i živost u tu staru kuću, i sve će se promeniti - a sve vreme si zanemarivao činjenicu da su Stemermanove tu živele pedeset-šezdeset godina, možda i celih sedamdeset, i da je svaki pedalj kuće upio njihovu zlovolju. Ti si čak jednog dana i upoznao gluvu sestru u Kubankinoj kući (skoro da se zadavila u pokušaju da popije gutljaj mlake kafe) ali delovala ti je dobroćudno, i nisi više razmišljao o tome. Zatim ste se uselili i, tih dana, kad ste čistili i raspoređivali nameštaj (neki komadi su išli zajedno s kućom), ti i tvoja prva žena odmakli ste od zida predsoblja na spratu jedan veliki garderober i iza njega pronašli mrtvog gavrana - davno uginulog gavrana, u potpunosti sasušenog ali netaknutog. Ne, to nije bilo ni najmanje zabavno, pa iako ste se oboje tome nasmejali, nastavio si, mesceima kasnije, da razmišljaš o mrtvoj ptici, mrtvoj crnoj ptici, klasičnom predznaku loših stvari. Sledećeg jutra, na stražnjem tremu, našao si dve-tri kutije knjiga, i pošto si bio znatiželjan da proveriš da li u njima ima nečeg što bi vredelo

zadržati, otvorio si kutije. Jedan po jedan, izvadio si pamflete Društva Džona Birča, knjige u mekom povezu o zaveri da se komunisti infiltriraju u američku vladu, nekoliko tomova o zaveri s fluorom da bi se američkoj deci isprao mozak, pronacističke traktate objavljene na engleskom pre rata, ali knjiga zbog koje si se najviše potresao bio je primerak *Protokola sionskih mudraca*, knjige nad knjigama, najuvredljivije i najuticajnije odbrane antisemitizma ikada napisane. Nikada ranije nisi bacio knjigu, nikada nisi bio ni u iskušenju da to učiniš, ali ovih knjiga si se rešio tako što si se kolima odvezao do gradske deponije i namerno ih bacio pod gomilu đubreta koje je trulilo. Nije bilo moguće živeti u kući u kojoj se te knjige nalaze. Nadao si se da će to ujedno biti i kraj priče, ali čak i kad si se oslobodio knjiga, i dalje nije bilo moguće živeti u toj kući. Pokušao si, ali to jednostavno nije bilo moguće.

17. 6 VARICK STREET; MANHATTAN. Garsonjera na poslednjem spratu nekadašnje industrijske zgrade od deset spratova, u delu grada koji je danas poznat kao Trajbeka. Pod-podzakup, koji ti je prosledila nekadašnja devojka tvog druga iz detinjstva. Sto dolara mesečno za privilegiju kampovanja u nekadašnjoj kancelariji za elektro-opremu, rupetini koja nikad nije ni bila planirana za život, i koja je donedavno služila kao skladište za umetnički atelje preko puta. Lavabo s hladnom vodom, ali bez kade, toaleta ili kuhinje. Uslovi za život ne sasvim neslični devojačkoj sobi u Ulici di Luvr u Parizu, samo što je ova soba bila tri ili četiri puta veća nego ona, i tri ili četiri puta prljavija. Trideset dve godine. Pre nego što si završio ovde, početkom 1979, niz šokova, iznenadnih promena i unutrašnjih nemira koji su te preokrenuli i usmerili tvoj život u novom pravcu. Kako nisi znao kuda bi, i nisi imao novca čak i da si znao kuda da ideš, ostao si u kući u Dačes Kauntiju pošto ti se brak raspao, spavao si na sofi u uglu radne sobe u prizemlju, na kojoj si, sada, trideset i dve godine kasnije to shvataš, spavao kad si bio dete. Nekoliko nedelja potom, doživeo si prosvetljenje na putu za Njujork, otrežnjujući, epifanijski trenutak koji te je gurnuo kroz pukotinu u univerzumu i omogućio ti da ponovo počneš da pišeš. Tri nedelje kasnije, uronjen u prozni tekst koji si započeo odmah posle povratka

među žive, u slobodu, u svoj novi početak, neočekivan, razarajući udarac koji je stigao sa smrću tvog oca. Tvojim prvoj ženi služi na čast što je ostala s tobom u tužnim danima i mesecima koji su usledili, tokom mučnog organizovanja sahrane i posla oko ostavštine, sklanjanja očevih kravata, odela i nameštaja, prodaje kuće (koja je već bila oglašena), bila je uz tebe kroz sve one iscrpljujuće, praktične poslove koji idu uz nečiju smrt, a zbog toga što više niste bili u braku, ili ste samo formalno to bili, pritisak braka je nestao, i opet ste postali prijatelji, isto kao na početku. Počeo si da pišeš *Otkrivanje samoće*. Kad si se preselio u Ulicu Vorik, u rano proleće, već si bio duboko u tome.

18. 153 CARROLL STREET; BROOKLYN. Stan na drugom spratu trospatne kuće u blizini Ulice Henri, s dugim hodnikom u kome su se nalazila vrata za tri sobe, kuhinju i kupatilo. Spavaća soba, koja je gledala na ulicu, bila je dovoljno velika da u nju stane francuski ležaj za tebe, i ležaj za tvog sina (ista ona sofa na kojoj si i ti spavao kao dete, i koji si uzeo posle prodaje kuće u Stanfordvili). Dve sobe u sredini, onu bez prozora si pretvorio u improvizovanu radnu sobu, druga je bila dnevni boravak (s prozorom koji gleda u baštu), iza nje kuhinja (s jednim prozorom) i kupatilo u dnu hodnika - neugledno i jeftino, da, ali veliki pomak u odnosu na ono gde si ranije živeo. Morao si da odeš iz Ulice Vorik u januaru 1980. (umetnik je odustao od svog potkrovlja), i kad se ispostavilo da je zakup za stan u kome treba da živiš sa dvoipogodišnjim sinom (koji je tri dana u nedelji provodio s tobom) previsok, prešao si Ist river i počeo da tražiš smeštaj u Bruklinu. Zašto se toga nisi setio 1976? pitao si se. To je sigurno bilo bolje rešenje nego otići sto šezdeset kilometara na sever i kupiti kuću u Dačes Kauntiju, ali činjenica je da ti tada Bruklin nije uopšte pao na pamet jer, Njujork je bio Menhetn, i samo Menhetn, i njegovi rubni delovi bili su ti daleki poput Okeanije ili Arktičkog kruga. Završio si u Kerol Gardensu, prilično zatvorenom kraju u kome su živeli Italijani, i gde se većina ljudi trudila da ti pokaže da nisi dobrodošao, časteći te podozrivim pogledima i ćutanjem, kao da si uljez u njihovom kraju, *estranger*, iako bi lako mogao da prođeš kao Italijan, ali očigledno je u vezi s tobom bilo nečeg pogrešnog, to kako

si se oblačio, ili, jednostavno, tvoj pogled. Svaki put isto, gotovo dve godine, dok si išao Ulicom Kerol, do stana, starice su sedele ispred svojih kuća i čim bi im se približio, prekidale su razgovor da ih ne bi čuo, bez reči su gledale kako prolaziš, a muškarci koji bi stajali praznih pogleda, ili bi gledali pod haube svojih automobila, pregledali su motore tih automobila s takvom upornošću i posvećenošću da su te podsećali na filozofe u potrazi za nekom vrhunskom istinom o ljudskom postojanju, i jedino kad bi ti klimnuli glavom u znak pozdrava, bilo je kada si ulicom išao sa svojim sinom, malim plavokosim dečakom, u svim drugim prilikama bio si utvara, čovek koji nije bio tu jer tu nije imao šta da traži. Na sreću, vlasnici zgrade u kojoj si stanovao, Džon i Džeki Karamelo, par u svojim tridesetim, koji je živeo u stanu u prizemlju, bili su pristupačni i prijateljski nastrojeni, u njihovom ponašanju nije bilo trunke prezira prema tebi, ali oni su bili tvoji vršnjaci i nisu delili stavove generacije svojih roditelja. Tetka čuvenog gangstera Džoiya Galoa živela je u tvom kraju; iza ugla, u Ulici Henri postojali su klubovi u kojima su se stariji družili tokom dana, i ako je Kerol Gardens bio poznat kao najbezbedniji deo u čitavom gradu, to je bilo zato što je njime ispod površine vladalo nasilje, zakon osvete i pravila rulje. Crnci su se držali podalje od ove dobro čuvane enklave, jer su znali da rizikuju da se nađu u opasnosti ako kroče na ovu teritoriju, nepisano pravilo koje verovatno ne bi razumeo da svojim očima nisi video njegovu primenu dok si jednog sunčanog jesenjeg popodneva hodao Ulicom Kort, kada su jednog štrkljastog, crnog dečaka s kasetofonom na ramenu, koji je išao drugom stranom ulice, zaskočila trojica ili četvorica tinejdžera, izudarala ga, raskrvarila, razbila mu kasetofon o trotoar i, pre nego što si uspeo da se umešaš, crni klinac je krenuo, posrćući, dalje odatle, zatim je počeo da trči dok su beli klinaci vikali za njim *crnčugo* i da se više ne vraća ovamo. Sledeći put si imao prilike da se umešaš. Jednog nedeljnog popodneva u kasno proleće, išao si Ulicom Kerol prema stanici podzemne železnice u ulici Smit, kad si zastao na nekoliko minuta da baciš pogled na hokejaški meč na asfaltnoj površini Kerol parka, i tada si video, okačenu na ogradu od lanaca koja je okruživala park, veliku crveno-belo-crnu nacističku zastavu. Ušao si u park, pronašao šesnaestogodišnjaka koji ju je tu stavio (bio je zadužen za opremu u jednom od timova koji su igrali), i

rekao mu da je skine. Zbunjen, i ne shvatajući zbog čega tražiš da to uradi, mladić te je slušao dok si mu objašnjavao šta ta zastava predstavlja, a kad je čuo da pominješ Hitlera i milione nevinih žrtava, izgledao je iskreno postićeno: „Nisam to znao”, rekao je, „Mislio sam da će izgledati kul ako je stavim.” Umesto da ga pitaš kako je moguće da ne zna tako nešto, sačekao si da skine zastavu, a zatim nastavio prema podzemnoj. Ipak, Kerol Gardens je imao i svojih prednosti, posebno kad je hrana u pitanju - pekare, mesnice, prodavač lubenica koji svojim zaprežnim kolima leti prolazi ulicama, kafa koja se prži na licu mesta u D’Amiku i onaj nalet oštrog predivnog mirisa koji bi te zapahnuo kad god bi ušao u radnju, ali Kerol Gardens je i mesto u kome si postavio nesumnjivo najgluplje pitanje u svom životu otkako si odrastao. Jednog popodneva dok si gore, u svojoj radnoj sobi bez prozora bio zadubljen u drugu polovinu rukopisa *Otkrivanja samoće*, s ulice su se začuli povici i komešanje. Sišao si da vidiš šta se dešava, jer su grupe muškaraca i žena stajale na ulici ispred svojih kuća, dvadeset razgovora teklo je istovremeno, i onda se pojavio tvoj gazda, robusni Džon Karamelo, parkirao je automobil na trotoar ispred zgrade u kojoj ste obojica živeli, i počeo mirno da posmatra čitavu tu gužvu. Pitao si ga šta nije u redu, i on ti je rekao kako čovek, koga su upravo pustili iz zatvora, provaljuje u prazne kuće u bloku i krade što stigne - nakit, srebrninu, sve što je iole vredno čega može da se dočepa - ali uhvaćen je pre nego što je uspeo da pobegne. I tada si postavio to pitanje, čuvene reči koje su potvrdile da si preispoljna budala koja još nema pojma o malom svetu u kome živi. „Jeste li pozvali policiju?” Džon se nasmešio. „Naravno da nismo”, rekao je. „Momci su ga ubili od batina, polomili su mu noge bejzbol palicama i strpali ga u taksi. Neće taj više zaći u ovaj kraj - ako misli da nastavi da diše.” Toliko o tvojim prvim danima u Bruklinu, u kome sada živiš već trideset i jednu godinu, i o tom tranzicionom periodu koji je počeo raspadom tvog braka i očevom smrću, s devet meseci u Ulici Verik, i prvih jedanaest meseci u Kerol Gardensu, vremenu obeleženom noćnim morama i unutrašnjim borbama, dok si oscilirao između napada nade i beznađa, dok si odlazio u krevet s raznim ženama koje si pokušavao da voliš, koje zamalo da nisi zavoleo, ali nisi uspevao u tome, sasvim siguran da se nikada više nećeš ženiti, dok si radio na

knjizi, na prevodima Žubera i Malarmeaa, na toj mamutskoj antologiji francuske poezije dvadesetog veka, i dok si se starao o svom zbuđenom i ponekad svadljivom trogodišnjem sinu, sa svim tim stvarima koje su ti se dešavale u isto vrane, umalo fatalan srčani udar drugog muža tvoje majke samo deset dana nakon očeve sahrane, dežuranje u bolnici kraj kreveta tvog dede šest meseci kasnije, dok si posmatrao kako propada i umire, verovatno je bilo neizbežno da tvoje telo opet poludi, ovoga puta preko nepravilnog ritma srca, srca koje sumanuto tuče pa zastane, napadi tahikardije, noću, kad počneš da toneš u san, bilo da si sam, sa svojim sinom, ili kraj usnulih tela Ane, Fransoaz ili Rubi, ludački razlupano srce čiji si odjek čuo u glavi toliko glasno i uporno da si bio siguran da zvuk dolazi odnekud spolja, ispostaviće se da je u pitanju stanje štitaste žlezde koje je čitav tvoj sistem izbacilo iz ritma, zbog koga si dve ili tri godine pio lekove. A onda, 23. februara, 1981, dvadeset dana posle tvog trideset četvrtog rođendana, i samo četiri dana posle njenog dvadeset i šestog, sreo si nju, upoznali su te s Onom pravom, sa ženom koja je s tobom još od te večeri pre trideset godina, tvojom suprugom, velikom ljubavlju koja te je sačekala u zasedi kad si se najmanje nadao, i u tim prvim nedeljama, kada ste veliki deo vremena provodili u krevetu, smislili ste ritual čitanja bajki, nešto s čim ste nastavili kad vam se, šest godina kasnije, rodila ćerka, i ubrzo pošto ste otkrili to zadovoljstvo u prisnosti čitanja jedno drugom, tvoja je žena napisala jednu pesmu u prozi koja nosi naslov „Čitati tebi“, čiji te četrnaesti, poslednji deo, podseća na nepravilan rad tvog srca, i koja se događa u vašoj spavaćoj sobi, na drugom spratu stana kuće broj 153, u Kerol Gardensu: *Okrutni otac šalje u šumu svog priglupog sina da ga ubiju, ali ubica ne može to da uradi i pušta ga da ode, a ocu donosi umesto dečakovog, srce jelena, i dečak priča sa psima, i žabama, i pticama i na kraju, jedna golubica šapne u njegovo uho reči mise, sva ta ponavljanja, svaki put iznova, na njegovo uho, a negde drugde ja tebi šapućem poruke, poruke od mene za tebe, o tvojim potkolenicama i unutrašnjoj strani tvojih laktova i udubljenju iznad tvoje gornje usne, od mene tebi, čak i sad kad nisi tu. Šapućem, kao ptice iz priče koju ti čitam, ponavljanja u sobi u kojoj si me uzeo. Delovi su isti, ali promenljivi, uvek u pokretu, neprimetno se menjaju, kao izraz na tvom licu od*

osmeha do ozbiljnosti dok se nadvijaš nada mnoom pod bledim svetlom. Zato ti želim priču kroz njeno čitanje, kroz njeno pisanje. Priče takođe nasleđujemo, i bolesti, lica, srca, bešike, nejake i mani podložne. Svugde oko njegovog srca je voda, ono se davi, bolesno srce, srdobolja, pogođeni deo, ritam koji se meri u tebi, koji je ponekad prebrz pa moraš da uzimaš pilule da bi ga usporio, da bi ga uveo u red i ritam, da ne bude nasumičan i neuhvatljiv, kao druge stvari. Želim ti priču u krevetu u kom su okačili mesec pošto je starac umro, da ti sija iznad glave zauvek, i da ne prestane čak i ako nema svoju svetlost, već pozajmljenu i cikličnu. Uzeću mesec, pozajmljivanje i krađa i menjanje iz velikog u malo. Najmanji mesec, slabašan i tanak iza oblaka u zimu, to je pogled koji biram.

19. 18 TOMPKINS PLACE; BROOKLYN. Dva poslednja sprata trospratne kuće s fasadom od smeđeg peščara, u ulici koja se sastoji od jednog bloka, u redu gotovo identičnih kuća na Kobi Hilu, kraju smeštenom između Kerol Gardensa i Bruklin Hajtsa. Od trideset četvrte do trideset devete godine. Ni petsto metara udaljenosti od Ulice Kerol i broja 153, ali jedan potpuno drugačiji svet, s populacijom daleko izmešanijom i raznolikijom u poređenju s etničkom skupinom s kojom si živeo dvadeset i jedan mesec. Stan nije bio duplex, odvojen od ostatka kuće, već su u pitanju bila dva odvojena sprata i stana, jedan s nižom tavanicom, na gornjem spratu, s kuhinjom u vidu ispusta u zidu, velikim trpezarijskim delom u sklopu koga se nalazi i dnevna soba, kao i s malom radnom sobom za tvoju ženu; u stanu s višom tavanicom, omanja spavaća soba, veća soba za spavanje i igranje, za tvog sina, i tvoja radna soba, iste veličine kao i soba tvoje žene. U celosti gledano, mesto je bilo daleko od idealnog stanja, ali bilo je veće od bilo kog drugog stana koji si iznajmljivao, a nalazio se u bloku zgrada izuzetne arhitektonske lepote: sve kuće napravljene su šezdesetih godina devetnaestog veka, ispred vrata su noću gorele petrolejske svetiljke, a kada zimi sneg prekrije tle, imao si osećaj da si se premestio u devetnaesti vek, da ćeš, ako zatvoriš oči i pažljivo oslušneš, čuti zvuke kočija koje idu ulicom. U tom stanu si se i venčao jednog sparnog junskog dana, sredinom meseca, jednog od onih vrelih,

oblačnih dana ranog leta, kad oluja polako počinje da se podiže na rubu horizonta, dok se nebo iz sata u sat sve više zamračuje, i u trenutku kad su vas proglasili mužem i ženom, upravo u trenutku kad si uzeo u naručje svoju suprugu i poljubio je, nebo se otvorilo, zastrašujući zvuk groma rasparao je vazduh tačno iznad vas, od čega su se zatresli prozori na kući, pôd pod vašim nogama, i dok su ljudi u prostoriji zapanjeno dolazili do daha, činilo se kao da nebesa obznanjuju vaš brak svetu. Trenutak sasvim neobičan i dramatično tempiran koji nije značio ništa, ali je istovremeno značio sve, i ti si, prvi put u životu, imao osećaj da učestvuješ u nekom kosmičkom događaju.

20. 458 THIRD STREET, APARTMENT 3R; BROOKLYN. Uzak i dugačak stan koji je zauzimao polovinu trećine sprata trospratne zgrade na Park Sloupu. Dnevna soba je imala pogled na ulicu, trpezarija i mala kuhinja nalazile su se u sredini, a hodnik duž koga su stajale police s knjigama vodio je do tri male spavaće sobe u zadnjem delu stana. Između četrdesete i četrdeset pete godine. Kad si se preselio u prethodni stan, u Tomkins Plejsu, tvoj gazda, koji je živeo u prizemlju u istoj zgradi, upozorio te je da nećeš moći da ostaneš tu zauvek jer njegova porodica planira da uzme čitavu kuću. Tada si to primio k znanju, ali kako si već pet godina živeo tu, što je za tebe najduži boravak u nekom stanu, još od dečaćkih dana na Aveniji Irving, postepeno si potisnuo tu neprijatnu misao o preseljenju, a kako su godine na toj adresi bile i najsrećniji, najispunjeniji period u tvom životu do tada, jednostavno si odbijao da se suočiš s činjenicama. A onda vam je, u novembru 1986. - samo nedelju dana pošto je tvoja žena saznala da je trudna - gazda ljubazno saopštio da je vreme isteklo, i da vam neće produžiti ugovor. Njegove reči su te dobro prodrmale, i pošto nisi želeo da se ikada više u doglednoj budućnosti nađeš u situaciji da budeš izbačen iz stana, ti i tvoja žena počeli ste da tražite stan koji biste kupili, neki u povoljnijoj „ko-op”³ varijanti, koji će biti vaše vlasništvo, čime biste bili zaštićeni od ćudi drugih ljudi. Krah berze na Vol Stritu desiće se tek za jedanaest meseci, i ludilo s cenama njujorških nekretnina bilo je u punom zamahu, cene su iz nedelje u nedelju, iz dana u dan, iz

minuta u minut rasle, i pošto si imao novca samo za polog, morao si da pristaneš na nešto što nije u potpunosti odgovaralo vašim potrebama. Stan u Trećoj ulici bio je privlačan, daleko privlačniji od svih koje si pogledao tokom svoje potrage, ali bio je premali za četvoro, posebno zbog toga što su dvoje od to četvoro bili pisci, što znači da su, ne samo živeli već i radili u tom prostoru. Sve tri sobe već su bile raspodeljene: jedna za tebe i tvoju ženu, jedna za tvog sina (koji je i dalje živio s vama polovinu vremena), i jedna za vašu malu kćer, a čak ni u najvećoj od te tri sobe nije mogao da se smesti sto. Tvoja žena se dobrovoljno javila da za svoj radni prostor iskoristi ugao dnevne sobe, a ti si za sebe pronašao malu garsonjeru u stambenoj zgradi na Osmoj aveniji, jedan blok udaljen od vašeg stana u Trećoj ulici (videti pod 20A). Bilo je, dakle, pretrpano, ali daleko od tragičnog. I ti i tvoja žena ste više voleli živost Park Sloupa od mirnih ulica Kobi Hila, a kad ste počeli da provodite leta u južnom Vermontu (po tri meseca pet godina uzastopno - videti pod 20B), skoro da nisi imao razloga da se žališ, naročito u poređenju sa nekim stanovima u kojima si živio u prošlosti. Život u ovoj vrsti zgrade doveo te je u bliskiji kontakt sa susedima nego ikad pre, što je bilo nešto od čega si najpre zazirao, ali budući da tvoja zgrada nije imala madam Rubinštajn, nije bilo ni gorućih konflikata ni na jednoj strani, a sastanci stanara na koje si bio obavezan da odlaziš, bili su relativno kratki i lagodni. Bilo je šest porodica, četiri s malom decom, a kako su među članovima odbora bili i jedan arhitekt, jedan preduzetnik i jedan advokat, tvoji susedi savesno su održavali fizičko i finansijsko stanje zgrade. Tvoja žena, koja je imala ulogu sekretara-beležnika tokom pet godina koliko ste tamo živeli, posle svakog sastanka sačinjavala je zapisnik - zabavne, duhovite i pomalo ironične izveštaje koje su svi znali da cene. Neki odlomci:

19. 10. 87. BUBE: Ovu veoma neprijatnu temu prisutni su obradili s velikom delikatnošću. Eufemizam „problem” upotrebio je bar jedan član Odbora. Margarit je čak otišla toliko daleko da je govorila o „stotinama bebica”. Dik je preporučio proizvod pod nazivom KOMBAT. Siri je preporuku podržala. Takođe je predloženo da

istrebljivač promeni otrov koji koristi. Zatim su se, s uzdahom olakšanja, članovi zbora okrenuli drugim temama.

7. 3. 88. OGRADA: Teo je od svojih đaka dobio ponudu da za petsto dolara srede ogradu. Neki su smatrali da je ovo preterano; drugi nisu. Postignut je klimav sporazum - zapravo, sporazum je bio toliko slabašan, toliko bled, da bi se teško i mogao nazvati sporazumom - da, ako ti Teovi đaci budu obećali da će posao dobro obaviti, onda mogu da dobiju tih petsto dolara. Ali sve je neizvesno...

18. 10. 88. STARA STVAR KOJU TREBA URADITI: Trenutak neizvesnosti. Da li će članovi odbora moći da zagrabe iz prošlosti i sete se koja je to stara stvar koju treba uraditi? U pomoć je priskočio predsednik sa starim zapisnikom.

22. 2. 90. TAVANICA U STANU 3R: Pol objavljuje da će se tavanica u 3R svakog časa srušiti. Zabrinuti izrazi opaženi na licima suseda. Njegova žena, inače poznata kao sekretar, pokušava da umiri ljude govoreći im da njen suprug ima običaj da preuveličava stvari. Na kraju krajeva, čovek zarađuje pišući romane, i povremeno boje iz sveta imaginacije oboje ovaj drugi koji, u nedostatku boljeg izraza, zovu STVARNI SVET. Neka uđe u zapisnik da tavanica u stanu 3R neće pasti, i da su njegovi stanari preduzeli odgovarajuće mere da se to ne desi. Gipsari i moleri će se pobrinuti za sve manje prob...

28. 3. 90. TAVANICA U STANU 3R: Zaista ĆE se urušiti! Moleri koji su pokušali da dovedu stan u pristojno stanje potvrdili su Polovu sumornu prognozu. Pitanje je vremena kad će nam se sručiti na glave.

17. 6. 92. POPLAVA: Podrum je poplavljen. Lojdova ispravna primedba da, ili sredimo problem s poplavom podruma, ili da ga

napunimo pastrmkama, pala je na plodno tlo. Procena iznosa za radove na sanaciji kreće se od 100 do 850 dolara, u zavisnosti šta bi trebalo uraditi. Složili smo se da je manje bolje nego više i da ćemo početi odozdo, s čišćenjem pomoću mašine koja se zove roto-ruter. Gospodin iz kompanije „Roto-rooter” je prijatelj, poznanik, ili bar neko koga Lojd poznaje pod imenom Rejmond Klin, imenom koje uliva poverenje s obzirom na prirodu njegovog posla, i, ko zna, možda je to ime bilo i inspiracija za životni poziv gospodina Klina.

15. 10. 92. PROZORI I KRIMINAL: Džo, čovek za prozore, formalno je optužen da je zdimio uzevši sto dolara od sekretara i sad se više ne javlja na telefon. Postoji mogućnost da je napustio zemlju. Teo i Margarit su ga takođe optužili da NIJE POPRAVIO prozorske kvake jer posle nedelju dana ponovo ne rade. Iznete su neke spekulacije o tome koliko je daleko mogao otići sa sto dolara. Možda ćemo morati da ga potražimo u Hobokenu.

3. 12. 92. Iza zidova zgrade na broju 458 u Trećoj ulici vreme je te noći bilo hladno i vlažno, i zima nam se prikrala. Sastanak se okončao u setnom raspoloženju. Margarit je pričala priče o Kipru s veoma приметnom čežnjom u glasu. Na tom egzotičnom mestu vreme je lepo, a svetlost je blistava, a rublje na balkonu osuši se za deset minuta... I tako ćemo ga uvek zamišljati. Uvek postoji neko drugo mesto na kome sunce sija, odeća se brzo suši, gde ne postoje majstori za prozore, za popravke, nema naplate troškova popravke niti poplavljenih podruma...

14. 1. 93. TROŠKOVI POPRAVKE: Pitanje o tome da li platiti službenicima stambene zadruge ili im ne platiti za to što su bili povređeni tokom obavljanja svog posla više nije moglo da se izbegava. Nećemo im platiti. Pa nek bude šta bude: s prstima polomljenim na pisačkoj mašini, vratovima pridavljenim gajtanima telefona za vreme poslovnih razgovora, s polomljenim nogama, rukama i razbijenim glavama zbog previše vina na sastancima

Odbora. Moraćemo da živimo s tim kao i svi drugi. Zvaćemo to sudbinom. Uštedećemo oko pedeset dolara, a pedeset dolara je pedeset dolara je pedeset dolara.

20A. 300 EIGHT AVENUE, APARTMENT 1-I, BROOKLYN. Garsonjera u prizemlju šestospratne stambene zgrade, smeštena u njenom stražnjem delu, s pogledom na zid od opeke i otvor za ventilaciju. Veća od devojačke sobe u Ulici di Luvr, upola manja od šupe u Ulici Verik, ali zato opremljena kupatilom s kadom, i u jedan od zidova ugrađenom kuhinjom koja je imala sudoperu, šporet, mali frižider koje si retko koristio pošto je ovo bio prostor za rad, ne za stanovanje (niti za ručavanje). Pisaći sto, stolica, metalna polica za knjige, i dve komode za odlaganje stvari; gola sijalica koja visi na sredini plafona; rashladni uređaj ispod jednog od prozora, koji bi palio ujutro kad stigneš da bi prigušio zvuke koji su dopirali iz zgrade (podešen na HLAĐENJE leti, i na GREJANJE zimi). Spartansko okruženje, da, ali okruženje nema nikakav značaj kad je rad u pitanju, pošto je jedini prostor koji imaš dok pišeš svoje knjige, taj list hartije koji ti je pred nosom, a soba u kojoj sediš, različite sobe u kojima si sedeo ovih četrdeset i kusur godina, za tebe ostaju nevidljive dogod naliiperom prelaziš preko strana u svesci, ili dok na pisaćoj mašini, na čistom listu, prepisuješ ono što si napisao, na istoj mašini koju koristiš još od kad si se vratio iz Francuske, 1974. godine, na prenosnoj Olimpiji koju si polovnu, za četrdeset dolara, kupio od jednog prijatelja - još uvek ispravna relikvija napravljena pre više od pola veka u Zapadnoj Nemačkoj, i koja će, nema nikakve sumnje, moći da radi dugo nakon tvoje smrti. Dopada ti se broj tvoje garsonjere zbog njegove simboličke prikladnosti. 1-I kao sopstvo jedinke, usamljena osoba zatvorena u ovom bunkeru od sobe, sedam-osam sati na dan, tihi čovek odsečen od ostatka sveta, koji iz dana u dan sedi za svojim stolom s jednim jedinim zadatkom - da ispita unutrašnjost sopstvene glave.

20B. WINDHAM ROAD, WEST TOWNSHEND, VERMONT. Bela daščara na sprat (sagrađena otprilike 1800), smeštena na kraju

strmog zemljanog puta, na pet kilometara udaljenosti od Vest Taunsenda. Od juna do avgusta, od 1989. do 1993. Za skromnu sumu od hiljadu dolara mesečno, zamenili biste tropske vreline Njujorka i zidove svog premalenog stana za ovo sklonište u brdima južnog Vermonta. Ispred kuće je travnato dvorište od jednog hektara; gusta šuma je odmah uz dvorište, a iza nje se nastavlja nekoliko kilometara divljine; s druge strane zemljanog puta je takođe šuma; u blizini je i jezerce; u dnu dvorišta pomoćni objekat. Izuzev sudopere i prastarog, lošeg šporeta, nema nikakvih uređaja koji bi olakšali život: nema mašine za pranje veša, ni mašine za pranje sudova, nema televizora ni kade. Telefonska linija je dvojnja; radio talasi se nakratko uhvate pa nestanu. Sveže okrečena spolja, unutra je bila u raspadu: drveni podovi odignuti od vlage, tavanice koje se ljušte, eskadroni miševa po plakarima i ormarima, u spavaćim sobama jezive tapete s vlažnim mrljama, i na sve strane neudoban nameštaj - kvrgavi, ulubljeni kreveti; rasklimane stolice; a u kuhinji kauč bez ijednog jastuka za naslon, s istanjenim tapecirungom. Sada pokojna bivša vlasnica, stara usedelica bez direktnih potomaka, ostavila je kuću deci svojih raznih prijatelja - bilo je ukupno osmoro muškaraca i žena koji su živeli u raznim dolovima zemlje, od Kalifornije do Floride, ali niko, baš niko nije bio iz Vermonta, niti odnekud bliže Novoj Engleskoj. Bili su suviše rasuti i pasivni da bi se pozabavili kućom, nisu mogli da se slože da li da je prodaju, poprave, ili sruše a onda da prodaju placa prepuste lokalnom agentu za nekretnine. Poslednjeg stanara, mladu ženu koja je od poseda napravila farmu marihuane i razvila unosan posao kad je grupu opakih bajkera angažovala kao svoje dilere, očekivala je poduža zatvorska kazna. Posle njenog hapšenja, kuća je dve-tri godine bila prazna, a kad ste je ti i tvoja žena uzeli u zakup, 1989, na osnovu jednog pogleda spolja (tako je lepa), niste imali predstavu u šta ste se upustili. Jeste, rekli ste agentu da tražite nešto udaljeno, da vas reč *rustično* ne plaši i da ne izaziva osećaj mučnine, ali čak i kad ste upozoreni da kuća nije u najboljem stanju, ni jedno ni drugo nije moglo ni da zamisli da je ono u šta ćete ući nepatvoreni krš. Sećaš se, posle prve noći koju si tamo proveo, naglas si se zapitao da li će biti moguće izdržati čitavo leto na takvom mestu, ali tvoja žena je ovaj šok podnela mnogo bolje od tebe, rekla ti je da budeš strpljiv, da

pokušaš da izdržiš nedelju ili dve pre nego što napustiš brod, da bi čitava stvar mogla da ispadne mnogo bolje nego što se nadaš. Sledećeg jutra, otpočela je žestoku kampanju ribanja, pranja i dezinfikovanja, pootvarala je prozore da bi provetrila naše zagušljive sobe, pobacala je iscepane zavese i raspadnutu ćebad, oribala čađavi šporet i rernu, izbacila smeće, sredila kredence u kuhinji, čistila je, prašila i glancala, njena skandinavska krv uzavrela je od pravednosti cilja i posvećenosti dostojne njenih predaka, pionira Divljeg zapada, dok si ti prešao preko dvorišta i sa svojom sveskom, i pisaćom mašinom, otišao u pomoćnu zgradu, građevinu nalik na kolibu, novijeg datuma, koju su uzgajivačica marihuane i njeni prijatelji bajkeri pretvorili u grafitima išarano skladište polomljenog nameštaja i iščupanih roletni, mesto čije je dovođenje u red delovalo potpuno beznadežno, i ti si, polako, učinio onoliko koliko si mogao da taj kaos središ, da pobacaš polomljene stvari, da opereš popucali linoleum na podu i, za nekoliko dana, smestio si se za zeleni, drveni sto u prednjoj sobi i nastavio rad na svom romanu, a kad si se konačno smestio, kad si počeo da živiš u kući koju je tvoja žena spasla od prljavštine i nereda, shvatio si da ti se dopada da budeš tu, da je nešto što je spočetka delovalo kao stanje sveopšteg i nezaustavljivog raspada, bilo zapravo stanje postepenog, neumitnog propadanja, nisu ti smetali neravni podovi, i tavanice s kojih su otpadali komadići, naučio si da ne primećuješ sve te defekte kuće, jer to nije bila tvoja kuća, i postepeno si počeo da ceniš ono što je bila njena prednost: tišina, svež vermontski vazduh (džemperu ujutro, čak i za vreme najtoplijih dana), popodnevene šetnje šumom, prizor tvoje male ćerke dok golišava skakuće po dvorištu, mir i izolovanost koji su omogućavali tebi i tvojoj ženi da radite bez ometanja. I tako si nastavio da se vraćaš onamo, iz leta u leto, proslavili ste tu ćerkin drugi rođendan, treći rođendan, četvrti rođendan, peti rođendan, šesti rođendan, pa si počeo da razmišljaš o tome da možda kupiš tu kuću, ne bi koštala mnogo, daleko manje od bilo koje druge u okolini, ali kad si počeo da računaš koliko će koštati obnova vaše ruševine za letnji odmor, njeno spasavanje od neumitnog kolapsa i smrti, shvatio si da taj poduhvat ipak ne možeš sebi da priuštiš, i da ćeš, kad budeš imao novac, ako ga budeš imao, napustiti svoj premali stan u Trećoj ulici i kupiti veći u kome ćete stanovati u Njujorku.

21. NEGDE NA PARK SLOUPU, BRUKLIN. Trospratna kuća s fasadom od smeđeg kamena-peščara, s malom baštom pozadi, sagrađena 1892. Od tvoje četrdeset i šeste godine do danas. Tvoja žena napustila je Minesotu u jesen 1978. da bi otpočela doktorske studije iz engleske književnosti na Kolambiji. Odabrala je Kolambiju jer je želela da živi u Njujorku, odbila je veće i značajnije stipendije sa Kornela i Mičigena samo da bi bila u Njujorku, i u vreme kad si je sreo, u februaru, 1981, već je bila prekaljena i posvećena žiteljka Menhetna koja nije mogla da zamisli da živi bilo gde drugde. A onda se udružila s tobom i završila preko reke, u urbanoj zabiti Bruklina. Nažalost ili na sreću, Bruklin nikada nije ni bio u planu, i pošto ste odlučili da potražite novo mesto za život, rekao si joj da si spreman da se preseliš gde god ona bude želela, da nisi toliko vezan za Bruklin da bi žalio ako bi ga napustio, da ćeš joj se rado pridružiti u potrazi za stanom ako ona bude želela da se vrati na Menhetn. Ne, nije ni zastala da razmisli pre nego što je rekla, hajde da ostanemo u Bruklinu. Ne samo što nije želela da se vrati na Menhetn, već je htela da ostanete u istom kraju u kome ste stanovali. Srećna okolnost je što je tržište nekretnina tada bilo u kolapsu, i mada si svoj preskupo plaćeni stan morao da prodaš ispod cene, kuća koju si kupio tačno se uklopila u ono čime si raspolagao - ili je koštala nešto malo više od te sume, ali ne toliko da bi zbog toga imao veće dugoročne teškoće. Bilo je potrebno godinu dana upornog traganja da biste je našli, zatim još šest meseci posle potpisivanja ugovora da biste se uselili, ali onda je postala vaša, mesto dovoljno veliko da se svi smestite, sa svim radnim sobama i spavaćim sobama koje su vam bile potrebne, sa zidovima za police na kojima će stajati hiljade knjiga koje imate, s prostranom kuhinjom u kojoj može da se diše, s kupatilima dovoljno velikim da može da se diše, s gostinskom sobom za prijatelje i familiju, malom terasom u produžetku kuhinje, za obede i pića po toplom lepom vremenu, ispod toga mali vrt i, malo-pomalo, za osamnaest godina koliko tu živiš, što je daleko duže od bilo kog drugog mesta u kome si živeo, tri puta duže od najdužeg perioda provedenog na jednom mestu, lagano si uređivao i popravljao svaki centimetar u svakoj sobi na svakom spratu,

pretvorivši pri tom jednu pomalo oronulu, zapuštenu staru kuću u nešto blistavo i lepo, mesto koje ti pruža zadovoljstvo svaki put kad u njega uđeš, i posle osamnaest godina, odavno si prestao da razmišljaš o kućama u drugim krajevima grada, drugim gradovima, drugim zemljama. Ti ovde živiš, i želiš i dalje tu da živiš sve dok više ne budeš mogao da se penješ uz stepenice. Ne, čak i gore od toga: sve dok više ne budeš mogao da *puziš* uz stepenice, sve dok te ne iznesu odavde da bi te položili u grob.

Dvadeset i jedna stalna adresa od rođenja do danas, iako *stalna* teško može biti prava reč s obzirom na to koliko si se puta u životu selio. Dvadeset mesta na kojima si se zaustavio, možda je tako bolje reći, dvadeset adresa koje vode do ove jedne adrese koja će možda biti, a možda i neće biti stalna, jer iako si kačio svoj kaput na vešalicu u dvadeset i jednom stanu ili kući, iako si plaćao račune za gas i struju u njima, iako ti je u biračkim spiskovima ime stajalo uz te adrese, tvoje telo nikada dugo nije moglo da miruje, i kad otvoriš mapu svoje zemlje i počneš da brojiš, shvataš da si kročio u četrdeset od ukupno pedeset država, ponekad samo u prolazu (kao što je slučaj s Nebraskom prilikom putovanja na Zapadnu obalu 1976. godine), ali mnogo češće, tokom boravaka od nekoliko dana ili nedelja, ili meseci, kao što je slučaj s Vermontom, recimo, ili s Kalifornijom, u kojoj ne samo da si živeo pola godine, već si u nju povremeno odlazio u posetu svojoj majci i očuhu koji su se početkom sedamdesetih preselili tamo, a da i ne pominjemo dvadeset pet ili dvadeset sedam putovanja u Nantuket, u godišnju posetu prijatelju koji ima kuću na ostrvu, nikada manje od nedelju dana svake godine, što otprilike iznosi šest meseci, kad se sve sabere, ili sve one mesece koje si proveo u Minesoti sa svojom ženom, dva cela leta tokom kojih si tamo živeo, dok su njeni roditelji boravili u Norveškoj, bezbrojni odlasci u proleće i zimu tokom osamdesetih, devedesetih i dvehiljaditih, sveukupno možda pedeset puta, što bi značilo više od godinu dana tvog života, uz česte odlaske u Boston, počevši od tinejdžerskog doba, pa onda, ne baš

kratka tumaranja po jugozapadu 1985. i 1999, razne luke u koje je pristajao tvoj tanker u zalivskim obalama Floride i Teksasa dok si radio kao mornar trgovačke mornarice 1970, poslovi gostujućeg pisca vodili su te u mesta poput Filadelfije, Sinsinatija, En Arpora, Bouling Grina, Darama, i Normala u državi Ilinoj, ekskurzije železnicom do Vašingtona dok si uređivao „National Story Project” za radio-stanicu NPR, četiri meseca letnjeg kampa u Nju Hempširu kad si imao osam i deset godina, tri duga boravka u Mejnu (1967, 1983. i 1999) i nešto što ne treba zanemariti, nedeljni odlasci u Nju Džerzi, dok si držao predavanja na Prinstonu. Koliko je to dana provedenih van kuće, koliko noći kada si spavao u krevetima koji nisu bili tvoji? Ne samo ovde, u Americi, već i u inostranstvu, jer kad u atlasu otvoriš mapu sveta, uviđaš da si obišao sve kontinente izuzev Afrike, i Antarktika, a čak ako i ne računaš tri i po godine koliko si živeo u Francuskoj (gde si, privremeno, imao nekoliko stalnih adresa), posete stranim zemljama bile su česte i ponekad prilično duge: još jedna godina u francuskoj zbog raznih drugih putovanja, pre i posle vremena kad si tamo živeo, pet meseci u Portugalu (najduži boravak 2006, kad si snimao ovaj poslednji film), četiri meseca u Velikoj Britaniji (u Engleskoj, Škotskoj i u Velsu), tri meseca u Kanadi, tri meseca u Italiji, dva meseca u Španiji, dva meseca u Meksiku, mesec i po na ostrvu Bekija (na Grenadinima), jedan mesec u Norveškoj, mesec dana u Izraelu, tri nedelje u Japanu, dve i po nedelje u Holandiji, dve nedelje u Danskoj, dve nedelje u Švedskoj, dve nedelje u Australiji, devet dana u Brazilu, osam dana u Argentini, nedelju dana na ostrvu Gvadalupe, nedelju dana u Belgiji, šest dana u Češkoj, pet dana na Islandu, četiri dana u Poljskoj, dva dana u Austriji. Voleo bi da izračunaš koliko si sati proveo u putovanjima na sva ta mesta (odnosno koliko je to dana, nedelja i meseci), ali ne znaš odakle bi počeo, jer si izgubio računicu o svim svojim putovanjima po Americi, nemaš predstavu o tome koliko si često napuštao Ameriku zbog odlazaka u inostranstvo, i zato ne bi mogao da dođeš do tačnog ili makar približnog broja koji bi ti rekao koliko si to hiljada sati svog života proveo između mesta, dok si išao odande donde i nazad, planine vremena koje si utrošio u avionima, autobusima, automobilima, vremena protraćenog na ublažavanje posledica džet-lega, dosade tokom iščekivanja poziva

za ukrcavanje na aerodromima, smrtne dosade tokom stajanja uz pokretnu traku dok čekaš da se prtljag dokotrija kroz otvor i stigne do tebe, ali ništa te više ne nervira od samog leta avionom, od čudnog osećaja da se nalaziš u nekakvoj nigdini, osećanja koje te obuzme svaki put kad uđeš u kabinu aviona, nestvarnost ideje da se prebacuješ kroz prostor brzinom od devetsto kilometara na sat, na tolikoj razdaljini od tla da počinješ da gubiš osećaj o sopstvenoj stvarnosti, kao da činjenica o tvom vlastitom postojanju lagano curi iz tebe, ali to je cena odlaska od kuće, i dogod budeš putovao, nigdina koja leži između ovoga gde je dom i onoga negde drugde, i dalje će biti mesto na kome živiš.

Voleo bi da znaš ko si. Uz gotovo potpuno odsustvo nečega čime bi se rukovodio, uzimaš zdravo za gotovo da si proizvod ogromnih, preistorijskih migracija, osvajanja, silovanja i otmica, dugih i zaobilaznih ukrštenih puteva hordi tvojih predaka po mnogim teritorijama i kraljevstvima jer, na kraju krajeva, nisi ti jedini koji je putovao, plemena ljudskih bića kreću se planetom desetinama hiljada godina i ko zna ko je rodio toga koji je rodio toga koji je rodio onoga sve do tvojih roditelja koji su 1947. rodili tebe. Možeš da ideš unazad samo do babe i dede, imaš tek pokoju informacija o prababi i pradedi s majčine strane, što znači da su generacije koje su postojale pre njih samo prazan prostor, praznina od krnjih zaključaka i slepog nagađanja. Babe i dede s obe strane vodili su poreklo od Jevreja iz Istočne Evrope, očevi roditelji rođeni su sedamdesetih godina devetnaestog veka u gradu Stanislavu, u zabačenoj provinciji Galicije koja je tada pripadala Austrougarskom carstvu, koja je kasnije, posle Prvog svetskog rata, postala deo Poljske, pa zatim, posle Drugog svetskog rata, deo Sovjetskog Saveza, a sada je, od kraja hladnog rata, deo Ukrajine, dok su majčini roditelj rođeni 1893. i 1895, baba u Minsku, a deda u Torontu - godinu dana pošto je njegova porodica emigrirala iz Varšave. Obe babe bile su ridokose, i s obe strane tvoje porodici postoji neverovatna mešavina fizičkih odlika u generacijama koje su dolazile, od tamnokosih do plavokosih, od tamnopusih do belih i pegavih, od kovrdžave i talasaste do ravne i prave kose, od stamenih seljačkih tela sa jakim nogama i zdepastim prstima, do tankih, vitkih silueta nekih drugih tela. Istočnoevropska genetska mešavina, ali ko zna kojim su

predelima ti bezimni duhovi lutali pre nego što su stigli do gradova u Rusiji, Poljskoj i Austrougarskoj carevini, jer kako drugačije objasniti činjenicu da je tvoja sestra rođena s mongolskom plavom mrljom na leđima, koja se može naći samo kod azijskih beba, i kako drugačije objasniti činjenicu da si ti, sa svojom tamnom kožom, talasastom kosom i sivozelenim očima čitavog života izmicao etničkoj identifikaciji jer su ti razni nepoznati ljudi govorili kako si sigurno Italijan, Grk, Španac, Libanac, Egipćanin, čak i Pakistanac? Pošto ne znaš ništa o tome odakle potičeš, odavno si odlučio da si sazdan od svih rasa s istočne hemisfere, delom Afrikanac, delom Arapin, delom Kinez, delom Indijanac, delom belac, kotao za pretapanje brojnih zaraćenih civilizacija u jednom telu. Koliko i sve drugo, i to je stanovište morala, način da se eliminiše pitanje rase koje je, po tvom mišljenju, lažno pitanje koje onoga što ga postavlja čini nečasnim, i zato si svesno odlučio da budeš svi, da prigriš sve njih u sebi ne bi li tako imao slobodu da u potpunosti budeš svoj jer, ko si ti - to je misterija za koju nema nade da će ikada biti rešena.

Rođendan ti je bio i prošao. Sada su ti šezdeset i četiri godine, sve si bliži kategoriji starijeg građanina, danima Medikera i pogodnostima prilikom socijalnog osiguranja, bliži si vremenu kad će te sve više prijatelja napustiti. Već je toliko njih otišlo - ali pričekaj samo nalet koji se sprema. Na tvoje veliko olakšanje, događaj se odigrao bez gužve i nezgoda, mirno si ga prihvatio, skromna večera sa prijateljima u Bruklinu, pa ti je to neshvatljivo doba u koje si došao retko dolazilo u svest. Treći februar, samo dan nakon rođendana tvoje majke koja je dobila trudove tog jutra kad je napunila dvadeset dve godine, devetnaest dana pre termina, i kad te je lekar izvukao iz njenog lekovima ošamućenog tela pomoću forcepsa, bilo je dvadeset minuta posle ponoći, manje od pola sata po završetku njenog rođendana. Zato ste uvek svoje rođendane proslavljali zajedno, pa čak i sada, gotovo devet godina posle njene smrti, uvek je se setiš kad kazaljka sata označi prelaz sa drugog na treći februar. Kakav si samo neočekivan poklon morao biti te noći pre šezdeset i

četiri godine: muška beba koju je dobila za svoj rođendan; rođenje u čast njenog rođenja.

Maj, 2002. Dug, vedar telefonski razgovor sa majkom u subotu ujutro posle koga si se okrenuo prema svojoj ženi i rekao: „Godinama nije zvučala ovako srećno.” U nedelju, tvoja žena polazi za Minesotu. Za naredni vikend planirano je veliko slavlje povodom osamdesetog rođendana njenog oca, i zato ide u Nortfild, da pomogne majci s pripremama. Ostaješ s ćerkom u Njujorku, ima četrnaest godina i mora u školu, ali i vas dvoje ćete doći u Minesotu, na rođendansku zabavu, rezervisali ste karte za petak. U očekivanju tog događaja, već si napisao jednu humorističnu pesmu u čast svog tasta - sada jedino takve i pišeš: lake rime za rođendane, venčanja, i slične porodične prilike. Ponedeljak je bio i prošao, i sve što se desilo toga dana izbrisano je iz tvog sećanja. U utorak si za jedan sat po podne imao zakazan sastanak s Francuskinjom, dvadesetak godina starom, koja je već nekoliko godina živela u Njujorku. Angažovao ju je jedan francuski izdavač da napiše vodič kroz grad, i zbog toga što ti se dopadala, i zato što si smatrao da obećava kao pisac, pristao si da razgovarate o Njujorku, iako si sumnjao da će joj išta od onoga što ćeš reći biti od bilo kakve koristi za projekat. Ipak, rešio si da pokušaš. U podne, stojiš ispred ogledala u kupatilu s penom za brijanje na licu, spremaš se da uzmeš brijač i počneš da se uređuješ da bi na sastanku izgledao pristojno, ali pre nego što uspeš da skineš i jednu dlaku, zvoni telefon. Odlaziš u spavaću sobu da se javiš, slušalicu držiš u nekom čudnom položaju da je ne bi sasvim zamazao penom za brijanje, i čuješ glas s druge strane kako jeca, osoba koja te je pozvala u stanju je potpunog šoka, i polako počinješ da shvataš da je to Debi, mlada žena koja jednom nedeljno sprema stan tvoje majke i povremeno obavlja neke sitnije poslove, a ono što ti Debi govori jeste da je upravo ušla u stan i da je zatekla tvoju majku na krevetu, telo tvoje majke na krevetu, telo tvoje mrtve majke na krevetu. Osetio si kao da se prazniš iznutra kad si primio vest. Zbunjen i šupalj, nesposoban da misliš, pa čak i ako je ovo

poslednja stvar za koju si očekivao da će se desiti (*Godinama nije zvučala ovako srećno*), nisi iznenađen onim što ti Debi govori, nisi zapanjen, nisi zgranut, čak ni uznemiren. Šta nije u redu s tobom? pitaš se. Upravo si saznao da ti je majka umrla, a ti se pretvaraš u kamen. Kažeš Debi da ostane tu, da ćeš doći što je moguće pre (Vernon, u Nju Džerziju, u blizini Montklera), i sat i po kasnije nalaziš se u majčinom stanu, gledaš njen leš na krevetu. U prošlosti si bio u prilici da vidiš nekoliko leševa, i poznata ti je ta nepomičnost smrti, neljudska ukočenost koja obavija tela što nisu više živa, ali nijedno od tih tela nije pripadalo tvojoj majci, nijedno nije bilo telo iz koga je počeo tvoj život, i nisi u stanju da ga posmatraš duže od nekoliko sekundi pre nego što odvратиš pogled. Plavičasta boja njene kože, poluotvorene oči uprte u prazno, ugašeno biće koje leži na prekrivaču u spavaćici i bade-mantilu, okolo raširene nedeljne novine, jedna gola noga koja je skliznula s kreveta, trag bele pljuvačke u uglu usana. Ne možeš da je gledaš, nećeš da je gledaš, nepodnošljivo ti je da je gledaš, a čak i kad ambulanta kola dođu, i kad je iznesu iz stana u crnoj gumenoj vreći, i dalje ne osećaš ništa. Nema suza, nema bolnog krika, nema tuge - samo osećaj blagog užasa koji raste u tebi. S tobom je Redžina, tvoja rođaka, sestra od strica tvoje majke, koja je stigla iz obližnjeg Glen Ridža da ti se nađe pri ruci, kći jedinog brata tvog dede, pet-šest godina mlađa od tvoje majke, tvoja tetka i jedna od retkih osoba s obe strane familije koja ti je bliska, umetnica, udovica umetnika, mlada boemka koja je početkom pedesetih pobegla iz Bruklina da bi živela u Vilidžu, ona ostaje s tobom čitavog tog dana, ona i Ana, njena ćerka, pomažu ti da pregledaš popis majčine imovine i dokumenta, savetuju te dok pokušavaš da doneseš odluku o tome šta uraditi s nekim ko nije ostavio testament, niti je ikad govorio šta želi da se uradi posle njegove smrti (pokop ili kremacija, sahrana ili ne), prave zajedno s tobom spiskove svega onog praktičnog što se mora obaviti što hitnije i, te večeri, posle večere u restoranu, vode te svojoj kući i smeštaju u gostinsku sobu u kojoj ćeš prespavati. Tvoja ćerka ostaje kod vaših prijatelja u Park Sloupu, tvoja žena je sa svojim roditeljima u Minesoti, i posle dugog telefonskog razgovora s njom, nakon večere, ne možeš da zaspiš. Kupio si bocu skoča da ti pravi društvo, sediš u sobi u prizemlju do tri ili četiri ujutro ispraznivši pola boce obana u

pokušaju da razmišljaš o majci, ali ne, zapravo ne misliš ni o čemu jer ti je um još u stanju otupelosti. Razbacane misli, nepovezane misli, i dalje bez želje da zaplačeš, da brizneš u plač i ožališ svoju majku izlivom iskrene tuge i žaljenja. Možda se plašiš onoga što će ti se desiti ako se prepustiš, ako budeš dozvolio sebi da zaplačeš, da nećeš biti u stanju da prestaneš, da će bol biti tako moćan da ćeš se raspasti u paramparčad, i zbog toga što ne želiš da rizikuješ da izgubiš kontrolu nad sobom, potiskuješ bol, gutaš je, zakopavaš je u svoje srce. Nedostaje ti tvoja žena, nedostaje ti više nego ikada otkad ste u braku, jer ona je jedina osoba koja te poznaje dovoljno dobro da bi ti postavila prava pitanja, koja ti uliva sigurnost i zna kako da prodre do tebe da bi otkrila i ono što vrlo često izmiče i tvom razumevanju, i koliko bi bilo bolje da sad ležiš u krevetu kraj nje umesto što sediš sam, u zamračenoj sobi u tri posle ponoći, s bocom viskija. Sledećeg jutra, tvoje rođake nastavljaju sa svojom podrškom i pomoći oko zadataka koji su pred tobom, odlazak do pogrebnika i odabir urne (pošto si se konsultovao sa svojom ženom, tetkom i rođakom, jednoglasna odluka glasila je kremacija, ne pokop, dok će se pomen održati početkom jeseni), pozivi agentu za nekretnine, čoveku za kola, čoveku za nameštaj, čoveku za kablovsku televiziju, svim tim ljudima kojima moraš da se obratiš da bi nešto prodao, isključio i izbacio, i posle dugog dana obavijenog sumaglicom *ništavila*, voze te tvojoj kući, u Bruklin. Delite večeru naručenu iz restorana sa tvojom ćerkom, zahvaljuješ Redžini na tome što ti je *spasila život* (upravo tim rečima, jer inače ne znaš šta bi radio bez nje), i kad odu, još neko vreme provodiš u razgovoru sa ćerkom, sve dok se ona u jednom trenutku ne pokupi i ne ode da spava, i sada, pošto si opet sam, ponovo hvataš sebe kako se opireš snu. Druga noć je samo ponavljanje prve: opet sediš sam u zamračenoj sobi, s bocom viskija koju ovoga puta ispijaš do dna, i dalje nema suza, nema suvislih misli, niti nakane da završiš sa svim i odeš na spavanje. Posle mnogo sati, iscrpljenost te konačno savlada i, kad legneš u krevet u pola pet, zora već počinje da sviće i ptice počinju da pevaju. Namera ti je da spavaš koliko god budeš mogao, deset ili dvanaest sati ako uspeš, jer znaš da je zaborav sada jedini lek, ali nešto posle osam sati, pošto si odspavao neka dva i po sata, i to onako kako samo pijani spavaju - *profondamente, stupidamente* -

zazvoni telefon. Da se telefon nalazio na drugom kraju sobe, sumnjaš da bi ga uopšte čuo, ali on je na noćnom stočiću, tačno pored tvog jastuka, na trideset centimetara od tvog desnog uha, i pošto je zazvonio nekoliko puta (koliko, nikada nećeš znati), tvoje se oči nevoljno otvaraju. Tokom tih prvih sekundi polusvesti, shvatiš da se nikad ti životu nisi gore osećao, da tvoje telo nije više ono koje si nazivao svojim, da je ovo novo i strano fizičko biće primilo udarce stotinu drvenih maljeva, da su ga konji razvlačili stotinama kilometara po kamenitom putu punom stena i kaktusa, i da je pretvoreno u gomilu prašine pošto ga je pregazio valjak od sto tona. Krvotok ti je toliko zasićen alkoholom da ga osećaš kako isparava kroz pore na koži, da čitava soba smrdi na loš zadah i viski - smrdljiv, ošamućujući, odvratn. Ako sada nešto želiš, ako imaš pravo na jednu želju, i po cenu odricanja od deset godina života, jeste da zatvoriš oči i ponovo zaspiš. Ipak, iz razloga koje nikad nećeš razumeti (moć navike? osećaj dužnosti? ubeđenost u to da je poziv od tvoje žene?), okrećeš se, pružaš ruku i dižeš slušalicu. Na vezi je rođaka s očeve strane, deset godina starija od tebe, svadljiva, naporna žena koja svima drži pridike, poslednja osoba na svetu s kojom želiš da razgovaraš, ali sad, kad si već podigao slušalicu, teško da možeš da prekineš vezu jer ona priča i priča i priča, gotovo da ne zastaje da ti da priliku da i ti nešto kažeš, da se ubaciš i prekineš razgovor. Kako je uopšte moguće, pitaš se, da neko brblja tom brzinom kao ona? Skoro kao da je vežbala da ne diše dok govori, da izbacuje čitave pasuse u jednom neprekinutom dahu, da je trenirala za duge nalete logoreje bez interpunkcije i bez potrebe da zastane da povremeno uzme vazduh. Pluća su joj sigurno ogromna, razmišljaš ti, najveća pluća na svetu, a takva upornost, takva zagriženost da se uvek ima poslednja reč na svaku temu. Ti i ova rođaka ste u prošlosti imali brojne sukobe, počevši od objavljivanja *Otkrivanja samoće*, 1982, koje je u njenim očima predstavljalo izdaju porodičnih tajni Osterovih (tvoja baba je ubila tvog dedu 1919), i zato si proglašen otpadnikom, baš kao i tvoja majka onda kad se razvela od tvog oca (zbog čega si se i odlučio da ne bude sahrane - da ne bi morao da pozoveš neke od pripadnika tog klana na pomen), ali, u isto vreme, ova rođaka nije glupa žena, diplomirala je *summa cum laude*, uspešan je psiholog s razgranatom

praksom, napadna i energična osoba koja nikad ne propusti da ti saopšti koliko njenih prijatelja čita tvoje romane, i istina je da je, tokom godina, pokušavala da popravi odnos s tobom, da poništi posledice svog malicioznog ispada protiv tvoje knjige od pre dve decenije, pa čak i ako sada tvrdi da ti se divi, u njoj isto tako postoji neka večita gorčina, animozitet koji povremeno blesne kroz izlive prijateljskih reči, nikad ništa nije samo jedno, ili samo drugo, a čitav vaš odnos je dodatno otežan komplikacijom zbog toga što je lošeg zdravlja, već neko vreme leči se od raka, i ne može a da ti je ne bude žao, i zato što se pomučila da te pozove telefonom, želiš da joj pružiš priliku, da obaviš ovaj kratak, mehanički razgovor, pa da se okreneš na drugu stranu i zaspiš. Počela je time što je izgovorila sve ono što je prigodno u takvoj situaciji. Kako se to desilo iznenada, kako neočekivano, kako ti sigurno nisi bio spreman na tako nešto, i pomisli samo na svoju sestru, tvoju jadnu sestru šizofreničarku, kako li će ona podneti to što majke više nema? Pretpostavljaš da će joj ovo biti dovoljno, i više nego dovoljno da pokaže dobru volju i saosećanje, i nadaš se da ćeš moći da prekineš vezu posle još nekoliko rečenica zato što ti se sada oči sklapaju, strahovito si iscrpljen, i ako u narednih nekoliko sekundi prestane da govori, nećeš imati problema da se vratiš najdubljem snu. Ali tvoja rođaka je tek uzela zalet, zasukala je rukave i pljunula u šake takoreći, i narednih pet minuta deli sa tobom svoja najranija sećanja na tvoju majku i tebe, upoznala ju je kad je imala devet godina, i kad je i tvoja majka bila vrlo mlada, imala je dvadeset, dvadeset jednu, bila je tako srdačna i puna života, i tako ti nastavljaš da slušaš, nemaš snage da je prekineš, i ubrzo potom ona prelazi na potpuno drugu temu, ne znaš kako je donde stigla, ali odjedanput čuješ njen glas kako govori o pušenju, moli te da prestaneš, da zauvek ostaviš duvan, u protivnom ćeš se razboleti i umreti, umrećeš užasnom smrću, tako mlad, a dok umireš izjedaće te kajanje zbog toga što si *sam sebe ubio* na tako bezuman način. U tom trenutku njen govor je trajao već desetak minuta, i ti počinješ da se brineš da nećeš moći ponovo da zaspiš, jer što ona duže govori, to ti više osećaš potrebu da se prizoveš svesti, a kad se to jednom desi, povratka više nema. Nećeš moći da izdržiš sa samo dva i po sata sna, bar ne u stanju u kom se nalaziš, ne sa toliko alkohola u krvi, bićeš u raspadu čitavog dana, i

mada padaš u sve veće iskušenje da joj spustiš slušalicu, ne nalaziš volju da to i uradiš. A onda dolazi napad, verbalna baražna paljba koju je trebalo da predvidiš od trenutka kad si podigao slušalicu. Kako si mogao da budeš toliko naivan da pomisliš kako su ljubazne reči i kvazihisterična upozorenja sve što je imala da ti saopšti? Bilo je tu pitanje karaktera tvoje majke kojim se trebalo pozabaviti, i bez obzira na to što je njeno telo pronađeno pre ne više od dva dana, i na to što je u krematorijumu u Nju Džerziju ugovoren termin za njegovo spaljivanje tog popodneva, to tvoju rođaku nije sprečilo da joj saopšti sve što joj leži na duši. Trideset osam godina pošlo je napustila tvog oca, njegova porodica imala je čitavu litaniju pritužbi na njen račun, sada je to već ušlo u porodičnu istoriju, stari tračevi pretvoreni u nepobitne činjenice, i zašto da onda, još ovaj poslednji put ne proći kroz spisak svih njenih nepodopština - da bi je dostojno ispratili do mesta na koje je zaslužila da ode? Nikad nije bila zadovoljna, kaže tvoja rođaka, uvek je tražila nešto drugo, previše koketna za svoje dobro, žena čiji je smisao života bio da privlači pažnju muškaraca, droljasta, opsednuta seksom, spavala s kim je stigla, neverna supruga - šteta što je neko s toliko drugih kvaliteta bio toliko nesređen. Uvek si podozrevao da je porodica njenog bivšeg muža o majci govorila na ovakav način, ali sve do ovog jutra nikada to nisi čuo svojim ušima. Promrmljao si nešto i prekinuo vezu, zaklevši se da nikada više, do kraja života, nećeš reč progovoriti s ovom rođakom. Spavanje sada nije dolazilo u obzir. Uprkos nepojmljivom umoru koji te je slomio i doveo u bezmalo besvesno stanje, previše toga kuva u tebi, misli ti jure u bezbroj pravaca, adrenalin ponovo struji tvojim sistemom, a oči odbijaju da se zatvore. Ne preostaje ti ništa drugo nego da ustaneš iz kreveta i otpočneš dan. Odlaziš do kuhinje, spremaš kafu, najjaču, najcrnju kafu kakvu godinama nisi napravio, smatraš da ćeš, ako se budeš nalio abnormalnim dozama kofeina, dostići stanje nalik budnom, neko delimično budno stanje koje će ti omogućiti da odmesečariš ostatak jutra i to popodne koje te čeka. Prvu šolju ispijaš polako. Vrela je, pa su neophodni mali gutljaji, ali kafa onda počinje da se hladi i drugu šolju piješ mnogo brže nego prvu, treću brže nego drugu, i gutljaj po gutljaj, tečnost bućka u tvom praznom stomaku poput kiseline. Osećaš kako ti kofein ubrzava rad srca, razdražuje nerve, i počinje

da ti bistri glavu. Sada si budan, potpuno budan mada i dalje vrlo umoran, iscrpljen ali sve svesniji, u glavi čuješ zujanje koje ranije nisi čuo, prigušen mehanički zvuk, šum, tiho cviljenje koje kao da dopire iz nekog razdešenog radio-aparata, i što više piješ, sve više osećaš kako ti se telo menja, a sve manje da si napravljen od krvi i mesa. Pretvaraš se u nešto metalno, u zarđalu spravu koja simulira ljudski život, stvar sastavljenu od žica i cevi, od velikih žičanih kola koja kontrolišu retki električni impulsi, i sada, pošto si završio treću šolju kafe, sipaš još jednu - za koju se ispostavlja da je poslednja, fatalna. Napad počinje istovremeno spolja i iznutra, iznenadni pritisak vazduha oko tebe, kao da neka nevidljiva sila pokušava da te progura kroz stolicu i obori na zemlju, dok ti je, u isto vreme, u glavi nekakva natprirodna lakoća, ošamućujući metalni zvuk koji udara o zidove tvoje lobanje, spoljašnji pritisak pri tom i dalje traje iako je u iznutra sve prazno, sve mračnije i praznije, kao da ćeš pasti u nesvest. Zatim se puls ubrzava, osećaš kako srce hoće da iskoči iz grudi, i trenutak kasnije u plućima nema više vazduha, ne možeš da dišeš. U tom trenutku te obuzima panika, tada te telo izda i ti padaš na pod. Ležiš na leđima i osećaš kako je krv prestala da teče tvojim venama, a udovi se polako pretvaraju u beton. Tada počinješ da zavijaš. Ležiš na podu u trpezariji, sačinjen si od kamena i prestravljen urlaš u očekivanju da se tvoje telo udavi u dubokim, tamnim vodama smrti.

Nisi mogao da plačeš. Nisi mogao da tuguješ onako kako ljudi to obično rade, i zato je tvoje telo doživelo slom i tugovalo umesto tebe. Da nije postojao taj niz slučajnih faktora koji su prethodili napadu panike (ženino odsustvo, alkohol, neispavanost, telefonski razgovor s rođakom, kafa), vrlo je moguće da napad ne bi ni imao. Ipak, ti elementi su, u krajnjoj liniji, sekundarni. Pitanje je zbog čega nisi mogao da se prepustiš, u minutima i satima posle vesti o majčinoj smrti, zbog čega puna dva dana nisi bio u stanju da pustiš jednu-jedinu suzu zbog nje. Da li je razlog tome što je jedan deo tebe potajno želeo da ona umre? Ta misao je toliko mračna, uznemirujuća i mračna, da te je strah da je uopšte i iskažeš, ali čak i ako si spreman da se pozabaviš mogućnošću da je nešto tako istina, sumnjaš da njome možeš objasniti to što nisi bio u stanju da zaplačeš. Nisi plakao ni posle očeve smrti. Ni posle smrti babe i

dede, ni onda kad je od raka dojke umrla tvoja tridesetosmogodišnja rođaka koju si voleo najviše od svih, ni posle smrti mnogih tvojih prijatelja, u poslednjih deset godina. Čak ni onda, kad ti je bilo četrnaest godina, kada si se našao na pola metra od dečaka koga je ubio grom, a ti si čitav sat sedeo kraj njega i čuvao ga dok je kiša natapala livadu, očajnički pokušavajući da ga zagreješ i oživiš jer nisi shvatao da je mrtav - čak ni najčudovišnja smrt iz tebe nije mogla izvući ni jednu jedinu suzu. Oči ti vlaže kad gledaš neke filmove, tvoje suze su kapale po stranicama mnogih knjiga, plakao si u trenucima ogromne lične tuge, ali smrt te zaledi i zatvori, liši te svake emocije, svakog afekta, i svih veza sa srcem. Od samog početka, u susretu sa smrću ti zamreš, i to ti se desilo i sada, sa majčinom smrću. Barem je tako bilo na početku, prva dva dana i noći, a onda grom ponovo udara i ti si spržen.

Zaboravio si ono što ti je rođaka rekla u telefonskom razgovoru. Ljutio si se na nju, tačno, bio si zgrožen time što je pala toliko nisko u tako neprilično trenutku, razgnevila te je njena zloba, njen pravednički prezir prema osobi koja joj nikada ni trunku zla nije nanela, a te optužbe za neverstvo tvoje majke bile su ti već dobro poznate, pa iako nikada nisi naišao na neki dokaz, na nešto što bi ih pobilo ili potkrepilo, dugo si gajio sumnju u to da je možda *moгуće* da je tvoja majka imala ljubavnike dok je bila udata za tvog oca. U vreme tog razgovora s rođakom bilo ti je pedeset pet, i posle tolikih godina razmišljanja o nesrećnom braku tvojih roditelja, zapravo si se nadao tome da je majka našla neku utehu s drugim muškarcem (ili muškarcima). Ali ništa se sa sigurnošću nije moglo reći, i samo si jedanput naslutio da nešto nije sasvim u redu, bilo ti je tada dvanaest ili trinaest godina, nešto što te je tada potpuno zbunilo: ušao si u kuću jednoga dana posle škole misleći da nema nikoga, podigao si slušalicu da bi telefonirao i čuo muški glas, glas koji nije pripadao tvom ocu, koji je rekao samo jedno *Do viđenja*, reč sasvim neutralnu ali izgovorenu s velikom nežnošću, i zatim majku koja uzvraća sa *Do viđenja, dragi*. I to je bio kraj razgovora. Nisi imao pojma o čemu je tu bilo reči, nisi prepoznao ko je taj čovek, nisi čuo gotovo ništa, a ipak si, danima posle toga bio zabrinut, čak do te mere da si najzad smogao hrabrosti da je pitaš šta je to bilo, a ona, koja je uvek bila neposredna i iskrena u odgovorima na pitanja koja si joj postavljao,

taj put, taj jedan jedini put, pošto si joj to rekao, delovala je zbunjeno kao da si je uhvatio nespremnu, da bi se trenutak kasnije nasmejala i kazala kako se ne seća, i da ne zna o čemu govoriš. Bilo je sasvim moguće da se nije sećala, da taj razgovor nije imao nikakav značaj, i da ona prisna reč nije značila to što si ti mislio da znači, ali toga dana u tvojoj glavi zasađeno je zrnce sumnje, sumnje koja je u nedeljama i mesecima koji su usledili potpuno nestala, ali četiri-pet godina kasnije, kad je majka obznanila da napušta oca, nisi mogao da se ne setiš poslednje rečenice razgovora koji si slučajno čuo. Da li je to imalo neku važnost? Nije, čini ti se da nije imalo. Rastanak tvojih roditelja bio je sudbinski predodređen od prvog dana njihovog braka, i to da li je tvoja majka spavala s čovekom koga je nazvala *dragi*, da li je postojao drugi muškarac u njenom životu, da li je bilo njih više, ili nije bilo nijednog, to sa razvodom nije imalo veze. Simptomi nisu uzroci, i kakve god da su se ružne, sitne misli uperene protiv majke vrzmale po glavi tvoje rođake, ona nije imala pojma ni o čemu. Nema sumnje da je njen telefonski poziv doprineo tome da dobiješ napad panike - vreme poziva, okolnosti poziva - ali ono što ti je tog jutra saopštila za tebe nije bilo ništa novo.

S druge strane, iako si joj bio sin, ni ti sam ne znaš bogzna šta. Ima previše praznina, previše prećutanog i zaobiđenog, previše se niti pogubilo tokom godina da bi mogao da ih povežeš u koherentnu priču. Stoga je beskorisno govoriti o njoj spolja. Ono što može da se kaže, mora biti izvučeno iznutra, iz tvoje unutrašnjosti, iz zbira sećanja i zapažanja koja i dalje nosiš u svom telu - iz onoga što te je, iz razloga koji nikada do kraja neće biti jasni, napustilo dok si se na trpezarijskom podu borio za dah, sasvim siguran da ćeš uskoro umreti.

Zbrzan brak u koji se ušlo iz loše procene, impulsivan brak dve nesrodne duše koji je izgubio zamah odmah pošto se medeni mesec završio. Dvadesetjednogodišnja devojka iz Njujorka (rođena i odrasla u Bruklinu, sa šesnaest godina prešla na Menhetn) i tridesetčetvorogodišnji neženja iz Njuarka koji je život otpočeo u Viskonsinu, i koji je otišao odande ostavši bez oca kad mu je bilo sedam godina, kad je tvoja baba pucala i ubila tvog dedu, u kuhinji, u njihovoj kući. Mlada je bila mlađa od dve kćeri, plod još jednog loše sklopljenog, pogrešnog braka (*Tvoj otac bi bio divan čovek - samo*

da je bio drugačiji), napustila je školu da bi se zaposlila (kancelarijski poslovi, potom pomoćnica u fotografskoj radnji), i nikada ti nije pričala o svojim ranijim ljubavima i simpatijama. Nejasna priča o momku koji je poginuo u ratu, i jedna još nejasnija, o flertu s glumcem Stivom Kokranom, ali ništa više od toga. Diplomom srednje škole stekla je tako što je pohađala večernju kurseve (srednja komercijalna), ali posle toga nije upisala koledž, kao ni tvoj otac koji je još bio dečak kad je, posle završene srednje škole, sa osamnaest godina, našao posao i počeo da se izdržava. To su poznate činjenice, delići proverljivih informacija koji su stigli do tebe. Onda dolaze nevidljive godine, prve tri-četiri godine tvog života, vremenska praznina pre bilo kakve mogućnosti sećanja, i zato ti ne preostaje ništa drugo osim raznih priča koje ti je majka kasnije ispričala: o tome kako si skoro umro zbog upale krajnika kad ti je bilo šesnaest meseci (temperatura 41 stepen celzijusa, i lekar koji joj govori: *Sad je sve u božjim rukama*), o nevoljama s tvojim osetljivim, neposlušnim stomakom koje su dijagnostikovane kao alergija ili netolerancija na nešto (na pšenicu? gluten?), zbog čega si dve i po godine života proveo skoro isključivo na bananama (toliko si banana pojeo u tom vremenu pre sećanja da se i sada zgroziš kad ih vidiš, ili kad osetiš njihov miris, i zato već šezdeset godina nijednu nisi pojeo), o ekseru koji ti je prosekao obraz u robnoj kući u Njuarku 1950. godine, o tvojoj izuzetnoj sposobnosti da s tri godine prepoznaš marku svakog automobila na putu (izuzetnoj za tvoju majku koja je u tome videla prvi znak genijalnosti), ali iznad svega toga je zadovoljstvo zbog pričanja priča, njena ushićenost samom činjenicom da postojiš, i zbog toga što je imala tako nesrećan brak, shvataš da se tebi okretala kao nekoj vrsti utehe, nečemu što njenom životu daje smisao i svrhu, koji su inače nedostajali. Ti si imao koristi od toga što nije bila srećna, bio si voljen, to pogotovo, bio si voljen snažno i duboko. Najpre treba reći ovo, prvo i pre svega drugog što može da se kaže: bila je brižna i posvećena majka u tvojim najranijim danima i ranom detinjstvu, i sve ono što je sada u tebi dobro, sva snaga koju imaš, dolazi iz vremena pre nego što si mogao da razabereš ko si.

Tek poneki blesak, pokoje ostrvce sećanja u beskrajnom moru mraka. Kako čekaš da roditelji iz bolnice donesu tvoju novorođenu sestru (imao si tri godine i devet meseci), osmatrao si kroz proreze na venecijanerima u dnevnom boravku zajedno s majčinom majkom, i počeo da skačeš gore-dole kad se automobil konačno zaustavio ispred kuće. Po rečima tvoje majke, bio si vrlo prilježan stariji brat, nimalo ljubomoran na sestru koja se pojavila u tvom životu, ali čini se da je i ona sve to vrlo mudro izvela proglašivši te svojim *pomoćnikom*, zbog čega si imao utisak da i sam učestvuješ u nezi bebe. Nekoliko meseci kasnije, pitali su te da li imaš nešto protiv da ideš u školicu. Pristao si, mada ti nije bilo baš sasvim jasno šta je školica, jer su 1951. predškolske ustanove bile daleko ređe nego danas i, posle jednog dana, bilo ti je dosta. Sećaš se kako si morao, zajedno s drugom decom, da stojiš u redu i da se pretvaraš da si u prodavnici, i kad je najzad došao na tebe red, posle dugo, dugo vremena, činilo ti se, dao si kaobajagi gomilu novca nekome ko je, kaobajagi, stajao za kasom, a zauzvrat si, kaobajagi, dobio punu torbu hrane. Rekao si majci da je školica idiotsko gubljenje vremena, i ona nije pokušala da te nagovori da ponovo odeš onamo. Potom se tvoja porodica preselila u kuću na Aveniji Irving, i, kad si sledećeg septembra pošao u zabavište, bio si potpuno spreman za to, nimalo te nije brinulo što ćeš biti odvojen od majke. Sećaš se haosa prvog jutra, dece koja su vrištala i bacakala se kad su njihove mame mahnule u znak pozdrava, očajnog plača napuštenih koji se odbijao o zidove dok si ti svojoj majci mirno mahnuo i nikako nisi shvatao svu strku i gužvu, jer si bio srećan što se sada osećaš kao veliki. Imao si pet godina i već si počeo da se izvlačiš, već više nisi živeo isključivo u orbiti svoje majke. Bolje zdravlje, novi drugovi, sloboda dvorišta iza kuće, i početak nezavisnog života. I dalje si, naravno, mokrio u krevet, i dalje si plakao kad bi pao i posekao koleno, ali unutrašnji dijalog je otpočeo i ti si zakoračio u predele svesnog bića. A zbog svih sati koje je provodio na poslu, i zbog navike da, kad god bi bio kod kuće, spava čitavo popodne, tvoj je otac bio uglavnom odsutan iz domaćinstva, i majka je nastavila da bude glavni izvor autoriteta i mudrosti za sve ono što je bilo važno. Ona je bila ta koja

te je stavljala u krevet, ona te je učila da voziš bicikl, pomagala da vežbaš za časove klavira, njoj si se poveravao, ona je bila stena za koju si se hvatao kad god bi se more uzburkalo. Ali i ti si razvijao svoje mišljenje i prestao si da budeš pod vlašću svake njene izjave i svakog njenog suda. Mrzeo si da sviraš klavir, želeo si da budeš napolju i da se igraš s drugovima, a kad si joj rekao da bi voleo da prestaneš s časovima, da ti je bejzbol mnogo važniji od muzike, popustila je bez većeg protivljenja. Zatim, tu je bilo pitanje oblačenja. Uglavnom si naokolo jurcao u majici i farmerkama (u to vreme su se nosile one s tregerima), ali u posebnim prilikama - za praznike, proslave rođendana, posete babi i dedi u Njujorku - insistirala je na tome da obučeš šiveno odelo koga si počeo da se stidiš kad si napunio šest godina, posebno kombinacije koja se sastojala od bele košulje i bermuda, s dokolenicama i sandalama, a kad si se pobunio i rekao da u tome izgledaš smešno, i da samo želiš da izgledaš kao bilo koji drugi dečak u Americi, najzad je popustila i dozvolila li da sam odlučiš šta ćeš nositi. Ali to je ujedno bilo i vreme njenog povlačenja, i nedugo pošto si napunio šest godina, ona je našla posao i viđao si je sve ređe. Ne sećaš se da si zbog toga bio tužan, a opet, da li zaista možeš da znaš kako si se osećao? Treba neprestano da budeš svestan toga da ne znaš gotovo ništa - a posebno da ništa ne znaš o stanju u kome se nalazio njihov brak, i o tome koliko je ona bila nesrećna s tvojim ocem. Mnogo godina kasnije ispričala ti je kako je pokušala da ga nagovori da se presele u Kaliforniju, mislila je kako za njih nema nade sve dok se on ne udalji od svoje porodice, od pogubne blizine svoje majke i starije braće, a kad on za tako nešto nije hteo ni da čuje, prepustila se tom beznadežnom braku. Deca su tada još bila mala i zato nije razmišljala o razvodu (ne tada, i ne tu, u srednjoklasnoj Americi početkom pedesetih godina dvadesetog veka), i zato je smislila neka druga rešenja. Imala je tek dvadeset osam godina, posao joj je otvorio vrata, izašla je iz kuće i tako dobila priliku da sagradi vlastiti život.

Ne želiš da kažeš da je nestala. Jednostavno, bila je manje prisutna nego ranije, daleko manje, i mada ti je najveći deo sećanja iz tog perioda vezan za tvoja dečaćka interesovanja (jurcanje s drugovima, vožnja bicikla, odlazak u školu, sportovi, sakupljanje markica i kartica

s likovima igrača bejzbola, čitanje stripova), majka se u nekoliko navrata u njima pojavljuje sasvim živo, posebno tada kad ti je bilo osam godina i kad si se, iz nekog razloga, zajedno s grupom svojih drugova, upisao u Mlade skaute. Ne sećaš se koliko često ste imali sastanke, pretpostavljaš da je to bilo jednom mesečno, svaki put u kući drugog člana, a te sastanke je organizovala grupa od tri ili četiri žene, takozvane skautske majke, od kojih je jedna bila i tvoja majka, što je dokaz da joj posao agenta za nekretnine kojim se bavila ipak nije oduzimao toliko vremena da povremeno ne bi bila u mogućnosti da odvoji slobodno popodne. Sećaš se koliko si uživao da je gledaš u tamnoplavoj uniformi skautskih majki (jer je to bilo tako apsurdno, toliko drugačije), i dobro se sećaš da su je dečaci voleli više od drugih majki zato što je bila najmlađa i najlepša od svih ostalih, najzabavnija, najopuštenija, koja nikada nije imala poteškoće da privuče njihovu pažnju. Sasvim se jasno sećaš dva okupljanja kojima je savršeno precizno rukovodila: rad na sklapanju drvenih kutija za odlaganje stvari (ne sećaš se više koja je bila svrha toga, ali svi su prionuli na zadatak s velikom posvećenošću), a zatim, pred kraj školske godine, kada je otoplilo, i kad su društvu već dojadili propisi i pravila skautskog pokreta, jedan od poslednji sastanaka održavao se u tvojoj kući, na Aveniji Irving, i kako niko više nije imao volje da se pretvara da je minijaturni vojnik, tvoja majka je pitala dečake šta bi voleli da rade tog popodneva, i kad su svi uglas uzviknuli *da igramo bejzbol*, svi ste izašli u dvorište i zauzeli mesta. Kako vas nije bilo više od deset ili dvanaest, nije vas bilo dovoljno pa je majka odlučila da vam se priključi, a kako je nikada ranije nisi video da zamahuje bejzbol palicom, nisi očekivao da će biti naročito uspešna u tome. Kad je ušla u drugom iningu i udarila lopticu tako snažno da je ova preletela preko glave igrača u levom polju, bio si više nego zadovoljan, bio si potpuno očaran. Još vidiš majku kako juri od baze do baze u svojoj uniformi skautskih majki i kako postiže hounran - bez daha, nasmešena dok sluša dečake koji joj kliču. Od svih sećanja na nju koja su ti iz detinjstva ostala, ovo je ono koje ti se najčešće vraća.

Verovatno se ne može reći da je bila lepotica, ne u onom klasičnom smislu, ali bila je dovoljno lepa, i više nego dovoljno privlačna da, kad god bi se negde pojavila, muškarci zure u nju. Ono što joj je

nedostajalo od te čiste lepote, filmske lepote koju poseduje izvestan broj žena, koje mogu i ne moraju biti filmske zvezde, ona je nadoknađivala glamuroznošću, posebno u vreme kad je bila mlada, od kasnih dvadesetih do ranih četrdesetih, tajanstvenom kombinacijom držanja, stava i elegancije, odećom koja je ukazivala na senzualnost osobe koja je nosi, ali je ipak nije otkrivala, parfemom, šminkom, nakitom, modernim frizurama, a nadasve veselim pogledom u očima, istovremeno smelim i krotkim, *pogledom punim samopouzdanja*, pa iako nije bila najlepša žena na svetu, ponašala se kao da jeste, a za svakom ženom koja tako nešto uspe da izvede, okreću se glave, i to je ono što je, van svake sumnje, izazivalo prezir sumornih matrona iz familije tvoga oca kad je napustila njihovo jato. Bile su to teške godine, naravno, jedan broj godina pre dugo odlaganog ali neminovnog razlaza s tvojim ocem, godine u kojima je govorila *Do viđenja, dragi*, i kad je jedne noći, kad ti je bilo deset godina, slupala auto. Još vidiš njeno okrvavljeno, izubijano lice dok ulazi u kuću narednog jutra, pa iako ti nikada nije rekla nešto više o toj nezgodi, tek uopšteno prepričavanje, bez detalja, koje verovatno nije imalo veze s istinom, sumnjaš da je u pitanju bio alkohol - da je postojao jedan kraći period kad je previše pila zato što je nekada, kasnije, nabacila nešto o odlascima na sastanke udruženja bivših alkoholičara, a isto tako je istina i to da nikada, do kraja života, nije popila ni kap alkohola - nijedan koktel, nijednu čašu šampanjca, ništa, čak ni gutljaj piva.

Postojale su u njoj njih tri, tri različite žene koje kao da nisu imale veze jedna s drugom, i, kako si rastao, počeo si drugačije da je posmatraš, kao osobu koja nije samo tvoja majka, i nikada nisi znao koja će se od njenih maski pojaviti kog dana. Na jednom kraju bila je ta diva, pretenciozna, namotirana šarmerka koja je blistala u društvu, mlada žena koja ima otupelog, nezainteresovanog muža, koja je žudela za tuđim pogledima i nije sebi dozvoljavala - ni tada, niti ikada kasnije - da bude svedena na ulogu obične domaćice. U sredini, što je ujedno bio i najveći prostor koji je zauzimala, nalazilo se solidno, odgovorno biće, inteligentno i saosećajno, žena koja se o tebi brinula dok si bio mali, žena koja je odlazila na posao, koja je tokom dugog niza godina vodila nekoliko manjih firmi, besprekorna u pričanju viceva, šampion u ukrštenim rečima, osoba koja s obe noge čvrsto

stoji na zemlji - sposobna, velikodušna, svesna onoga što se oko nje dešava, nepokolebljivi liberal u politici, mudri savetodavac. Na drugom kraju, ekstremnom kraju njene ličnosti, nalazila se prestrašena i nesposobna neurotičarka, bespomoćna žrtva žestokih napada anksioznosti, fobičarka čiji su se strahovi umnožavali s godinama - od onog ranog, od visine, do metastatskog bujanja višestrukih oblika paralize: plašila se pokretnih stepenica, aviona, liftova, da vozi auto, da prilazi prozorima na višim spratovima zgrada, plašila se da ostane sama, plašila se otvorenih prostora, plašila se da hoda (imala je osećaj da će izgubiti ravnotežu ili da će se onesvestiti), uz uvek prisutnu hipohondriju koja je postepeno dostigla neslućeni intenzitet stravičnog. Drugim rečima: plašila se smrti, što je samo drugačiji način da se kaže: plašila se života. Dok si bio mlad, nisi bio svestan svega ovoga. Delovala ti je savršeno, čak se ni tokom njenog prvog napada vrtoglavice kom si prisustvovao, nisi preterano uzбудio (desilo se to kad ti je bilo šest godina, penjali ste se unutrašnjim stepenicama Kipa Slobode), jer je ona bila dobra i savesna majka, i uspela je da prikrije svoj strah tako što je spuštanje pretvorila u igru: zajedno ste seli na stepenice i počeli da se spuštate na zadnjici, stepenik po stepenik, smejući se sve do dole. Kad je ostarila, smeha više nije bilo. Samo taj osećaj da joj se vrti u glavi, da ima čvor u stomaku, hladan znoj i par nevidljivih ruku koje je stežu oko vrata.

Njen drugi brak predstavljao je veliki uspeh, brak za kojim svi čeznu - sve dok se nije okončao. Bilo ti je drago što je srećna, što se vidi koliko je zaljubljena, i njenog novog muža prihvatio si bez oklevanja, ne samo zato što je bio zaljubljen u tvoju majku i što je umeo da je voli, već i stoga što je zaista bio impresivan, zastupnik prava radnika, oštrog uma i velikog srca, neko ko je jurišao kroz život, ko je za večerom znao da razbuca stare standarde i ko je pričao urnebesne priče o svojoj prošlosti, i neko ko te je istog trenutka prihvatio ne kao pastorka, već kao neku vrstu mlađeg brata, zbog čega ste uspostavili blisko i čvrsto prijateljstvo i, uglavnom, smatrao si da je

taj brak najbolje što se tvojoj majci moglo desiti, nešto što će, najzad, sve dovesti u red. Još je bila mlada, nije imala ni četrdeset godina, i zato što je on bio dve godine mlađi od nje, imao si svaki razlog da veruješ da je pred njima dug zajednički život, i da će na kraju umreti jedno drugom u naručju. Ali tvoj očuh nije bio dobrog zdravlja. Koliko god da je delovao snažno i poletno, bio je te zle sreće da ima slabo srce, i posle prvog udara koji je preživeo u ranim tridesetim, drugi veliki napad dogodio se oko godinu dana pošto su se venčali, i otad se taj element zle slutnje nadvio nad njihovim zajedničkim životom, a postao je još prisutniji kad se nekoliko godina posle toga dogodio i treći infarkt. Majka je živela u neprekidnom strahu da će ga izgubiti, i mogao si da vidiš kako joj taj strah postepeno unosi nemir, kako malo-pomalo oslobađa sve one slabosti s kojima se toliko dugo borila da ostanu sakrivene, njeno fobično biće koje je podivljalo punom snagom tokom poslednje godine zajedničkog života i, kada je on umro, u pedeset četvrtoj godini, ona više nije bila ona ista osoba kao kad su se venčali. Sećaš se njenog poslednjeg herojskog nastupa, noći u Kaliforniji, u Palo Altu, kad je tebi i tvojoj ženi bez prestanka pričala viceve dok je očuh ležao u jedinici intenzivne nege Stanford medikal centra, gde je bio podvrgnut jednom eksperimentalnom kardiološkom postupku. Bio je to poslednji, očajnički pokušaj u slučaju koji je proglašen gotovo sasvim beznadežnim, a onda i jezivi prizor tvog smrtno bolesnog očuha koji leži na krevetu prikačen na sve moguće cevčice i aparate da čitava soba izgleda kao scenografija za neki naučnofantastični film, i kad si ga video, to te je toliko iznenadilo i ražalostilo, da si morao da sakriješ suze. Bilo je leto 1981, ti i tvoja žena poznavali ste se otprilike šest meseci, živeli ste zajedno, ali još niste bili venčani, i dok ste stajali kraj njegovog kreveta, uzeo vas je oboje za ruku i rekao: „Ne gubite vreme. Venčajte se odmah. Venčajte se, čuvajte jedno drugo, i imajte dvanaestoro dece.” Ti i tvoja žena odseli ste zajedno s majkom u jednoj gotovo nenameštenoj kući koju vam je ponudio neki neznani prijatelj negde u Palo Altu, i te noći, pošto ste večerali u restoranu u kome opet zamalo nisi doživeo slom kad ti je konobarica rekla da više nema jela koje si naručio (izmeštanje tuge u najnaglašenijem obliku - do te mere da su suze, potpuno besmisleno, počele da ti se skupljaju u uglovima očiju, što je moglo

da se protumači kao manifestacija potisnutih emocija koje više nisu mogle da ostanu potisnute), i kad ste se vas troje vratili u kuću, sumornu zbog senke smrti koja ju je zaklonila, bili ste uvereni da su to poslednji dani života tvog očuha, seli ste za trpezarijski sto da popijete piće i, upravo kad si pomislio kako više niko neće biti u stanju da nešto kaže, da je težina u vašim srcima smrvila sve reči koje biste izgovorili, tvoja majka je počela da priča viceve. Jedan vic, pa još jedan vic, pa zatim sledeći, viceve toliko smešne da ste ti i tvoja žena ostajali bez daha od smeha, ceo sat viceva, dva sata viceva, od kojih je svaki bio ispričan s takvim savršenim komičkim tajmingom, s takvom vrcavošću i ekonomičnošću izraza, da je došao trenutak kad si pomislio da ćete prsnuti od napora. Uglavnom su to bili vicevi o Jevrejima, pljusak klasičnih „jenta“⁴ viceva, koji ne slabi, uz koji su išli odgovarajući glasovi i akcenti, neke stare Jevrejke sede za kartaškim stolom, prvo jedna uzdahne, pa sledeća uzdahne glasnije, pa sledeća još glasnije, sve dok jedna od njih najzad ne kaže: „Mislila sam da smo se dogovorile da nećemo pričati o deci.“ Te noći ste svi malo poludeli, ali okolnosti su bile toliko sumorne da vam je svima trebalo da malo poludite, i tvoja majka je nekako smogla snage da doprinese da se to i desi. Trenutak izuzetne hrabrosti, osećao si to, uzvišeni trenutak u kom se videlo kakva je kad je najbolja - jer koliko god da je tvoj jad bio ogroman te noći, bio je sasvim zanemarljiv u poređenju s njenim.

Preživeo je Stenford medikal centar i vratio se kući, ali proći će manje od godinu dana i on će umreti. Veruješ da je i ona tada umrla. Njeno srce nastavilo je da kuca narednih dvadeset godina, ali smrt tvog očuha bila je njen kraj, i posle nje ona nikada nije u potpunosti uspela da se povрати. Malo-pomalo, bol koji je osećala pretvorio se u indignaciju (*Kako se usudio da umre i ostavi me samu?*), i mada ti je bilo krivo što tako govori, shvatao si da je uplašena, da pokušava da nađe način da se osmeli na sledeći korak i nekako nastavi prema budućnosti. Mrzela je da živi sama, svojim karakterom nije bila opremljena da izdrži u vakuumu samoće, i nije prošlo mnogo,

ponovo je počela da cirkuliše, sada je bila prilično gojazna, imala je previše kilograma, ali i dalje je bila dovoljno privlačna da se za njom okrene bar nekoliko starijih muškaraca. U tom trenutku živela je u južnoj Kaliforniji više od deset godina, tako da ste se retko viđali, ne češće od dva-tri puta godišnje, i ono što si znao o njenom životu u to vreme, bilo je na osnovu telefonskih razgovora - koliko god da su, na svoj način, bili korisni, retko si imao priliku da je vidiš na delu, i sledstveno tome, i jesi i nisi bio iznenađen kad ti je rekla da planira da se opet uda, pošto je tek osamnaest meseci bila udovica. Prema tvom mišljenju, bio je to besmislen brak, još jedna užurbana, loša procena, donekle slična odluci da se uda za tvog oca 1946, ali sada više nije tražila veliku ljubav koliko utočište, nekoga ko će se brinuti o njoj dok ona vida svoje rane. Njen treći muž bio joj je odan na svoj tihi, smušeni način, i na tome mu svakako treba odati priznanje, ali i pored ogromnog truda i dobrih namera, nije uspeo da na pravi način vodi računa o njoj. Bio je pomalo dosadan, bivši marinac i inženjer Nase, konzervativan kako u političkim stavovima tako i u manirima, da li slab ili krotak (možda i oboje), tek predstavljao je otklon od sto osamdeset stepeni u odnosu na vedrog, srdačnog galamdžiju kakav je bio tvoj harizmatični očuh, liberalni levičar. Nije on bio loš ni okrutan čovek, samo dosadan. U tom trenutku radio je u sopstvenoj režiji kao izumitelj (mahom opšteg tipa), ali majka je gajila velike nade kad su u pitanju bili njegovi najnoviji izumi - sprava za intravensko ubrizgavanje, kako pokretna tako fiksna, za koju je postojala mogućnost da potisne tradicionalnu intravensku aparaturu - i zbog toga što je čitava stvar delovala prilično izvesno, udala se za njega pretpostavljajući da će se uskoro valjati u novcu. Nema sumnje da je to bio vrlo mudar izum, možda čak i fantastičan, ali izumitelj nije imao smisao za posao. Stešnjen između brbljivih kapitalističkih preduzetnika i pretvornih firmi za medicinsku opremu, postepeno je izgubio pravo na svoju spravu, i mada je dobio nešto novca, teško da ga je bilo dovoljno da se u njemu valja - zapravo, bilo ga je toliko malo da je za godinu dana sve potrošeno. Tada je tvoja majka, sa svojih šezdeset i nešto, ponovo morala da se zaposli. Vratila se svom poslu uređenja enterijera koji je ugasila nekoliko godina pre toga i, dok je njen muž-izumitelj radio kao pomoćnik u kancelariji njene firme, ona je sada bila ta koja ih je

izdržavala, i kad god bi postojala opasnost od nule na bankovnom računu, pozvala bi te i zatražila pomoć, uvek u suzama, uvek uz izvinjenje, a kako si bio u situaciji da joj pomogneš, često si im slao čekove, katkad na veće iznose, katkad na manje, nekih petnaestak čekova i novčanih uplata tokom nekoliko godina koje su usledile. Nije ti smetalo da to činiš, ali bilo ti je čudno, čak i malo obeshrabrujuće da je jedan bivši marinac u toj meri odustao od svega da nije bio u stanju da se sabere, da čovek, koji je trebalo da se postara za to da im obezbedi ugodnu starost, nije bio u stanju čak ni da ti zahvali na pomoći. Sada je tvoja majka bila glavna, a on je svoju ulogu muža pretvorio u ulogu vernog batlera (doručak u krevetu, odlazak u nabavku), ali ipak su trajali zajedno, nije to bilo ni toliko loše, moglo je biti gore, u svakom slučaju, a ona je znala da je nešto bolje nego ništa. A onda je, jednog jutra 1994, odmah pošto se probudila, tvoja majka ušla u kupatilo i zatekla svog muža kako leži mrtav na podu. Srčani udar, moždani udar, izliv krvi u mozak - nemoguće je znati pošto autopsija nikada nije obavljena, ili barem ti ne znaš da je to urađeno. Kad te je kasnije tog jutra pozvala kući, u Bruklin, u glasu joj se čuo užas. Krv, iz usta mu je išla krv, krvi je bilo na sve strane, i prvi put posle svih tih godina koliko je znaš, zvučala je kao poremećena osoba.

Odlučila je da se vrati na Istočnu obalu. Dvadeset godina pre toga, na Kaliforniju je gledala kao na obećanu zemlju, ali sada je to tek bilo mesto bolesti i smrti, prestonica zle sudbine i bolnih uspomena, i tako se zaputila preko Amerike da bi bila bliže svojoj porodici - tebi i tvojoj supruzi najpre, a onda i svojoj mentalno oboleloj kćeri u Konektikatu, svojoj sestri i svoje dvoje unuka. Bila je, naravno, bez prebijene pare, što je značilo da ćeš je izdržavati, ali to sada nije predstavljalo ni najmanji problem, i bio si više nego srećan što si u stanju da to radiš. Kupio si joj jednosoban stan u Veroni, iznajmio joj auto, i dodelio joj mesečni džeparac u iznosu koji ste oboje smatrali da je razuman. Teško da si bio prvi sin na svelu koji se našao u ovoj poziciji, ali zbog toga ti nije bilo manje neugodno ni čudno: da se brineš o osobi koja se nekada brinula o tebi, da dođeš do te tačke u životu kada se uloge menjaju, kad ti treba da preuzmeš ulogu roditelja, dok se ona pomirila s ulogom bespomoćnog deteta. Finansijska strana ovog aranžmana povremeno je bila predmet

manjih sukoba, pošto tvoja majka nije bila vešta u tome da ne troši izvan svojih mogućnosti, i mada si nekoliko puta povisio mesečnu apanažu, i dalje nije umela da se kontroliše, zbog čega si se našao u neugodnoj poziciji da je često zbog toga opominješ, a jednom, kad si verovatno bio oštiji nego što je trebalo, rasplakala se u toku telefonskog razgovora i rekla ti kako je ona beskorisna starica i možda bi bilo bolje da se ubije da ti ne bi više bila na teretu. Postojalo je nešto smešno u ovom izlivu samosažaljenja (znao si da pokušava da manipuliše tobom), ali si se ipak rđavo osećao, i na kraju si uvek popuštao i dozvoljavao joj da bude po njenom. Više te je brinula njena nesposobnost da bilo šta uradi, da izađe iz stana i da se suoči sa svetom. Predlagao si joj da volontira kao instruktor za opismenjavanje dece i odraslih, da se angažuje u Demokratskoj partiji ili nekoj drugoj političkoj organizaciji, da ide na kurseve, da putuje, da se priključi nekom društvenom klubu, ali ona jednostavno nije imala volje da pokuša. Sve do tada, nedostatak formalnog obrazovanja za nju nije predstavljao problem - urođena inteligencija i britak um nadoknađivali su ono što je nedostajalo - ali sada, kad nije imala muža, posao, niti bilo šta drugo što bi joj okupiralo pažnju iz dana u dan, bilo ti je žao što nije pokazivala interesovanje za muziku, ili umetnost ili knjige, za bilo šta zapravo, što bi predstavljalo neku vrstu trajnog, strastvenog interesovanja, ali ona nikad nije razvila naviku za tako nešto, i tako je nastavila da baulja bez cilja, nikada sasvim sigurna šta bi sa sobom kad se probudi ujutro. Jedina dela koja je čitala bila su detektivske priče i trileri, pa čak ni tvoje knjige, ni one koje je napisala tvoja žena, koje ste joj automatski poklanjali čim bi se pojavile - i koje je ponosno držala na posebnom mestu na polici u dnevnoj sobi - nisu bile vrsta literature koju je ona čitala. Mnogo je gledala televiziju. Televizor je uvek bio uključen, treštao je od ranog jutra do kasno u noć, ali ne toliko zbog programa koje je gledala, koliko zbog glasova koji su iz njega dopirali. U tim glasovima nalazila je utehu, oni su joj bili neophodni i pomagali su joj da prevlada strah od usamljeničkog života - što je verovatno i njeno najveće dostignuće iz tih godina. Nisu to bile dobre godine, ne, ali ne bi voleo ni da se stekne utisak kako je reč o periodu neprekidne melanholije i zbunjenosti. Redovno je odlazila u Konektikat, u posetu tvojoj sestri, provodila je mnoge vikende s tobom, u tvojoj kući u

Bruklinu, gledala je unuku u školskim predstavama i solo nastupima sa školskim horom, pratila je narastajuće interesovanje svog unuka za fotografiju, i posle tolikih godina u dalekoj Kaliforniji ponovo je bila deo tvog života, bila je uvek tu o rođendanima, praznicima, i posebnim prilikama kad biste ti ili tvoja žena imali javne nastupe, na premijeri tvojih filmova (obožavala je filmove), i povremeno na večerama s tvojim prijateljima. I dalje je bila šarmantna u javnosti, čak i pošto je prešla sedamdesetu, jer je u nekom zakutku uma i dalje sebe doživljavala kao zvezdu, kao najlepšu ženu na svetu, i kad god bi izronila iz svog prigušenog, zatvorenog života, njena sujeta je, čini se, bila netaknuta. Rastuživalo te je mnogo toga u vezi s onim u šta se pretvorila, ali nisi mogao da joj se ne diviš na taštini, na tome što je još uvek umela da ispriča dobar vic u pravom trenutku.

Njen pepeo rasuo si među stablima Prospekt parka. Bilo vas je petoro tog dana - tvoja žena, tvoja ćerka, tvoja tetka, tvoja rođaka Redžina, i ti - a izbor je pao na Prospekt park u Bruklinu zbog toga što se tvoja majka, kao mala devojčica, ovde često igrala. Jedno po jedno, svi ste pročitali po pesmu, a zatim je, pošto si otvorio metalnu urnu i pepeo prosuo po opalom lišću i niskom rastinju, tvoja tetka (inače jedna povučena osoba, koju nikada nisi video da je ikome pokazala kako se oseća), počela silovito da rida i da plače, i pritom neprekidno ponavlja ime svoje mlađe sestre. Nedelju ili dve posle toga, jednog blistavog popodneva krajem maja, ti i tvoja supruga ste izveli svog psa u šetnju parkom. Predložio si da odete do onog mesta na kom si prosuo majčin pepeo, ali još na stazi koja je vodila prema tom delu, na bezmalo dvesta metara odatle, počeo si da osećaš vrtoglavicu i slabost, pa iako si uzimao lekove da bi to svoje novo stanje držao pod kontrolom, osetio si kako te obuzima još jedan napad panike. Uhvatio si ženu pod ruku, i vas dvoje ste se okrenuli i pošli kući. To je bilo pre gotovo devet godina. Otad nisi ni pokušao da ponovo odeš onamo.

Leto 2010. Talas vrućine, pasja žega od jutra do večeri i tokom noći, najpre niz dana kad je temperatura iznosila oko trideset pet stepeni, a sada, odjednom skok na 41 stepen celzijusa. Minut je ili dva iza ponoći. Tvoja žena je već u krevetu, ali tebe drži nemir, ne možeš da spavaš i zato odlaziš na sprat, u sobu koju oboje nazivate bibliotekom, u prostranu prostoriju čija tri zida prekrivaju police s knjigama, i zbog toga što su potpuno ispunjene hiljadama knjiga u tvrdom povezu, u mekom povezu, koje ste ti i tvoja supruga sakupili tokom godina, i na podu se nalazi gomila knjiga i dividijska, ta sila neumitnog prelijanja koja s prolaskom meseci i godina sve više jača i zbog nje biblioteka ima pomalo haotičnu ali ugodnu atmosferu obilja i blagorodnosti, to je soba o kojoj svi koji dođu kod vas govore kao o *prijatnoj*, i ona jeste, van svake sumnje, tvoja omiljena prostorija u kući, s udobnim kožnim kaučem, televizorom ravnog ekrana, savršeno mesto za čitanje knjiga i gledanje filmova, a kako je napolju nepodnošljivo vreme, klima uređaj je uključen, prozori su zatvoreni i sprečavaju prodor zvukova ulice, noćni miks psećeg laveža i ljudskih glasova, oštri falset čudnog, debeljuškastog čoveka koji šeta po kraju i peva pesme iz popularnih mjuzikala, tutnjavu kamiona, automobila i motocikala. Uključuješ televizor. Utakmica Metsa završila se pre dva sata, i pošto nema distrakcija u vidu sportskih prenosa, prebacuješ na filmski kanal koji najviše voliš, TCM, koji dvadeset i četiri sata dnevno emituje stare američke filmove, i kad prođe nekoliko minuta od trenutka kad si počeo da gledaš, nešto važno ti padne na pamet. Počinje tako što posmatraš čoveka koji juri ulicama San Franciska, ludaka koji kao bez duše sleće niz stepenice bolnice i izjuruje na ulicu, čoveka koji nema kuda, koji juri zakrčenim trotoarima, natrčava na automobile, naleće na ljude dok protrčava kraj njih, pravo đule psihoze i neverice kome je upravo rečeno da je zatrovan *svetlećim toksinom*, a kako je kasno da ga dekontaminiraju, za njega nema nade, čak i ako deluje da je živ, zapravo je već mrtav, zapravo je već ubijen.

Ti si taj čovek, govoriš sebi, i ono što gledaš na televizijskom ekranu tačan je prikaz onoga što se tebi desilo dva dana posle majčine smrti 2002: malj koji se spušta bez upozorenja, zatim nemogućnost disanja, lupanje srca, vrtoglavica, znojenje, telo koje pada na pod, ruke i noge pretvorene u kamen, krici koje izbacuju

sluđena pluća bez vazduha, i izvesnost da ti je došao kraj, da za jedan sekunda od sada svet više neće postojati, jer ti više nećeš postojati.

Film je iz 1950. i režirao ga je Rudolf Mate; zove se *D.O.A.*, policijska skraćenica za *dead on arrival* (mrtav po prispeću), a junak-žrtva je izvesni Frenk Bigelou, čovek bez posebnih interesovanja ili odlika, niko, bilo ko, otprilike trideset pet godina star, knjigovođa, revizor, javni beležnik koji živi u Kaliforniji, u Beningu, malom pustinjnskom gradiću blizu Palm Springsa. Robusne građe, mesnatog lica i punih usana, čovek je koji malo šta drugo ima na pameti osim žena, a kako oseća da ga guši njegova neurotična sekretarica Pola, koja ga obožava i koja je opsesivno zavisna od njega, i koja je žena kojom će se možda oženiti a možda i neće, naprečac odlučuje da na nedelju dana ostavi posao i ode u San Francisko, na solo odmor. Dok se prijavljuje na recepciji hotela Sveti Franja, u holu sve vrvi od razgalamljenih gostiju. U toku je „tržišna nedelja”; obaveštava ga recepcionar, godišnji skup trgovačkih putnika, i kad god neka zgodna žena prođe hodnikom (sve žene u hotelu su zgodne), Bigelou je odmerava pogledom muškarca puštenog s lanca, širom otvorenih očiju i poluotvorenih usta. Da bi se poenta još više istakla, svaki takav pogled praćen je komičnim, karakterističnim zviždukom od dva tona, koji kao da potcrtava da Bigelou prosto ne veruje da je baš toliko srećne ruke, i da će zbog toga što je uzeo sobu baš u ovom hotelu tog konkretnog dana, verovatno biti u prilici da postigne neki lak poen. Kad se popne na šesti sprat, na kome mu se nalazi soba, u hodniku vrvi od polupijanog raskalašnog društva (još dobacivačkih zvižduka), a vrata sobe preko puta njegove su otvorena i Bigelou neometano može da posmatra žurku koja je u punom jeku. I tako počinje njegov odmor.

Pola mu je telefonirala iz Beninga, i pre nego što se raspakuje i smesti, on joj uzvraća poziv. U pitanju je hitna poruka čoveka po imenu Judžin Filips, iz Los Anđelesa, i od izuzetne je važnosti da mu se Bigelou *odmah* javi, da moraju da razgovaraju *pre nego što bude kasno*. Bigelou nema pojma ko je Filips. Jesmo li poslovali s njim? pita on Polu, ali ni ona ga se ne seća. Tokom čitavog tog razgovora, Bigeloua dekoncentriše ono što se dešava preko puta u hodniku. Žene zastaju kod njegovih vrata i mašu mu u znak pozdrava, a on im

uzvraća i osmehuje im se dok istovremeno razgovara s Polom. Baš me briga za Filipa, kaže joj on. Na odmoru je, ne želi da mu smetaju, pozabaviće se tim kad se bude vratio u Bening.

Pošto prekinu vezu, Bigelou pali cigaretu, pojavljuje se konobar s pićem, a zatim jedan iz razuzdane grupe od preko puta, koji se predstavlja kao Haskel, ulazi kod njega u sobu i pita da li sme da se posluži telefonom. Još tri boce burbona i dve skoča za društvo u sobi 617. Kad Haskel sazna da je Bigelou stranac u gradu, poziva ga da se pridruži njihovom slavlju (*da popije koju i da se razgali*), i posle dva minuta Bigelou pleše rumbu s Haskelovom ženom, u bučnoj sobi preko puta njegove. Su je nasrtljiva, pripita, nezadovoljna žena koja traži provod, i kako je Bigelou vešt plesač, postaje njena prva meta - što i nije najpametnija odluka, s obzirom na to da joj je muž tu, i da posmatra sve njene nestašluke, no Su je neoprezna i odlučna. Nekoliko minuta kasnije, društvo iz sobe 617 reši da iz hotela ode u grad. Neodlučnog Bigeloua nateraju da i on pođe, i odjednom ih zatičemo u prepunom džez-klubu pod nazivom „Fišermen”, u frenetičnoj atmosferi, gde crnački orkestar iz sve snage praši u brzom ritmu, a iza orkestra, preko čitavog zida, ispisana je reč JIVE. Niz krupnih planova u kojima se smenjuju saksofonista, pijanista, trubač, basista i bubnjar kako sviraju svoje instrumente, isprekidan je snimcima publike zahvaćene ludim ritmom, a tu je i Bigelou koji sedi za stolom sa svojim novim prijateljima i neumornom Su koja ga drži za mišicu. Bigelou je snužden, svega mu je dosta, i Su, i tog kakofoničnog haosa, a ni Haskel ne izgleda ništa veselije dok ćutke posmatra svoju ženu koja se baca u naručje stranca od preko puta. Usred svega ovoga, u jednom trenutku kamera hvata muškarca kako ulazi u bar na zadnja vrata, visok je, ima šešir i mantil s podignutom kragnom, sasvim čudnom i zanimljivom kragnom koja je postavljena karo dezenom crno-bele boje. Muškarac prilazi šanku, a koji trenutak kasnije i Bigelou uspe nekako da se izvuče od Su i njenog društva. I on odlazi u bar i naručuje burbon i pojma nema da će čovek s čudnom kragnom da mu sipa otrov u piće i da će on, Bigelou, biti mrtav u naredna dvadeset četiri sata.

Jedna doterana žena sedi na drugom kraju bara, i dok čeka svoje piće, Bigelou pita čoveka za šankom da li je plavuša sama.

Ispostavlja se da je plavuša Džini, bogatašica luda za džajvom, koja izlazi po klubovima i upotrebljava reči poput *kapiraš (dig)*, i *opušteno (easy)*. Bigelou se spusti na stolicu do nje, i u tih nekoliko sekundi u kojima izgubi iz vida svoje piće koje je nasuto i čeka ga na šanku, čovek sa neobičnom kragnom ispunjava svoju ubilačku misiju vešto usuvši otrovni prašak u čašu, i posle toga nestaje. Dok Bigelou ćaska s elegantnom Džini, opuštenom i prijatnom, samouverenom hipsterkom zaluđenom za džez, konobar mu donosi njegovu „začinjeno”, sada smrtonosno piće. Bigelou uzme gutljaj i istog trenu na licu mu se pojavi izraz iznenađenja i gađenja. Drugi gutljaj izaziva isti efekat. Odgurne čašu i kaže barmenu: „Ovo nije moje. Ja sam naručio burbon. Daj mi drugo piće.”

U međuvremenu, Su je na nogama i pokušava pogledom da pronađe Bigeloua, zbunjena, nervozna i napola luda zbog toga što se nije vratio. Bigelou je primeti, zatim se okrene prema Džini i pozove je da odu na neko drugo mesto. Želeo bi da izbegne neke ljude, kaže joj, a u San Francisku svakako ima i drugih zanimljivih mesta. Ima, kaže Džini, ali ona se još nije zasitila ovog džez kluba. Zašto se kasnije ne bi sreli, kad ona pođe na drugo mesto, pa na parčetu papira zapiše jedan telefonski broj i kaže mu da je pozove za jedan sat.

Bigelou se vraća u hotelsku sobu, vadi papir s brojem telefona koji mu je Džini napisala, i podiže slušalicu, no, pre nego što pozove, pogled mu padne na buket cveća koji je isporučen u sobu. Na njemu se nalazi kartica od Pole na kojoj piše: *Paziću da se svetiljka u prozoru ne ugasi. Lepo spavaj.* Bigelou se dozove pameti. Umesto da ponovo izađe i provede noći muvajući ženske, cepa papirić s Džininim brojem i baca ga u kantu, i trenutak kasnije priča ulazi u drugačiji registar, i prava priča počinje.

Otrov je počeo da deluje. Bigeloua boli glava, ali on misli da je to zbog pića, i da će se bolje osećati kad odspava. Leže u krevet i, dok to čini, vazduh ispunjavaju čudni, isprekidani zvuci, odjek nekog udaljenog ženskog vokala, mentalne krhotine zvukova iz džez kluba, znaci narastajućeg fizičkog kolapsa. Kad se ujutro probudi, nije mu bolje. I dalje ubeđen da se oseća loše zbog toga što je previše pio, da je mamuran, okreće broj recepcije i traži da mu donesu eliksir za brzo trežnjenje, koktel sačinjen od repe i vuster sosa, koji bi trebalo

da ga istog trenutka preporodi, ali kad se konobar pojavi s tim bučkurišem, Bigelou ne može ni da ga prinese ustima, sam pogled na napitak izaziva mu mučninu, i moli konobara da ga vrati. Nešto sasvim ozbiljno nije u redu. Bigelou se hvata za stomak, oseća nesvesticu, deluje dezorijentisano, a kad ga konobar upita je li dobro, smrtno bolesni junak-žrtva, još uvek u neznanju o onome što ga je snašlo, kaže kako je prethodne noći preterao i da mu treba svežeg vazduha.

Bigelou izlazi napolje, povremeno se zatetura, briše čelo maramicom, i u prolazu se penje u tramvaj. Siđe kod Nob Hila, a zatim korača pustim ulicama, dugo hoda usred bela dana, hoda s namerom, nekuda - ali kuda, i s kojom namerom? - sve dok ne naiđe na adresu za kojom je tragao, stiže do visoke građevine bele boje na kojoj stoji reč KLINIKA, uklesana u kamenu fasadu. Bigelou je zabrinut mnogo više nego što je konobaru priznao. Zna, sada zaista zna da s njim nešto ozbiljno nije u redu.

Rezultati ispitivanja su najpre ohrabrujući. Dok posmatra njegove rendgenske snimke, doktor kaže: „Pluća su u dobrom stanju, krvni pritisak je normalan, srce je u redu. Dobro je što svi nisu kao vi. U tom slučaju mi, doktori, ne bismo imali posla.” Kaže mu i da se obuče dok čekaju analizu krvi koju radi njegov kolega, doktor Šefer. U prvom planu je Bigelou, bezizražajnog lica, koji vezuje kravatu, kad u sobu, iza njega, uđe sestra, previše potresena da bi nešto rekla, zuri u njega pogledom punim užasa i sažaljenja, i u tom trenutku nema više nikakve sumnje da je Bigelou gotov. Ulazi i doktor Šefer koji pokušava da prikrije uznemirenost. On i prvi lekar još jednom konstatuju činjenice: da je Bigelou neoženjen, da nema rodbinu u San Francisku, da je u grad došao sam. Čemu sve ovo? pita Bigelou. Vi ste veoma bolesni, kaže doktor. *Morate se pripremiti za ono što dolazi.* I zatim mu ispričaju sve o otrovnoj svetlećoj tvari koja se nalazi u njegovom sistemu i koja će uskoro napasti njegove vitalne organe. Voleli bi kad bi mogli da urade bilo šta, govore mu, ali za taj konkretan otrov nema antidota. Nije mu ostalo još mnogo.

Bigelou ne može da poveruje, obuzima ga bes. To je nemoguće! više. Sigurno su pogrešili, mora da postoji neka greška, ali lekari smireno brane svoju dijagnozu i uveravaju ga da greške nema - od čega se Bigelou samo još više razgnevi. „Govorite mi da sam mrtav!”

urla na sav glas. „Ja vas i ne poznajem! Zbog čega bih vam verovao?” Zatim obojicu doktora nazove ludacima i izjuri iz kancelarije.

Rez na jednu još veću zgradu - bolnicu? neki drugi medicinski centar? - u kadru je Bigelou koji se penje stepenicama. Upada u prostoriju na čijim vratima piše Hitni slučajevi, čovek je potpuno van sebe, kao da će se rasprsnuti na hiljade delića, progura se između zbunjenih, prepadnutih sestara i zahteva da mu smesta dovedu doktora koji će ga pregledati zbog trovanja svetlećim toksinom.

I ovaj novi doktor dolazi do istog zaključka kao prva dvojica. *Tačno je, uneli ste ga. Vaš sistem ga je već apsorbovao.* Da bi potkrepio svoju tvrdnju, gasi svetlo i pokazuje Bigelouu epruvetu u kojoj je nalaz testiranja. Prizor je nadnaravan. Sadržaj epruvete svetli u mraku - kao da doktor drži bokal neke svetleće mlečne tečnosti, belu sijalicu napunjenu radijumom ili, još gore, tečni ostatak nečega što je palo posle eksplozije nuklearne bombe. Bigelou se smiruje. Suočen s tako moćnim dokazom, na trenutak zanemi. „Ali, ja ne osećam da sam bolestan. Samo me malo boli stomak, to je sve.”

Doktor ga upozorava da ga ne zavara to što sada nema simptome. Ne ostaje mu više od dan-dva života, nedelju dana najviše. *Sada ništa ne može da se uradi.* Tada doktor saznaje da Bigelou nema predstavu o tome kada, kako, ni gde je mogao da proguta otrov, što znači da mu ga je neko dao, neko nepoznat, što dalje znači da je neko imao nameru da ga ubije.

„Što znači da je ovo slučaj za Krvne delikte”, kaže doktor i krene prema telefonu.

„Za Krvne delikte?”

„Mislim da ne razumete, Bigelou. Vas je neko ubio.”

To je trenutak u kome Bigelou doživi slom, u kom se ta užasna stvar koja mu se dogodila pretvori u nesavladivu, bezumnu paniku, u kom počne da urla u agoniji. Izleće iz doktorove kancelarije, izleće iz bolnice, počinje da trči ulicama, i dok gledaš ovaj deo filma, ovaj dugi niz kadrova kojim se prati Bigelou u svom ludačkom bolu kako juri kroz grad, shvataš da si svedok spoljne manifestacije unutrašnjeg stanja, da je tim bezglavim, nezaustavljivim, sumanutim trkom predstavljen um ispunjen stravom, da je ono što gledaš koreografija užasa. Napad panike prenet je u razorni sprint ulicama grada, jer

panika nije ništa drugo do mentalni beg, nezvana sila koja raste u čoveku kad se ovaj nađe u zamci, kad je teško podneti istinu, kada nije moguće suočiti se s nepravdom te neminovne istine, i zbog toga je jedino moguće rešenje beg, blokiranje uma time što ćeš se pretvoriti u zadihano, ustreptalo, delirično telo, i koja bi istina mogla biti užasnija od ove? Osuđen na smrt koja će nastupiti za nekoliko sati ili nekoliko dana, sasečen usred života iz potpuno nepoznatih i nerazumljivih razloga, život se iznenada svodi na toliko sekundi, minuta i otkucaja srca, koliko da ih stane u napratak.

Nije bitno šta se dalje dešava. Pažljivo gledaš i drugi deo filma, ali znaš da je priča gotova, da, iako se nastavlja, više nema šta da se kaže. Poslednje sate na zemlji Bigelou će iskoristiti da reši misteriju svog ubistva. Saznaće da je Filips, čovek koji ga je tražio u njegovoj kancelariji u Los Angelesu, mrtav. Otići će u Los Angeles da istraži aktivnosti raznih lopova, psihopata i dvoličnih žena. Na njega će pucati i udaraće ga. Saznaće da je njegova umešanost u priču plod puke slučajnosti, da zlikovci žele da ga ubiju jer je bio beležnik prilikom kupovine jedne isporuke u kojoj je bio ukradeni iridijum, i da je on jedini živi svedok koji može identifikuje počinioca. Slediće ubicu, čoveka s neobičnom kragmom, koji je usmrtio i Filipa, i ubiće ga u pucnjavi na odmorištu nekog mračnog stepeništa. I onda, ubrzo potom, Bigelou će i sam umreti, baš kao što su lekari predvideli - usred rečenice, dok policajcima bude pričao svoju priču.

U ovakvom razrešenju nema ništa loše, valjda. Reč je o konvencionalnoj stvari, o muškom, junačkom izboru, figuri prikladnoj svim avanturističkim pričama, ali pitaš se zbog čega Bigelou nikome ne kaže za svoj usud, čak ni svojoj brižnoj, zaljubljenoj Poli? Možda zbog toga što junaci moraju da ostanu čvrsti do kraja i ne treba da podlegnu beskorisnim osećanjima čak ni onda kad im vreme ističe.

Ali ti više nisi čvrst, zar ne? Još od onog napada panike 2002. prestao si da budeš čvrst, i mada se veoma trudiš da i dalje budeš pristojno ljudsko biće, davno si prestao da sebe smatraš junakom. Da si se ikada našao na mestu Bigeloua, sasvim dobro znaš da nikada ne bi uradio ono što je on uradio. Da, trčao bi ulicama, trčao bi dok god bi uopšte bio u stanju da napraviš još jedan korak, dok budeš mogao da dišeš, ili stojiš, i šta onda? Pozvao bi Polu, pozvao bi je čim staneš, istog trenutka, ali ako bi njen broj kojim slučajem bio

zauzet, šta onda? Bacio bi se na zemlju i plakao, proklinjao bi svet što si se rodio.

Ne vidiš sebe. Znaš kako izgledaš zahvaljujući ogledalima i fotografijama, ali kad si napolju, u svetu, dok se krećeš među drugim ljudima, bilo prijateljima ili neznancima ili najbliskijim dragim bićima, za tebe je tvoje lice nevidljivo. Vidiš druge delove sebe, ruke i noge, šake i stopala, ramena i trup, ali samo spreda, ništa otpozadi, izuzev donjeg dela nogu, ako ih izviješ na takav način, ali lice nikada a, na kraju krajeva - bar kad su drugi u pitanju - tvoje lice je ono što si ti, suštinska činjenica tvog identiteta. U pasošima ne postoje fotografije šaka i stopala. Čak i ti, koji u svom telu živiš šezdeset i četiri godine, verovatno ne bi bio u stanju da prepoznaš na fotografiji svoje stopalo, da i ne govorimo o uvetu, laktu, ili krupnom planu oka. U kontekstu celine sve ti je to dobro poznato, ali kad se posmatra deo po deo, sve postaje potpuno anonimno. Svi smo mi sebi strani i, ako uopšte imamo nekakav osećaj o tome ko smo, to je samo zbog toga što živimo u očima drugih. Seti se šta ti se dogodilo kad si imao četrnaest godina. Dve nedelje pre kraja leta, radio si za svog oca u Džerzi Sitiju, kao član ekipe koja održava i popravlja stambene zgrade koje su on i njegova braća posedovali i kojima su upravljali: krećenje zidova i tavanica, popravke krovova, zakucavanje eksera, skidanje ispucalog linoleuma. Dva čoveka s kojima si radio bili su crnci, svaki stanar u svakom stanu bio je crn, svi u susedstvu bili su crni, i posle dve nedelje gledanja u crna lica, počeo si da zaboravljaš na to da tvoje vlastito lice nije crno. Pošto nisi mogao da vidiš svoje lice, video si sebe u licima ljudi koji su te okruživali i, malo-pomalo, prestao si da razmišljaš o sebi kao o drugačijem. A to je dovelo dotle da si potpuno prestao da misliš o sebi.

Gledaš svoju desnu ruku koja drži crno nalivpero kojim pišeš ovaj dnevnik i razmišljaš o Kitsu koji je gledao sopstvenu desnu ruku pod sličnim okolnostima, dok je pisao jednu od svojih poslednjih pesama, a onda je iznenada prekinuo i nažvrljao osam stihova na margini rukopisa, ogorčeni krik mladića koji zna da mu se sprema rani

odlazak u grob, što je naglašeno sumornom pojavom reči *sada* u prvom stihu, jer svako *sad* obavezno podrazumeva *kasnije*, a kakvom se *kasnije* Kits mogao nadati osim vlastitoj smrti?

*Ova ruka živa, sad ovako topla i spremna
Za stisak čvrst, u hladnoći groba i
Tišini lednoj dane bi pohodila
Tvoje tako strašno, i noćni san mili,
Da poželiš da u srcu krvi nemaš
već da ona mojim venama poteče,
samo da savest ti se stiša - vidi -
ka tebi se pruža.*

Kits za početak, ali čim si pomislio na *Ovu ruku živu*, setio si se jedne priče koju ti je neko ispričao, o Džejsu Džojsu u Parizu, iz dvadesestih godina dvadesetog veka, kada mu je na nekoj zabavi prišla jedna žena i upitala ga da li može da stisne ruku koja je napisala *Uliksa*. Umesto da joj ponudi desnu šaku, Džojs ju je podigao u vazduh, osmotrio na nekoliko trenutaka, a zatim rekao: „Dozvolite mi da vas podsetim, madam, da ova ruka radi i mnoge druge stvari.” Nije tu bilo detalja, ali kakav veličanstven primer insinuacije i perversnosti, efektan upravo zato što je sve prepušteno ženinoj mašti. Šta li je želeo da ona zamisli? Kako tom rukom briše dupe, verovatno, ili kako čačka nos, masturbira noću u krevetu, kako gura prste u Norinu pičku i zavlači ih u njen šupak, kako cedi bubuljice, iščačkava hranu zaglavljenu između zuba, kako čupa dlake iz nozdrva, kako čačka uši - prema želji popuniti praznu liniju, poenta je: što odvratnije to bolje. Tvoje šake su se bavile sličnim stvarima, naravno, svačije su to radile, ali uglavnom su zauzete poslovima za koje je potrebno vrlo malo ili nimalo razmišljanja. Otvaranjem i zatvaranjem vrata, zavrtnjem sijalice u sijalično grlo, biranjem brojeva na telefonu, pranjem sudova, okretanjem stranica knjiga, držanjem nalivpera, pranjem zuba, sušenjem kose, savijanjem peškira, vađenjem novca iz novčanika, nošenjem kesa s namirnicama, provlačenjem kartice za metro kroz automat,

pritiskanjem dugmića na mašinama, uzimanjem novina s kućnog praga ujutro, otkrivanjem krevetskih prekrivača, pokazivanjem karte konduktoru u vozu, puštanjem vode u toaletu, paljenjem tvojih malih cigara, gašenjem tvojih malih cigara u pepeljaru, oblačenjem pantalona, skidanjem pantalona, vezivanjem pertli na cipelama, nanošenjem pene za brijanje na vrhove tvojih prstiju, pljeskanjem u pozorištima i na koncertima, guranjem ključeva u brave, češanjem lica, češanjem ruku, češanjem dupeta, nošenjem prtljaga kroz aerodrome, raspakivanjem kofera, stavljanjem košulja na vešalice, zatvaranjem šlica, zakopčavanjem kaiša, zakopčavanjem jakne, vezivanjem kravate, lupkanjem prstima po stolu, stavljanjem hartije u faks, otcepljivanjem čekova iz čekovne knjižice, otvaranjem kutija čaja, paljenjem svetla, gašenjem svetla, nameštanjem jastuka pred spavanje. Iste te šake su nekad udarale ljude (kao što je već pominjano), a tri ili četiri puta, u trenucima ogromne frustracije, udarale su i zidove. Bacale su tanjire na pod, ispuštale su tanjire na pod, i dizale tanjire s poda. Tvoja desna šaka rukovala se s više ljudi nego što je moguće izbrojati, brisala ti je nos, brisala ti je dupe, i mahala u odlascima češće od broja reči u najvećem rečniku. Tvoje šake su držale tela tvoje dece, brisale su njihove guze i noseve, kupale su tvoju decu, trljale su leđa tvojoj deci, brisale suze tvojoj deci, i milovale lica tvoje dece. Tapšale su po ramenima prijatelje, saradnike i rodbinu. Gurale su i vukle, dizale ljude sa zemlje, pridržavale ljude koji samo što nisu pali, upravljale kolicima onih koji nisu mogli da hodaju. Dodirivale su tela odevenih i nagih žena. Prelazile su celom dužinom preko gole kože tvoje žene i stizale do svakog njenog dela. Tu su i najsrećnije, osećaš to, oduvek su najsrećnije baš tu, još od dana kad si je sreo, jer, kao u parafrazi stiha iz jedne pesme Džordža Opena, neka od najdivnijih mesta na svetu nalaze se na telu tvoje žene.

Dan posle saobraćajne nesreće 2002, otišao si do otpada na koji su odvukli kola da bi preuzeo stvari svoje kćeri. Bilo je nedeljno avgustovsko jutro, uobičajeno toplo, uz sumaglicu kišnih kapi koje su kvasile ulicu, dok te je jedan od tvojih prijatelja vozio do nekog zabačenog kraja u Bruklinu, ničije zemlje oronulih skladišta, praznih placeva, i sklepanih drvenih građevina. Otpadom je rukovodio crnac od svojih šezdeset i kusur godina, omalen, s dugim dredovima i

bistrim, postojanim očima, blagi rastafarijanac koji je nadgledao svoju teritoriju razlupanih automobila poput čobanina koji se brine za stado ovaca koje pasu. Rekao si mu zašto si došao, a kad te je poveo do nove, blistave tojote koju si vozio prethodnog dana, zapanjilo te je to što je bila potpuno uništena, nije ti bilo jasno kako ste ti i tvoja porodica uspjeli da izvučete žive glave usred takve katastrofe. Odmah nakon udesa video si koliko je auto teško oštećen, ali bio si potresen zbog sudara i nisi bio u stanju da shvatiš šta se tačno dogodilo, ali sada, dan kasnije, video si da je metalno telo automobila toliko stradalo da se čini kao parče zgužvane hartije. „Pogledaj samo”, rekao si rastamanu. „Trebalo bi da smo mrtvi.” On je još malo izučavao izgled automobila, a zatim te je pogledao u oči, pa onda ka nebu, niz lice i bujnu kosu slivala se kiša. „Anđeo vas je čuvao”, rekao je tihim glasom. „Trebalo je da umrete juče, ali onda je anđeo ispružio ruku i vratio vas nazad u svet.” To je izgovorio s toliko ozbiljnosti i sigurnosti da si mu skoro poverovao.

Kad spavaš, spavaš čvrsto, retko se pomeraš, sve dok ne dođe vreme da se ujutro probudiš. Ali problem s kojim se povremeno suočavaš jeste da nerado odlaziš na spavanje, nalet energije koji te sustiže kasno noću sprečava te da poželiš da završiš dan, bar dok ne završiš još jedno poglavlje knjige koju čitaš, ili dok ne odgledaš film na televiziji ili, ako je sezona bejzbola, pa Metsi ili Jenkiji igraju na Zapadnoj obali, dok se ne završi prenos iz San Franciska, Oklenda ili Los Anđelesa. Posle se zavlačiš u krevet kraj svoje žene, i za deset minuta prestaješ da postojiš sve do jutra. Povremeno se, međutim, desi nešto što poremeti tvoj uobičajeno dubok san. Ako se slučajno okreneš na leđa, recimo, sva je prilika da ćeš početi da hrčeš, i ako je zvuk koji proizvodiš dovoljno glasan da probudi tvoju ženu, ona će te nežno zamoliti da se okreneš na bok, pa ako ta blaga taktika ne upali, gurnuće te, ili će prodrmati za rame, ili uštinuti za uvo. Devet od deset puta nesvesno ćeš poslušati ono što ti naredi, i ona će ubrzo posle toga zaspati. Onaj jedan put, tih deset posto, njeno gurkanje te budi i, da joj više ne bi remetio san, ustaješ i odlaziš niz hodnik do biblioteke, i ležeš na sofu koja je dovoljno dugačka da se ceo opružiš i smestiš. Najčešće ti polazi za rukom da nastaviš sa spavanjem, ali nekada se dogodi da ne uspeš. Tokom godina, san su ti remetili i muve i komarci koji zuje po sobi

(opasnosti leta), slučajni udarci po licu koje ti žena zada u snu zato što ima običaj da zamahne rukama prilikom okretanja u krevetu, a jednom, ali samo taj jedan put, probudio si se kad je tvoja žena, sanjajući nešto, počela naglas da peva - izgovarala je reči pesme iz filma koji je gledala kad je bila mala, tvoja fantastična, obrazovana, besprekorno prefinjena žena koja se vratila u svoje detinjstvo na Srednjem zapadu pevajući punim glasom „Superkalifredžilistikekspijalidoušs”, onako kako je to radila Džuli Endruz u filmu *Meri Popins*. Jedna od retkih prilika kad je razlika od osam godina između vas bila primetna, zato što si ti za taj film bio prestar kad se pojavio, i zato ga (srećom) nisi nikada gledao.

Ali šta da se radi kad je gluvo doba noći, kad se probudiš negde između dva i četiri ujutro, protegneš se na sofi u biblioteci, i više ne možeš da zaspiš? Previše je kasno da bi čitao, kasno da uključiš televizor, kasno da počneš da gledaš film, i tako ležiš u mraku i puštaš mislima na volju, da idu kud požele. Ponekad ti se posreći pa se uhvatiš za neku reč, ili lik ili scenu iz knjige na kojoj radiš, ali mnogo češće ćeš zateći sobe kako razmišljaš o prošlosti, a na osnovu iskustva znaš da, kad god ti se, u tri posle ponoći, misli okrenu prošlosti, one bude mračne. Jedno sećanje proganja te više od ostalih i, u ovakvim noćima, kad ne možeš da spavaš, teško odolevaš tome da se ne vratiš događajima iz tog dana, da iznova ne proživiš osećanje stida koje je došlo na kraju, koje osećaš i dan-danas. To se dogodilo pre trideset i dve godine, na dan očeve sahrane ujutro, u nekom trenutku zatekao si se pored jednog od svojih stričeva (oca brata od strica koji te je pozvao telefonom onog dana kad si dobio napad panike), rukovali ste se s ljudima koji su prolazili kraj vas da vam izjave saučešće, ritualno rukovanje i prazne reči koji su obeležje svake sahrane. Uglavnom su to bili članovi porodice, očevi prijatelji, muškarci i žene, lica koja znaš i koja nisi znao, a onda si pružio ruku Tomu, jednom od lica koja nisi poznavao, koji ti je rekao da je godinama bio glavni električar tvog oca, i da je otac prema njemu lepo postupao, da je bio dobar čovek, taj omaleni Irac sa svojim naglaskom Džerzi Sitija rekao je da je tvoj otac bio dobar čovek i ti si mu zahvalio na tome, zbog toga si se još jedanput rukovao s njim, a kad se pomerio da se rukuje s tvojim stricem, ovaj mu je odmah rekao da mora da ode odatle, da je ispraćaj isključivo

privatni, za porodicu i prijatelje, ne sme da dođe niko sa strane, a kad je Tom promrmlijao da je došao samo da oda poštu, tvoj stric je rekao, žao mi je, ali morate otići. I tako se Tom okrenuo i otišao. Njihov razgovor trajao je svega petnaest ili dvadeset sekundi, i gotovo da nisi ni registrovao ono što se dešavalo pre nego što je Tom krenuo ka izlazu. Kad si najzad shvatio šta je tvoj stric uradio, bio si zgrožen, bilo ti je nepojmljivo da neko može da postupi na taj način prema bilo kome, a kamoli prema ovom čoveku koji je došao jer je smatrao svojom dužnošću da dođe, i ono što te i danas proganja, zbog čega te još preplavljuju talasi sramote, jeste to što svom stricu nisi rekao ništa. Nema veze što je bio poznat po prekoj naravi, što je bio usijana glava sklona nastupima besa i što je imao običaj da se izdire na ljude - da si se tada suočio s njim, verovatno bi te napao tu, usred sahrane tvog oca. Pa šta? Trebalo je da mu se obratiš, trebalo je da skupiš hrabrost da se izvičeš na njega ako bi on počeo da viče na tebe i, ako već to nisi učinio, zašto nisi otrčao za Tomom i kazao mu da ostane? Nemaš predstavu zbog čega tom prilikom nisi zauzeo takav stav, šok zbog očeve iznenadne smrti svakako ne može biti izgovor. Čitavog života zalažeš se za ljude koji trpe maltretiranje, to je princip u koji veruješ više od ostalih, ali tog dana držao si jezik za zubima i nisi rekao ništa. Kad sada razmišljaš o tome, shvataš da je to što tada nisi bio sposoban da reaguješ, razlog zbog čega si o sebi prestao da razmišljaš kao o heroju: zato što nisi imao izgovor.

Devet godina pre toga (1970), dok si činio deo posade školskog broda *Esso Florence*, pretio si da ćeš prebiti, čak ubiti jednog od mornara zbog toga što te je provocirao antisemitskim uvredama. Zgrabio si ga za majicu, pritisnuo uza zid, i digao desnu pesnicu prema njegovom licu rekavši mu da prestane inače će biti svašta. Martinez se istog časa povukao, izvinio i ubrzo potom postali ste dobri prijatelji. (Senka madam Rubinštajn.) Devet godina kasnije, devet godina posle očeve sahrane (1988), ponovo si se našao u situaciji da udariš nekoga, i to je bio poslednji put da si bio blizu tuče nalik onima kad si bio dečak. Bilo je to u Parizu, i dobro se sećaš datuma: prvi septembar, poseban dan u francuskom kalendaru, *la rentrée*, zvanični kraj letnjih godišnjih odmora, i stoga dan gužvi i sveopšte zbrke. Prethodnih šest nedelja ti, tvoja supruga i deca

proveli ste u kući tvog francuskog izdavača, na jugu, petnaest kilometara od Arla. Za sve vas bilo je to vreme odmaranja, mesec i po dana mira i pisanja, dugih šetnji i lutalačkih ekskurzija po belim brdima Alpila, večernjih obeda ispod platana u dvorištu, verovatno najprijetnije leto u čitavom tvom životu, uz dodatno zadovoljstvo jer je tvoja jednogodišnja ćerka napravila svoje prve nesigurne korake bez roditeljske pomoći. Verovatno nisi najbolje rasuđivao kad si povratak u Pariz zakazao za prvi septembar, ili jednostavno nisi shvatao šta će te sačekati ako se tada vratiš. Svog jedanaestogodišnjeg sina već bio smestio u avion za Njujork (direktni let iz Nice), i vas troje ste krenuli vozom na sever tog dana, ti i tvoja žena, i tvoja ćerkica, zajedno s prtljagom za čitavo leto i pola tone bebeće opreme. Ipak, radovao si se dolasku u Pariz, jer ti je izdavač kazao da će u večernjem izdanju *Monda* biti objavljen jedan opširan tekst o tvom radu, i hteo si da kupiš primerak novina čim izađeš iz voza. (Više ne čitaš članke o sebi, i ne čitaš prikaze svojih knjiga, ali u to vreme još nisi bio naučio da je ignorisanje onoga što drugi govore o tebi korisno za mentalno zdravlje pisca.) Put te-že-veom od Avinjona bio je pomalo iscrpljujući uglavnom zbog toga što je tvoja ćerka bila previše oduševljena tim superbrzim vozom da bi sedela ili spavala, pa si najveći deo vremena za ta tri sata proveo šetajući s njom gore-dole po vagonima, tako da si, kad je voz prispeo u Gar de Lion, bio spreman za počinak. Stanica je bila prepuna, ogromna masa putnika nadirala je sa svih strana, i morao si da se guraš i probijaš da bi stigao do izlaza, tvoja žena je nosila bebu, a ti si se svojski trudio da vučeš i guraš tri velika kofera svoje porodice - zadatak koji nije bio najlakši s obzirom na to da imaš samo dve ruke. Uz to, imao si i platnenu torbu koja ti je visila preko ramena, u kojoj je bilo prvih sedamdeset strana tvog novog romana, i kad si stao da kupiš *Mond*, i njega si ubacio unutra. Naravno, želeo si da pročitaš članak, ali pošto si se uverio da je objavljen u tom izdanju, spakovao si ga u torbu pod pretpostavkom da ćeš ga pažljivije pogledati dok budeš stajao u redu za taksu. No, kad ste vas troje najzad nekako uspeli da izađete, ispostavilo se da ne postoji red. Gužva je bila neverovatna, a za razliku od Engleza koji staju u red čim ih je više od troje i strpljivo čekaju, ili čak i Amerikanaca koji možda nisu toliko disciplinovani, ali koji imaju urođen osećaj za pravdu i fer plej,

Francuzi se, kad god ih je mnogo u nekom ograničenom prostoru, pretvaraju u svadljivu decu, i umesto da se svi zajedno potrudе da uspostave nekakav red u svemu tome, odjednom počinje da važi princip svaki čovek za sebe. Pandemonijum koji je nastao ispred železničke stanice toga dana podsetio te je na novinske isečke o Njujorškoj berzi: Crni četvrtak, Crni petak, krah međunarodnog tržišta, svet u raspadu, a tamo, na parketu Berze, hiljadu napola ludih muškaraca koji urlaju iz petnih žila, i samo što se ne sruče na pod od srčanog udara. Na to je ličila masa kojoj si se pridružio tog prvog septembra pre dvadeset i dve i po godine: rulja se otrgla kontroli i nije bilo nikoga da uvede red, i ti si stajao usred svega toga, na pljuc od mesta na kom je nekad bila Bastilja koju je, dva veka pre toga, na juriš osvojila masa koja nije bila mnogo razgoropađenija od ove, samo što se sada u vazduhu nije osećala revolucija, ono što su ljudi želeli nije bio ni hleb ni sloboda, već *taxi*, a kako je broj raspoloživih taksija bio pedeset puta manji od potrebnog, ljudi su penili, ljudi su vikali, ljudi su bili spremni da se bace jedni na druge. Sećaš se da je tvoja žena bila pribrana, da je kao u čudu gledala spektakl koji se odigravao oko nje, čak je i tvoja ćerčica bila mirna, upijala je sve svojim krupnim, ljubopitljivim očima, ali tebe je počela da hvata nervoza, uvek si loše volje kad putuješ, razdražljiv i prek, nikad sasvim svoj, a više od bilo čega drugog mrziš da se nađeš u gužvi i haosu koji zbog nje nastaje, i pošto si shvatio šta vas je snašlo, zaključio si kako ćete vas troje morati da čekate dobar sat ili dva pre nego što dođete do taksija, možda i šest sati, možda čak stotinu sati. Rekao si svojoj ženi da verovatno ne bi bilo loše da taksi potražite negde drugde. Pokazao si prema stajalištu koje se nalazilo dvestotinak metara nizbrdo. „A šta ćemo s torbama?” pitala je ona. „Nećeš moći da ih odneseš čak onamo” „Ne brini”, rekao si. „Snaći ću se”. Naravno da se nisi snašao, tačnije, jedva si se nekako snašao, i pošto si ta tri čudovišta uspeo da pomeriš nekih dvadesetak metara, shvatio si da si žestoko precenio svoju snagu, ali u tom trenutku bilo je glupo da se vratite, i ti si nastavio, zastajući svakih deset sekundi da prerasporediš teret, prebacujući dve velike i jednu manju torbu iz leve u desnu ruku, iz desne u levu, povremeno bi jednu nosio na leđima a druge dve u rukama, neprekidno prebacujući težinu koja je sasvim sigurno iznosila oko pedeset

kilograma, i naravno, počeo si da se znojiš, pore su ti grcale pod vrelinom popodnevnog sunca, i dok si stigao do sledećeg taksistajališta, bio si potpuno iscrpljen. „Vidiš”, rekao si svojoj ženi, „kazao sam ti da ću uspeti.” Nasmejala ti se osmehom koji se obično upućuje imbecilnom desetogodišnjaku, jer iako si uspeo da dođeš do sledeće stanice, na njoj nije bilo taksija zbog toga što su svi vozači u gradu krenuli na Gar de Lion. Nije bilo druge nego da stojite i čekate u nadi da će se neko vozilo ipak pojaviti. Prošli su minuti, telo je počelo da ti se hladi do svoje manje-više uobičajene temperature, i tada, upravo kad ste primetili taksij koji se približavao, ti i tvoja supruga ugledali ste neku ženu koja ide u vašem pravcu, mladu, izuzetno visoku Afrikanku odevenu u šarenu afričku odeću koja korača potpuno uspravno, preko grudi joj visi platneni povež u kojem spava mala beba, u desnoj ruci nosi punu vreću namirnica, u levoj još jednu takvu tešku vreću, dok treću nosi na glavi. Shvatio si da pred sobom imaš viziju ljudske gracioznosti, sporo, fluidno kretanje njenih zanjihanih bokova, spori, fluidni pokret njenih koraka, žena je nosila svoj teret s nekom vrstom mudrosti, činilo ti se, težina svake stvari bila je pravilno raspoređena, glava i vrat potpuno nepomični, ruke potpuno nepomične, beba koja spava na njenim grudima, i posle svog sramotnog, trapavog nastupa s porodičnim prtljagom, delovao si smešno zbog njenog prisustva, i bio potpuno zadivljen što drugo ljudsko biće može tako vešto da izvede ono što ti sam nisi uspeo. Još je koračala u vašem pravcu kad je taksij stigao do vas i zaustavio se. S osećanjem sreće i olakšanja, stavio si prtljag u gepek a zatim seo na zadnje sedište kraj svoje žene i ćerke. „Kuda?” pitao je taksista, i kad si mu rekao adresu, zavrteo je glavom i rekao da izađete iz auta. Najpre ga nisi razumeo. „O čemu to govorite?” kazao si. „Govorim o vožnji”, uzvratilo je on. „Prekratka je i nemam nameru da trošim vreme za tako mali novac.” „Ne brinite”, kazao si, „daću vam dobar bakšiš.” „Baš me briga za bakšiš”, odgovorio je. „Samo izađite iz vozila odmah.” „Jeste li slepi?” rekao si. „Imamo bebu i tonu prtljaga. Šta biste vi - da pešačimo?” „To nije moj problem”, odgovorio je on. „Napolje.” Tu se više ništa nije moglo. Ako skot za volanom neće da vas odveze do tražene adrese, šta vam drugo preostaje nego da izađete iz vozila, izvadite iz prtljažnika svoje stvari i sačekate drugi taksij? Tad si već počeo da kiptiš od besa,

godinama nisi osećao takvu ljutnju i nemoć, zapravo ne, ne sećaš se da si ikada bio toliko ljutit i bespomoćan, i kad si izvadio stvari, a taksu krenuo dalje, skinuo si platnenu torbu koja ti je visila na ramenu, torbu u kojoj se nalazi tvoj nedovršeni rukopis, *Mond* s člankom koji si s nestrpljenjem čekao da pročitaš da i ne pominjemo, i zavrlljačio je za taksijem koji je odlazio. Pala je uz tresak na vrata prtljažnika - tresak koji ti je pružio veliko zadovoljstvo, koji je imao snagu jednog uzvičnika odštampanog u fontu veličine pedeset punkta. Vozač je skočio na kočnice, izašao iz taksija, i pošao prema tebi sa stisnutim pesnicama galameći zato što si napao njegovo ljubljeno vozilo, spreman za tuču. I ti si stisnuo pesnice i počeo da vičeš na njega da stane, da ne napravi nijedan korak dalje jer ćeš ga rastaviti na sastavne delove, popiće batine kao nikad u životu. Kad si izgovorio te reči, nije bilo sumnje da si bio spreman na to da se obračunaš s njim, da te ništa ne bi sprečilo da sprovedeš u delo svoje obećanje da ćeš ga uništiti, i kad te je pogledao u oči i video tvoju rešenost, okrenuo se, seo u auto i otišao. Pošao si da uzmeš torbu kojom si ga gađao, i dok si se saginjao da je podigneš, ugledao si mladu Afrikanku kako korača trotoarom s bebom i tri teška paketa, bila je na nekih desetak metara od tebe, i dok si je posmatrao kako se udaljava, izučavao si njen spor, ritmičan hod, bio si zadivljen mirnoćom njenog tela pošto si shvatio da se, izuzev nežnog njihanja njenih kukova nijedan deo njenog tela ne pomera, osim nogu.

Jedna polomljena kost. S obzirom na hiljade igara u kojima si učestvovao kao dečak, iznenađen si što nije bila još koja, barem još nekoliko njih. Izvrnuti članci na nogama, modrice na butinama, isčlašeni ručni zglobovi, bolovi u kolenima, oderani laktovi, torzija cevanica, čvoruge na glavi, ali samo jedan prelom kosti, u levom ramenu, koji si zaradio na ragbi utakmici kad ti je bilo četrnaest godina, zbog čega već pedeset godina ne možeš do kraja da podigneš levu ruku, ali ništa što je ostavilo veće posledice, i verovatno to ne bi ni pominjao da nije bilo majke koja je u celoj stvari odigrala važnu ulogu, zbog čega je ova priča njena, a ne priča o tome kako si, kao kvoterbek svog tima poleteo za jednom izbijenom loptom iza linije napada i završio sa slomljenim ramenom isključivo zahvaljujući sebi, bez pomoći ijednog igrača protivničkog tima, zato

što si, u želji da povratiš loptu skočio predaleko i dočekaš se na pogrešnom mestu i kost se slomila zbog udarca o tvrdo tlo. Bilo je ledeno popodne krajem novembra, utakmica bez sudija i nadzora odraslih i, pošto si se povredio, ostao si da stojiš pored linije i gledaš ostatak meča razočaran što ne možeš da igraš, još nesvestan toga da si slomio kost, ali sa jasnom idejom o tome da je povreda vrlo ozbiljna pošto se pri svakom pomeranju ruke javljao oštar bol. Posle toga, stopirao si do kuće zajedno s jednim drugom, još uvek ste na sebi imali ragbi opremu, i sećaš se koliko si muke imao da skinješ dres i naramenice, toliko te je bolelo da je tvoj prijatelj morao da ti pomogne. Bila je subota, nije bilo nikoga kod kuće. Sestra je otišla nekud sa svojim društvom, otac je bio na poslu, a na poslu je bila i tvoja majka jer je subota bila zgodan dan za pokazivanje kuća potencijalnim kupcima. Dva minuta nakon što ti je drug pomogao da skinješ gornji deo opreme, zazvonio je telefon i, pošto ti je bilo bolno da se krećeš, na poziv je odgovorio tvoj drug. Bila je to tvoja majka, i prvo što je rekla tvom drugu bilo je: „Da li je s Polom sve u redu?“ „Pa, baš i nije“, odgovorio je on. „Izgleda da je povredio ruku“. Zatim je tvoja majka rekla: „Znala sam. Zato sam i pozvala - bila sam zabrinuta.“ Kazala je tvom drugu da će odmah doći kući i prekinula vezu. Kasnije, kad te je vozila lekaru na snimanje, ispričala ti je o osećanju koje ju je obuzelo tog popodneva, čudnom osećaju da ti se nešto dogodilo, a kad si je pitao kad je to osetila, ispostavilo se da je počela da brine upravo u onom trenutku kad si se bacio za loptom i slomio rame.

Ne vraćaš se *dobrim starim vremenima*. Kad god te obuzmu nostalgija razmišljanja i žal za stvarima koje su život činile naizgled boljim od ovog danas, govoriš sebi da zastaneš i dobro razmisliš, da se osvrneš na ono Tada s istom objektivnošću s kojom posmatraš ovo Sada, i nije li trebalo dugo da dođeš do zaključka da je razlika između njih veoma mala, da su Tada i Sada u osnovi istovetni. Naravno da imaš zamerke na mnoga zla i gluposti u savremenom američkom životu, i ne prođe dan bez tvojih jadikovki i harangi protiv uspona desnice, nepravde u ekonomiji, zanemarivanja životne sredine, infrastrukture koja se urušava, besmislenih ratova, surovosti ozakonjene torture i neverovatnih tumačenja, protiv razaranja osiromašenih gradova poput Bafala i Detroita, erozije radničkog

pokreta, duga kojim opterećujemo svoju decu da bi pohađali preskupe koledže, sve dubljeg jaza koji bogate deli od siromašnih, da i ne govorimo o lošim filmovima koje pravimo, brzoj hrani koju jedemo, pogrešnim mislima koje mislimo. Toga ima sasvim dovoljno da čovek poželi da digne revoluciju - ili da ode da živi kao pustinjač u šumama Mejna jedući bobice i korenje drveća. Ipak, vrati se u godinu svog rođenja i seti se kako je Amerika izgledala u to zlatno doba posleratnog prosperiteta: zakoni koji podržavaju rasnu segregaciju dostižu punu snagu na Jugu, jevrejska kvota kojom se ograničava broj Jevreja u različitim institucijama, ilegalni abortusi, Trumanovo naređenje o zakletvi na vernost za sve vladine službenike, suđenja holivudskoj desetorici, hladni rat, crvena napast, nuklearna bomba. Svaki trenutak u istoriji obeležen je sopstvenim problemima, sopstvenim nepravdama, i svaki period proizvodi sopstvene legende i bespogovorna uverenja. Imao si šesnaest godina kad je Kenedi ubijen, bio si u srednjoj školi i legenda kaže da se čitava američka nacija našla u stanju nemog bola usled traume zbog onoga što se desilo dvadeset drugog novembra. Ti pak imaš jednu drugačiju priču, zato što si sa dvojicom prijatelja otputovao u Vašington na dan sahrane. Želeo si da budeš tamo zbog toga što si se divio Kenediju koji je predstavljao drastičnu promenu u odnosu na osam dugih godina Ajzenhauerove vlasti, ali, isto tako, hteo si da budeš tamo jer si bio znatiželjan da vidiš kako to izgleda kad se učestvuje u *istorijskom događaju*. Bila je nedelja posle onog petka kad je Rubi ubio Osvalda, i očekivao si da će masa posmatrača duž avenija kojima je prolazila povorka stajati u tišini da bi odali poštu, *u stanju nemog bola*, a zapravo si se susreo s gomilom galamdžija i znatiželjnika koji su visili s drveća sa svojim foto-aparatima, s ljudima koji su gurali druge ljude da bi mogli što bolje da vide, i sve te je to najpre podsetilo na atmosferu javnog pogubljenja, na ushićenje koje ide uz spektakl koji prati nasilnu smrt. Bio si tamo, svojim očima si se uverio u sve to, a ipak, za sve ove godine od tada, nikada nisi čuo da je neko govorio o tome šta se zaista dešavalo.

Ipak, postoje stvari iz prošlih dana koje ti nedostaju, čak i ako nemaš veliku želju da se to vreme vrati. Zvuk zvona starih telefona, zvuk prilikom kucanja na starim pisaćim mašinama, mleko u staklenim flašama, bejzbol bez zamene u napadu, vinilske ploče,

kaljače, čarape s podvezicama, crno-beli filmovi, šampioni teške kategorije, Bruklin Dodžersi i Njujork Džajantsi, džepna izdanja za trideset dva centa, levica, jevrejski mlečni restorani, dupli program u bioskopima, košarka pre šuta za tri poena, raskošne zgrade starih bioskopa, foto-aparati u koje se stavlja film, tosteri koji su znali da traju po trideset godina, prezriv odnos prema vlasti, neš rembler automobili, karavani obloženi drvetom. Ali ništa ti ne nedostaje toliko koliko onaj svet koji je postojao pre nego što je uvedena zabrana pušenja na javnim mestima. Od svoje prve cigarete, u šesnaestoj godini (u Vašingtonu, s prijateljima, na Kenedijevoj sahrani), sve do kraja prethodnog milenijuma, mogao si sasvim slobodno - uz samo nekoliko izuzetka - da pušiš gde god poželiš. U restoranima i barovima, pre svega, zatim u učionicama koledža, na balkonima u bioskopima, u knjižarama i prodavnicama ploča, lekarskim čekaonicama, u taksijima, na stadionima i u sportskim halama, liftovima, hotelskim sobama, vozovima, međugradskim autobusima, aerodromima, i u minibusima koji su vozili od aerodromske zgrade do aviona. Svetu je sada verovatno bolje, s tim militantnim zakonima o zabrani pušenja, ali nešto je ipak izgubljeno, i što god da je to što se izgubilo (osećaj lagodnosti? razumevanje za ljudsku slabost? druželjubivost? nepostojanje puritanske ojađenosti?), osećaš da ti nedostaje.

Neka sećanja su toliko čudna, tako neverovatna i van domena mogućeg, da ti je teško da prihvatiš činjenicu da si ti taj koji je iskustvo događaje kojih se sećaš. Kad ti je bilo sedamnaest godina, na primer, tokom leta iz Milana za Njujork, posle tvog prvog putovanja u inostranstvo (išao si u Italiju u posetu svojoj tetki, majčinoj sestri koja je tamo živela već jedanaest godina), seo si pored privlačne, izuzetno inteligentne devojke od svojih osamnaest-devetnaest godina, i posle jednosatnog razgovora, ostatak puta proveli ste ljubeći se sa žudnom posvećenošću, milovali ste se strasno pred drugim putnicima bez trunke stida ili obzira. Deluje ti da je nemoguće da se tako nešto moglo desiti, ali desilo se. Što je još čudnije, poslednjeg jutra tvoje evropske ekskurzije naredne godine, one koja je počela prelaskom Atlantika na studentskom brodu, ukrcao si se u avion na aerodromu Šenon, u Irskoj, i toga puta pored tebe je sela jedna slatka devojka. Posle sat vremena ozbiljnog razgovora o

knjigama, koledžima i letnjim avanturama, i vas dvoje ste počeli da se mazite i ljubite, navalili ste jedno na drugo s takvom žestinom da ste se na kraju pokrili ćebetom, tvoja ruka je tu, ispod ćebeta, obišla njeno celo telo, pa se zavukla ispod suknje i samo ste snagom volje uspeli da se savladate i ne zađete u zabranjenu teritoriju nedvosmislenog karanja. Kako je moguće da se tako nešto uopšte desi? Da li je seksualna energija mladih toliko moćna da je i samo prisustvo drugog tela dovoljan podsticaj za seks? Danas svakako ne bi uradio tako nešto, ne bi se usudio ni da pomisliš na to - ali, opet, danas više nisi mlad.

Ne, nikad nisi bio promiskuitetan, mada bi voleo da si povremeno dopustio sebi da budeš impulsivan, divlji, no uprkos svom umerenom ponašanju, imao si nekoliko susreta sa zastrašujućom klicom intimnosti. Triperom. Desilo se to jedanput, kad si imao dvadeset godina, i to jednom bilo je sasvim dovoljno. Zlokobna zelena sluz koja kaplje s vrha kite, osećaj da ti je igla zabodena u uretru pa se i obično mokrenje pretvorilo u agoniju. Nikad nisi saznao kako si uspeo da dobiješ gonoreju, lista potencijalnih kandidatkinja bila je kratka, i nijedna od njih nije ti delovala kao potencijalni prenosilac te bede, ali pet godina kasnije, kad si zapatio stidne vaši, znao si ko je bio odgovoran za to. Ovoga puta nije ništa bolelo, postojao je samo nesnosan svrab u pubičnom predelu, i kad si se najzad setio da pogledaš šta se dešava, zapanjio si se kad si ugledao bataljone picajzli - koje su izgledale kao minijaturni morski rakovi, nešto manji od bubamare, i nimalo stidljivi. Bio si tolika neznalica kad su venerične bolesti u pitanju, da za ovako nešto, pre nego što si ih dobio, nikada nisi ni čuo, nisi imao pojma da stidne vaši uopšte postoje. Penicilin je izlečio gonoreju, ali za bubice koje su kampovale među tvojim stidnim dlakama, prašak je bio sasvim dovoljan. Dakle, problem je bio lakše prirode, više komičan, kad ga s ove distance sagledaš, ali u ono vreme ti si zbog njega bio beskrajno tužan jer je osoba koja ti je prenela taj vraški svrab, bila prva velika ljubav u tvom životu, s petnaest godina u nju si bio ludo zaljubljen i ta ljubav te je držala i mučila tokom čitave rane mladosti, i sada, pošto si spavao s njom na početku svog odraslog doba, pomislio si kako je verovatno tvoja sudbina da je voliš i da će ovoga puta - ako bogovi budu na tvojoj strani - ta ljubav najzad biti uzvraćena. Samo što

tajanstveni vikend koji ste proveli zajedno nije označio početak nove priče. Bio je to kraj stare priče - srećan na svoj način, ali ipak kraj, kraj krajeva, a te bube koje su milele tvojim međunožjem bile su tek tužna mala koda na poslednje poglavlje.

Smatra se da bubamare donose sreću. Kad ti bubamara sleti na ruku, treba da pomisliš želju pre nego što odleti dalje. Detelina sa četiri lista takođe je simbol sreće, i ti si mnoge sate svog ranog detinjstva proveo klečeći u travi, u potrazi za tim maleckim nagradama koje su stvarno postojale, ali su bile vrlo retke i samim tim uzrok velike radosti. Najava proleća dolazila je u vidu prvog crvendaća, smeđe ptice crvenog perja na grudima koji bi se jednog jutra, niotkuda, pojavio u tvom dvorištu gde je skakutao po travi i čeprkao zemlju u potrazi za glistama. Posle toga bi počeo da ih prebrojavaš, drugog, pa trećeg, četvrtog, svakog dana broj im se povećavao, i kad prestaneš da ih brojiš, vreme već bude toplo. Prvog leta pošto si se preselio u kuću na Aveniji Irving (1952), majka je u dvorištu iza kuće zasadila baštu, i među redovima jednogodišnjih i višegodišnjih biljaka, iz plodne zemlje cvetne leje, nikla je jedna stabljika suncokreta koja je, kako su sedmice prolazile, nastavljala da raste, nadvisila te je i dostigla visinu od oko metar i osamdeset. Rast suncokreta bio je glavni događaj tog leta, radoznalo uranjanje u tajanstveno delovanje vremena, i ti si svakog jutra trčao u dvorište da se izmeriš kraj njega, da vidiš dokle je stigao u odnosu na tebe. Tog istog leta, sklopio si prvo blisko prijateljstvo, stekao si svog prvog pravog druga iz detinjstva, zvao se Bili, njegova kuća nalazila se nedaleko od tvoje, i pošto si ti bio jedina osoba koja je mogla da ga razume (grgoljao je reči koje su mu se vraćale u usta puna pljuvačke pre nego što bi izašle kao artikulisani glasovi), oslanjao se na tvoje sposobnosti tumača, a ti si se oslanjao na njega kao na neku vrstu neustrašivog Haka Fina u odnosu na tvoju ulogu opreznog Toma Sojera. Sledeće leto vas dvojica ste svako popodne provodili u pročešljavanju rastinja u potrazi za uginulim pticama - uglavnom poletarcima, sada ti je to jasno, koji su verovatno ispali iz gnezda i nisu umeli da se vrate kući. Zakopavali ste ih u zemlju kraj zida tvoje kuće - u atmosferi veoma ozbiljnih rituala s izmišljenim molitvama i dugim periodima tišine. Tada ste već obojica otkrili smrt,

i znali ste da je reč o nečemu ozbiljnom, nečemu gde nije bilo mesta za šalu.

Prva smrt ljudskog bića koje se koliko-toliko jasno sećaš desila se 1957, kad se tvoja osamdesetogodišnja baka srušila na pod od srčanog udara i umrla narednog dana u bolnici. Ne sećaš se da si išao na sahranu, verovatno je to razlog što te tamo nije bilo, imao si deset godina i sva je prilika da su tvoji roditelji procenili da si suviše mlad da ideš na sahranu. Ono čega se sećaš jeste tama koja je danima posle toga ispunjavala kuću, sećaš se ljudi koji su dolazili i odlazili da održe šivu i posede s tvojim ocem u dnevnoj sobi - nepoznati ljudi koji recituju nerazumljive jevrejske molitve prigušenim glasom, i neobičnog, tihog meteža vezanog uz sve to, očeve tuge. Tebe samog ta smrt gotovo da i nije dotakla. Između tebe i tvoje babe nije postojala nikakva vezanost - ona nije pokazivala ljubav, nije bila znatiželjna da sazna ko si ti, nije bilo ni najmanjeg znaka privrženosti, i onih nekoliko puta kad je obavila svoje ruke oko tebe u bakin zagrljaj, bio si uplašen, jedva si čekao da te pusti. U to vreme je ubistvo koje se desilo u porodici 1919. još bilo tajna, za to ćeš saznati tek kad budeš u ranim dvadesetim, ali oduvek si imao osećaj da je tvoja baba luda, da treba da se držiš podalje od te sitne emigrantkinje koja je govorila iskvaren engleski i imala žestoke napade vrištanja. Još dok je trajao period žalosti, dok su ljudi dolazili kod vas, ti si gledao svoja dečaćka posla, a kad ti je rabin stavio ruku na rame i rekao da možeš da ideš na utakmicu Male lige i igraš za svoj tim, otrčao do svoje sobe, navukao opremu za bejzbol i izjurio iz kuće.

Bilo je drugačije jedanaest godina posle toga, kad je umrla mamina mama. Tada si već bio odrastao, udar groma koji je ubio tvog druga kad ti je bilo četrnaest godina naučio te je da je život kapriciozan i nestabilan, da nam u svakom trenutku budućnost može biti ukradena, da je nebo puno gromova koji svakog trenutka mogu da se obruše i ubiju kako mlado tako i staro, i da grom uvek, ali baš uvek, udara kad najmanje očekujemo. To je bila baka koju si voleo, uštogljena i pomalo nervozna žena, ona koja je oduvek bila prisutna u tvom životu, i kad sada razmišljaš o njenoj smrti, o prirodi te smrti, lagane, jezive i mučne za gledanje, shvataš da su sve ostale smrti u tvojoj familiji bile iznenadne, niz gromova nalik onome koji je ubio

tvog druga: majka tvog oca (srčani udar, mrtva za nekoliko sati), otac tvog oca (ubijen iz vatrenog oružja pre nego što si se rodio), tvoj otac (srčani udar, mrtav za nekoliko sekundi), tvoja majka (srčani udar, mrtva za nekoliko minuta), čak i smrt oca tvoje majke, koja nije bila tako trenutna, čoveka koji je dogurao do osamdeset pete u dobrom zdravlju, a potom, nakon brzog propadanja koje je trajalo dve-tri nedelje, umro od upale pluća, drugim rečima, od starosti - smrt na kojoj se može zavideti, čini ti se, život punim plućima do devete decenije, a onda, umesto udara groma, prilika da se prihvati činjenica o odlasku, šansa za malo prisećanje, a potom san u kome se otplovi u zemlju praznine. Tvoja baka nikuda nije otplovila. Dve godine je trpela najstrašnije muke i, kad je umrla u sedamdeset trećoj, od nje gotovo ništa nije ostalo. Amiotrofična lateralna skleroza, poznatija kao Lu Gerigova bolest. Video si tela ljudi pojedena autokanibalističkim galopirajućim rakom, posmatrao si kako emfizem polako guši druge, ali ALS nije ništa manje razarajuća niti okrutna, i kad čovek dobije takvu dijagnozu, tu nema leka, nema nade, ničega ispred njega osim dugačkog marša ka raspadu i smrti. Kostii se tope. Skelet pod kožom pretvara se u pastoznu masu, organi otkazuju jedan po jedan. Ono što je u slučaju tvoje bake bilo posebno teško jeste da su se prvi simptomi ispoljili na grlu, i najpre su napadnuti organi za govor: jezik, grkljan, jednjak. Jednoga dana, iz čista mira, nije mogla jasno da izgovara reči, slogovi su se čuli nekako slepljeno i nejasno. Mesec-dva kasnije bili su alarmantno nejasni. Nekoliko meseci posle toga, zvečanje šlajma koji je blokirao rečenice, promuklo grgoljanje, ponižavajuće pogoršanje stanja, a kad nijedan lekar u Njujorku nije uspeo da otkrije šta joj je, majka ju je odvela na kliniku Mejo na kompletan pregled. Ljudi iz Minesote bili su ti koji su izrekli njenu smrtnu presudu, i nije prošlo dugo, govor joj je postao sasvim nerazumljiv. Posle toga je komunicirala pomoću pisanja, nosila je svugde sa sobom malu olovku i notes, i neko vreme činilo se da sve ostalo dobro funkcioniše, još je mogla da hoda, još uvek je učestvovala u životu koji se odvijao oko nje, ali kako su meseci prolazili, a muskulatura grla nastavila da atrofira, gutanje je postalo problem, muke je imala da jede i pije, a na kraju je i telo počelo da je izdaje. Prve dve nedelje boravka u bolnici još je mogla da koristi ruke i šake, da komunicira pomoću olovke i papira

mada joj se rukopis znatno pogoršao, a onda je brigu o njoj preuzela medicinska sestra, gospođica Moran (niska, efikasna, s neprekidno prisutnom grimasom lažnog osmeha na licu), koja baki nije davala olovku i papir, i što se baka duže bunila zbog toga, to je ređe dobijala da piše. Kad ste ti i tvoja majka shvatili šta se događa, Moranova je otpuštena, ali je bitka koju je s njom vodila baki iscedila svu preostalu snagu. Ta nežna, smerna žena koja ti je čitala Mopasanove priče kad si bio bolestan, koja te je vodila u Radio Siti Mjuzik Hol, koja te je častila sladoledima i ručkovima kod Šrafta, umirala je u bolnici Doktors hospital na Aper Ist Sajdu na Menhetnu, i ubrzo pošto je postala previše slaba da drži olovku, izgubila je razum. Ono snage što je u njoj ostalo potrošila je na gnev, dementnu ljutnju zbog koje se nije mogla prepoznati, izražavala se neprekidnim urlicima i zavijanjem, prigušenim, napuklim kricima nemoćne, nepokretne osobe koja se bori da se ne uguši u bari sopstvene sluzi. Rođena u Minsku, 1895. Umrta u Njujorku, 1968. *Kraj života je gorak* (Žozef Žuber, 1814).

Stvari su stajale tako kako su stajale i ti ih nisi dovodio u pitanje. Postojale su državne škole i katoličke škole, i pošto ti nisi bio katolik išao si u državnu školu koja je bila dobra škola, bar po standardima kojima su se tada merile slične stvari, a na osnovu onoga što ti je majka kasnije ispričala, to je i bio razlog vašeg preseljenja u kuću u Aveniji Irving pre nego što si pošao u zabavište. Nemaš s čim da uporediš svoje iskustvo, ali tokom trinaest godina koliko si proveo u tom sistemu, prvih sedam u školi Maršal (od zabavišta do šeste godine), naredne tri u školi Saut Orindž Džunior Haj (od sedme do devete), i poslednje tri u školi Kolambija Haj u Mejplvudu (od desete do dvanaeste), imao si neke dobre učitelje, neke osrednje, i nekoliko njih izuzetnih i nadahnutih, kao i nekoliko nekompetentnih i bezveznih, a tvoji drugovi iz razreda kretali su se od briljantnih preko srednjih do polumorona. Tako je to u državnim školama. Svi koji žive u određenoj oblasti mogu da je pohađaju besplatno, a kako si ti odrastao u vreme pre pojave posebnog obrazovanja, pre nego što su se pojavile odvojene škole za decu koja imaju takozvane probleme, jedan broj tvojih drugova iz razreda bio je fizički hendikepiran. Nije bilo nikoga u invalidskim kolicima, koliko se sećaš, ali još uvek imaš sliku dečaka s grbom na leđima i

deformisanog tela, devojčice koja nije imala ruku (iz ramena je štrcao patrljak bez prstiju), dečaka koji je balavio po svojoj košulji, i devojčice koja jedva da je bila viša od patuljka. Kad danas razmišljaš o njima, shvataš da su ti ljudi činili suštinski deo tvog obrazovanja, da bi, bez njihovog prisustva u tvom životu, tvoje shvatanje toga šta znači biti ljudsko biće bilo osiromašeno, da bi mu nedostajala dubina i saosećanje, uvid u metafiziku bola i različitosti, jer ta su deca bila junaci, ona koja su morala da rade deset puta više od drugih da bi se izborila za svoje mesto. Da si živeo samo među onima koji su bili blagoslovljeni u fizičkom smislu, među decom koja su, poput tebe, svoja skladno građena tela prihvatala zdravo za gotovo, kako bi ikada naučio šta je heroizam? Jedan od tvojih drugova iz tog vremena bio je i bucmasti dečak nesklon sportu, s naočarima i uvučenom bradom na nelepom licu, ali njega su svi voleli jer je bio pametan i zabavan, odličan matematičar, i imao nešto što ti se tada činilo kao neuobičajena širina duha. Imao je mlađeg brata koji je bio vezan za krevet, jer ga je napala bolest koja mu je poremetila razvoj i načinila njegove kosti krhkim, lako lomljivim, bile su to kosti koje su se lomile pri najmanjem kontaktu s čvrstom podlogom, kosti koje su se lomile bez ikakvog razloga, i sećaš se da si nekoliko puta posle škole išao kod svog druga kući da obiđeš njegovog brata, koji je bio tek godinu ili dve mlađi od vas. On je ležao u bolničkom krevetu opremljenom ručkama i tegovima, s obe noge u gipsu, imao je veliku glavu i neverovatno belu kožu, jedva da si uspeo da progovoriš u toj sobi, bio si nervozan, možda i malo uplašen, ali brat tvoga druga je bio dobar dečko, prijateljski raspoložen, drag i pametan, i uvek ti je bilo potpuno besmisleno i apsurdno što on leži u tom krevetu, i svaki put kad si ga video pitao si se kakav je to idiotski bog odlučio da on treba da bude zatočen u tom telu a ne ti. Tvoj drug mu je bio odan, bili su bliskiji od mnoge braće koju znaš, i stvorili su svoj privatni svet za dve osobe, tajni kosmos kojim je dominirala obostrana opsesija izmišljenom igrom bejzbola koja se igrala na tabli, kartama, kockom, sa složenim sistemom pravila i razvijenom statistikom, precizno vođenim zapisnicima o svakoj odigranoj utakmici što se pretvaralo u čitave sezone utakmica, svaki mesec ili dva igrala se druga sezona, i tako iz sezone u sezonu izmišljenih igara kako su godine prolazile. Kako je savršeno ispravno, sada shvataš, što te je upravo ovaj drug

pozvao jedne zimske večeri 1957-58, nedugo pošto su Dodžersi najavili svoju selidbu iz Bruklina u Los Anđeles, da ti kaže da je Roj Kampanela, ol-star hvatač, imao saobraćajnu nesreću, tako jeziv sudar da će, čak i ako se izvuče, biti paralizovan do kraja života. Tvoj drug je plakao u slušalicu.

Dvadeset treći februar: trideseta godišnjica prvog susreta s tvojom ženom, trideseta godišnjica prve noći koju ste proveli zajedno. Vas dvoje izlazite iz svoje kuće kasno popodne, prelazite Bruklinski most, i uzimate sobu u hotelu na donjem Menhetnu. Malo ugađanje sebi, možda, ali ne želiš da ta dvadeset četiri sata proteknu, a da ih ni na koji način ne obeležite, i pošto ideju o organizovanju zabave niste ni razmatrali (zbog čega bi jedan par želeo da proslavi svoje trajanje pred drugima?), ti i tvoja žena večerate sami u hotelskom restoranu. Posle toga, penjete se liftom na deveti sprat i ulazite u sobu gde zajedničkim snagama praznite bocu šampanjca, i ne pomišljate da uključite radio, da uključite televizor i vidite koji od četiri hiljade filmova koji su vam na raspolaganju želite da pogledate i, dok pijete šampanjac razgovarate, nekoliko sati ne radite ništa drugo samo razgovarate, ne o prošlosti i o proteklih trideset godina, već o sadašnjosti, o vašoj ćerci i o majci tvoje supruge, o onome čime se trenutno bavite, o raznim stvarima, kako važnim tako i trivijalnim, i u tom smislu ovo se veče ne razlikuje od bilo koje druge večeri vašeg braka, zbog toga što vas dvoje oduvek razgovarate, to je u neku ruku ono što vas definiše, i svih ovih godina vi živite u tom dugom, neprekinutom razgovoru koji je započeo onog dana kad ste se sreli. Napolju, još jedna hladna zimska noć, još jedan nalet ledene kiše koja tuče po prozorima, ali ti si sada u krevetu, sa svojom ženom, a hotelski krevet je topao, posteljina je meka i prijatna, a jastuci su zaista džinovski.

Bezbroj simpatija i flertova, ali samo dve velike ljubavi u tvojim ranim godinama, kataklizme srednjeg i poznog mladićkog doba, obe katastrofalne, posle čega je usledio tvoj prvi brak koji se takođe katastrofalno završio. Počelo je 1962, kad si se zaljubio u prelepu Engleskinju s kojom si u srednjoj išao na engleski, kao da si imao poseban dar da uvek juriš pogrešnu osobu, da želiš ono što ne možeš da imaš, da poklanjaš ljubav devojkama koje neće ili ne mogu da ti je uzvrate. Povremena interesovanja za tvoju pamet,

tračak zanimanja za tvoje telo, ali nikada za tvoje srce. Polulude devojke, obe napadne i autodestruktivne, a tebi beskrajno uzbudljive, samo što ih uopšte nisi razumeo. Ti si ih izmislio. Upotrebio si ih kao fiktivna otelotvorenja vlastitih želja, zanemario si njihove probleme i lične istorije, nisi shvatio kakve su izvan tvoje mašte, a ipak, što su ti više izmicale, to si jače čeznuo za njima. Ona iz srednje škole krišom je započela štrajk glađu i završila u bolnici. U to vreme u tvom rečniku nije postojala reč *anoreksija*, pa si pomislio da su u pitanju rak ili leukemija (od koje je umrla njena majka nekoliko godina pre toga), jer kako drugačije objasniti propadanje njenog nekad lepog tela, jezivo mršavljenje, i sećaš se kako si pokušavao da je posetiš u bolnici i kako te je svaki put odbila, svakog popodneva je odbijala tvoju posetu, bio si potpuno izbezumljen od ljubavi, od straha, ali na kraju ona i nije bila stvorena za mladiće, pa čak i ako se kasnije nekoliko puta vraćala u tvoj život, kad si bio u ranim dvadesetim (što se završilo debaklom sa stidnim vašima), ona je u osnovi bila devojka stvorena za druge devojke, tako da s njom i nisi imao nikakve šanse. Druga priča započela je u zimu, na prvoj godini koledža, kad si se zaljubio u još jednu nestabilnu devojku koja te je želela i nije te želela, i što te više nije želela, ti si je sve upornije proganjao. Tužni trubadur i njegova nepostojana dama, čak i nakon što je nekoliko meseci kasnije isekla vene u jednom neodlučnom pokušaju samoubistva, nastavio si da je voliš, nju, s belim zavojima i privlačnim, pomalo krivim osmehom, a kad su zavoji skinuti, ostala je u drugom stanju, pukao je kondom koji ste koristili, pa si i poslednju paru potrošio da platiš abortus. Okrutno sećanje, još jedno zbog koga noću ne spavaš, i mada si siguran da ste doneli ispravnu odluku da nemate bebu (roditelji u devetnaestoj i dvadesetoj, groteskna pomisao), muči te sećanja na to nerođeno dete. Zamišljao si kako će biti devojčica, devojčica s crvenom kosom, čudesna, vatrena pričalica i boli te kad pomisliš da bi sad imala četrdeset i tri godine, i da bi ti, po prilici, odskora mogao da budeš deda, a možda već i odavno. Samo da si je pustio da živi.

U svetlu tvojih prethodnih promašaja, tvojih pogrešnih procena, nesposobnosti da shvatiš sebe i druge, tvojih impulsivnih i nedoslednih odluka, nespretnih pristupa kad je ljubav u pitanju, deluje prilično čudno što si završio u braku koji toliko dugo traje.

Pokušao si da razumeš razloge ovog neočekivanog obrta sreće, ali do odgovora nikada nisi uspeo da dođeš. Jedne noći sreo si nepoznatu osobu i zaljubio se u nju - i ona se zaljubila u tebe. Nisi to zaslužio, ali nije ni da nisi zaslužio. To se jednostavno desilo, i nema drugog objašnjenja za to što se desilo, osim da je to bila sreća.

Od samog početka, s njom je sve bilo drugačije. Ovog puta ona nije bila priviđenje, ni projekcija tvoje mašte, već stvarna osoba koja ti se nametnula sa svojom stvarnošću onog trenutka kad ste počeli da razgovarate, što je bio samo trenutak nakon što vas je jedini zajednički poznanik predstavio jedno drugom u holu kulturnog centra „92nd Street Y”, posle književne večeri, i zbog toga što nije bila ni povučena ni sklona bežanju, zbog toga što te je gledala u oči i imala sigurnost i nastup jednog celovitog, potpunog bića, nije bilo načina da je pretvoriš u nešto što ona nije, nije bilo načina da je stvoriš kao što si to činio sa ženama u prošlosti zbog toga što je ona već sama sebe stvorila. Prelepa, da, bez ikakve sumnje, uzvišeno lepa, vitka plavuša od metar i osamdeset, dugih, fantastičnih nogu i tanušnih zglobova kao u četvorogodišnjeg deteta, najviša mala osoba koju si ikada video, ili možda najmanja visoka osoba koju si u životu video, a ipak, to što si posmatrao nije bio neki udaljeni objekt ženske lepote, razgovarao si sa živim, svesnim ljudskim subjektom. Subjektom, ne objektom, i samim tim iluzije nisu bile dopuštene. Prezare nisu bile moguće. Inteligencija je jedina ljudska osobina koja se ne može lažirati, i čim su ti se oči privikle na sjaj njene lepote, shvatio si da pred sobom imaš fascinantnu ženu, jedan od najbritkijih umova koje si ikada sreo.

Postepeno, tokom nedelja koje su usledile, kad si je bolje upoznao, otkrio si da se u potpunosti slažete u svim važnim stvarima. Bili ste istih političkih opredeljenja, većina knjiga koje ste voleli bile su iste, i imali ste slične stavove o tome šta želite od života: ljubav, rad, decu - dok su novac i imovina bili tek potkraj liste. Osetio si veliko olakšanje kad si shvatio da se kao ličnosti potpuno razlikujete. Ona se više smejala, bila je slobodnija i otvorenija od tebe, prisnija od tebe, a ipak, tamo negde na dnu, na najnižoj tački u kojoj ste bili spojeni, osećao si da si sreo još jednu verziju sebe - ali koja je razvijenija, naprednija od tebe, koja ume bolje da izrazi ono što si ti držao zatvoreno u sebi, koja ima zdravije biće. Obožavao si je i, prvi put u

tvom životu, osoba koju si obožavao zauzvrat je obožavala tebe. Vas dvoje dolazite iz dva potpuno različita sveta, mlada luteranka iz Minesote i ne tako mlad Jevrejkin iz Njujorka, ali samo dva meseca posle tog slučajnog susreta dvadeset i trećeg februara pre trideset godina, odlučili ste da živite zajedno. Sve dotad, svaka odluka koju si doneo u vezi sa ženama bila je pogrešna odluka - ali ova to nije bila.

Bila je student postdiplomskih studija i pesnik, i prvih pet godina zajedničkog života gledao si je kako završava studije, uči i polaže usmene ispite, a zatim naporno radi na disertaciji (o jeziku i identitetu kod Dikensa). U tom periodu objavila je jednu knjigu poezije, a kaku na početku vašeg braka nije bilo mnogo novca, radila je nekoliko različitih poslova, kao prvo, uređivala je trotomnu antologiju koju je objavio Zoun buks, drugo, u tajnosti je ispravljala nečiju doktorsku disertaciju o Žaku Lakanu, i predavala, uglavnom je predavala. Prvi kurs bio je namenjen službenicima nižeg ranga u jednoj osiguravajućoj kompaniji, ambicioznim mlađim radnicima koji su želeli da poprave svoje izgleda za napredovanje tako što su upisivali intenzivni kurs iz engleske gramatike i pisanja sastava. Dvaput nedeljno tvoja žena dolazila je kući s pričama o svojim studentima od kojih su neke bile zabavne, neke potresne, ali najbolje se sećaš jedne urnebesne sa završnog ispita. Negde na polovini semestra, tvoja žena je održala predavanje o različitim stilskim figurama, pored ostalih pomenula je i eufemizam. Kao primer navela je *otići sa ovog sveta* kao eufemizam za *umreti*. Na završnom ispitu, zamolila je prisutne da daju definiciju reči *eufemizam*, pa je jedan donekle pažljiv ali ne preterano bistar student odgovorio: „Eufemizam znači *umreti*.” Posle osiguravajuće kuće prešla je na Kvins koledž gde je kao zamena radila tri godine, naporan, loše plaćen posao, dva kursa po semestru, iz sastava i dopunskog engleskog, dvadeset i pet studenata u grupi, pedeset radova za pregled nedeljno, tri sastanka sa svakim studentom pojedinačno po semestru, dvočasovno putovanje od Kobl Hila do Flašinga koje je počinjalo u šest ujutro i uključivalo vožnju podzemnom železnicom i autobusom, i još dva sata za putovanje u suprotnom pravcu, sve to za platu od osam hiljada dolara godišnje, bez pogodnosti. Dugi radni dani su je iscrpljivali, ne samo zbog posla i putovanja, već i zbog sati provedenih pod neonskim svetlom u Kvinsu, treperavim svetlom koje

kod osoba sklonih migrenama može izazvati glavobolju, a kako je tvoja žena još od detinjstva patila od tog stanja, retko kad bi se desilo da uđe u stan bez crnih podočnjaka i da joj glava ne puca od bolova. Njena disertacija odmicala je sporo, nedeljni raspored bio je previše rascepan da bi mogla da se usredsredi na istraživanje i pisanje, a onda se, iznenada, vaša finansijska situacija počela donekle popravljati, dovoljno da možeš da je ubediš da prekine s predavačkim poslom, i čim se oslobodila, sredila je ostatak svoje teze o Dikensu za šest meseci. Još je veće pitanje bilo zbog čega je bila toliko rešena da je završi. Doktorske studije su početka imale smisla: neudata žena kojoj je potreban posao, naročito ako potiče iz porodice koja nema novca, pa iako joj je ambicija da se bavi pisanjem, ne može da se osloni na to da će od pisanja moći da živi, i zato će postati profesor. Ali sada je bilo drugačije. Bila je udala, novčana situacija postajala je sve stabilnija, nije planirala da ponovo traži akademski posao, ali ona se i dalje borila sve dok nije odbranila svoj doktorat. Mnogo puta si je pitao zbog čega joj je to toliko važno, i svi njeni razni odgovori koje ti je davala pogađaju srž onoga što je bila, onoga što još jeste. Prvo: zato što ne može da prekine nešto što je započela. Pitanje tvrdoglavosti i ponosa. Drugo: zato što je žena. Za tebe je bilo u redu da prekineš postdiplomske studije, ti si muškarac, a muškarci upravljaju svetom, ali žena koja nosi značku visokog zvanja zavredeće neko poštovanje u muškom svetu, neće je gledati s visine kao ženu koja tu značku ne nosi. Treće: zato što to voli. Naporan rad i disciplinovanje, neprekidno učenje dobro čine njenom umu, zbog njih je bolji i prefinjeniji mislilac, i čak ako u budućnosti planira da najveći deo vremena piše romane (već je započela prvi), nema nameru da zanemari svoj intelektualni život kad je već stekla doktorsku diplomu. To su bile rasprave koje si vodio s njom pre dvadeset godina, i činilo se kao da je već tada mogla da zaviri u budućnost i vidi obrise onoga što se pred njom nalazilo. Od tada: pet objavljenih romana i šesti na putu, ali i četiri knjige koje nisu fikcija, uglavnom eseja, na desetine eseja na ogroman broj tema: književnost, umetnost, kultura, politika, film, svakodnevni život, moda, neurologija, psihoanaliza, filozofija percepcije i fenomenologija sećanja. Te 1978. godine bila je jedan od stotinu studenata koji su se upisali na postdiplomski program na Kolambiji.

Sedam godina kasnije, jedna je od troje koji su uspjeli da izdrže do kraja.

Kad si sklopio brak sa svojom ženom, sklopio si brak i sa njenom porodicom, i zato što su njeni roditelji još uvek živeli u kući u kojoj je odrasla, još jedna država postepeno je postala deo tvog krvotoka: Minesota, najsevernija provincija u ruralnoj kraljevini Gornjeg Srednjeg zapada. Ne ravnica, kako si ti to zamišljao, već valovita zemlja malih uzvišenja i zavojitih udubljenja, bez planina i brdovitih predela, ali sa oblacima u daljini koji su simulirali planine i brda, lažna hrpa, masa bele pare koja ublažava monotoniju zatalasanog pejzaža koji se pruža miljama, a tokom dana kad nema oblaka, tu su polja deteline koja se protežu sve do linije horizonta, niskog, dalekog horizonta natkriljenog ogromnim, beskrajnim nebom, nebom koje je toliko veliko da seže sve do tvojih nožnih prstiju. Najhladnije zime na planeti, posle kojih slede vrele, vlažna leta, paklena vrućina koja se spušta na ljude zajedno s milionima komaraca, toliko komaraca da se prodaju majice sa slikom tih krvožednih ubica na kojima piše ZVANIČNA PTICA DRŽAVE MINESOTA. Prvi put kad si otišao onamo, u leto 1981, ostao si dva meseca, u vreme kad si radio na predgovoru za antologiju francuske poezije dvadesetog veka, podužem tekstu od nekih četrdeset strana, a kako su roditelji tvoje buduće žene bili van grada tokom vaše posete, pisao si u radnoj sobi svog budućeg tasta, na kampusu koledža Sveti Olaf, prolazio si kroz pasuse o Apolineru, Reverdiju i Bretonu u sobi ukrašenoj slikama vikinških šlemova, vozio si se svakog jutra do gotovo sasvim napuštenog kampusa koji je iznenada oživeo jedne nedelje pošto je koledž iznajmio neke od svojih zgrada godišnjem skupu udruženja Sportskih trenera hrišćana i koliko si, dok si parkirao automobil, uživao u prizoru instruktora - na desetine istovetno obučenih muškaraca, kratko podšišanih, s trbuščićima, koji nose bermude, a zatim si odlazio u svoju sobu na Katedri za norveški, gde bi napisao još nekoliko strana o francuskim pesnicima. Nalazio si se u Nortfildu koji se reklamirao kao „Dom krava, koledža i komfora”, u gradu od oko osam hiljada stanovnika, najpoznatijem po tome što je bio mesto u kome su, tokom pokušaja pljačke, skončali Džesi Džejms i njegova banda (rupe od metaka još uvek se nalaze u zidovima banke u Ulici Divižn), ali tvoje omiljeno mesto ubrzo je postala fabrika žitarica za

doručak, Malt-O-Meal, na autoputu 19, s visokim dimnjacima iz kojih kuljaju beli oblaci praha koji miriše na orah, koji se koristi u proizvodnji tog smeđežutog obeda od žitarica, na pola puta između centra grada i kuće ženinih roditelja, nekoliko stotina metara od železničke pruge kod koje si se, jednog popodneva tog leta zaustavio zajedno sa svojom ženom, dok je njom prolazio spori voz, najduža kompozicija koju si ti ikada video sa sto, dvesta teretnih vagona, nisi imao vremena da ih izbrojiš jer ste ti i tvoja tada buduća žena razgovarali, uglavnom o stanu koji treba da tražite kad se budete vratili u Njujork, i tada se prvi put pojavilo i pitanje braka, ne samo zajedničkog života pod istim krovom, već i bračnih zaveta, ona je to želela, na tome je insistirala, i mada si bio rešio da se više nećeš ženiti, rekao si da pristaješ, naravno, da ćeš se rado oženiti njome ako ona to želi, zato što si je voleo dovoljno dugo da si tada već znao da je ono što ona želi tačno ono što želiš i ti. Zbog toga si tako pažljivo tog leta posmatrao sve oko sebe, jer je to bio kraj u kome je ona provela svoje devojastvo, osećao si da ćeš je proučavanjem detalja tog predela bolje upoznati, bolje razumeti, i tako si jedno po jedno, kad si upoznao njenu majku, njenog oca i tri mlade sestre, počeo da formiraš shvatanje o njenoj porodici što ti je pomoglo da bolje nju razumeš, da osetiš čvrstinu tla po kom je hodala, jer to je bila čvrsta porodica, ni nalik polupanoj, provizornoj porodici u kojoj si ti odrastao, i nije prošlo dugo a ti si postao jedan od njih jer je ovo, na tvoju ogromnu sreću, postala i tvoja porodica.

Zatim su došle zimske posete, dolazak kući za kraj godine, nedelja do deset dana u zamrznutom svetu nemog vazduha, svetu vetrenih bodeža koji paraju telo, gledanja u termometar kroz kuhinjski prozor, ujutro, i žive koja je zaglavljena na minus trideset, na temperaturi toliko neprihvatljivoj za život da si se često pitao kako neko uopšte može da opstane na ovakvom mestu, u mislima imaš sliku porodice Sijuksa umotanih od glave do pete u bizonske kože, i porodice doseljenika, pionira, koji se na smrt smrzavaju u ovoj preriji nalik na tundru. Nijedna hladnoća nije kao ova, nepodnošljiva hladnoća od koje se koče mišići na licu istog trenutka kad zakoračiš napolje, hladnoća koja udara u kožu, od koje nastaju bore, koja zgušnjava krv u venama, ali i pored svega toga, jedne godine, ne toliko davno, čitava porodica je izašla u mrak da posmatra severnu svetlost, ti si je

samo tada i video, nezaboravnu, nezamislivu - stojeći na hladnoći i zureći u električnozeleno nebo, nebo koje baca zeleni odsjaj na crni zid noći, ništa što si ikada video nije se moglo meriti s razigranom veličanstvenošću tog spektakla. Nekih drugih noći, čistih, bez oblaka, nebo načičkano zvezdama, nabijenim od horizonta do horizonta, nigde nisi video toliko zvezda, toliko ih je da se stapaju u guste, tečne skupine, kaša beline visoko iznad glave, i belo jutro koje potom sledi, belo popodne, sneg, sneg koji neprekidno pada i svugde je naokolo, do kolena ti je, do struka, raste poput onog suncokreta iz majčine bašte kad si bio dečak, više snega nego igde drugde, i odjednom oživljavaš trenutak kad ste ti, tvoja žena i ćerka pošli na svoje godišnje hodočašće u Minesotu, i tako, sediš za volanom, noć je i veje sneg, voziš od kuće jedne od ženinih sestara koja živi u Mineapolisu, do kuće ženinih roditelja u Nortfildu, udaljenom ni celih šezdeset kilometara odatle. Na zadnjem sedištu sede tri generacije žena (tvoja tašta, supruga i ćerka), a kraj tebe, napred, s desne strane, na mestu suvozača, sedi tvoj tast, čovek koji se, tokom godina tvog braka s njegovom najstarijom ćerkom, prema tebi ophodio s ljubaznošću čak i ako je na mnogo načina zapravo zatvorena i distancirana osoba, veoma nalik na tvog oca - obojica su imala veoma teško i siromašno detinjstvo, a tvoj tast je još prošao i kroz mučno iskustvo Drugog svetskog rata, kao mladi vojnik u pešadiji (bitka na Luzonu, na Filipinima, džungle Nove Gvineje), ali ti si ekspert za komunikaciju sa zatvorenim ljudima, s ogromnim iskustvom, i čak i ako tvoj tast povremeno podseća na tvog oca, osećaš da negde u njemu postoji veća toplina i nežnost, da dopušta da ga upoznaš, što s tvojim ocem nije bio slučaj, da je mnogo više uključen u život. Tebi je četrdeset šest ili četrdeset sedam godina, u punoj si fizičkoj snazi, još mladolik usred svog srednjeg doba, i pošto te još uvek znaju kao *dobrog vozača*, ženska ekipa na zadnjem sedištu ima apsolutno poverenje u tvoju sposobnost da ih bezbedno dovezeš do Nortfilda i, s obzirom na to da ti veruju, ne uzbuđuju se zbog potencijalnih opasnosti koje stvara snežna oluja. Štaviše, tokom čitave vožnje, one su zabavljene živim razgovorom na razne teme, kao da je napolju prijatno veče usred leta, ali onog trenutka kad si isparkirao kola ispred svastikine kuće, bilo ti je jasno da te čeka paklena vožnja, vremenski uslovi su toliko loši da je gotovo

nemoguće voziti. Kad dođeš do auto-puta i kreneš prema jugu putem I-35, sneg zasipa vetrobransko staklo takvom silinom da i pored brisača koji rade najvećom brzinom, ne vidiš skoro ništa pred sobom, jer se pahulje lepe za staklo čim metlica brisača prođe po njemu. Put nije osvetljen, ali farovi vozila koja ti dolaze u susret, suprotnom trakom, osvetljavaju sneg na staklu, tako da ono što vidiš više nije sneg nego pljusak sitnih čestica zaslepljujućeg svetla. Najgore od svega, put je klizav, gladak i zaleđen poput klizališta, i ako bi vozio više od petnaest ili dvadeset kilometra na sat, gume bi izgubile moć trenja i kočenje bi postalo beskorisno. Na svakih pedeset do sto metara, i sa leve i sa desne strane, prošao bi pored automobila koji su skliznuli s puta i nahereno ležali zabijeni u snežne smetove i nanose. Tvoj tast, koji u Minesoti živi čitav život, veoma dobro poznaje opasnosti vožnje po snežnoj oluji poput ove i zajedno s tobom netremice prati put dok se centimetar po centimetar probijate kroz noć, sedi na suvozačkom mestu i pilji u uskovitlane oblake snega koji ne prestaju da se zaleću na staklo automobila, upozorava te na predstojeće krivine, pomaže ti da oslaneš pribran i koncentrisan, vozi u mislima zajedno s tobom, vozi mišićima svog tela, i tako konačno stižete do kuće u Nortfildu, ti i stari vojnik na prednjim sedištima, žene pozadi, dvosatna vožnja umesto uobičajeno pola sata do četrdeset minuta, i kad vas petoro uđete u kuću, dok žene i dalje razgovaraju i smeju se, tvoj tast, koji zna kroz kakav si test nerava upravo prošao, pošto je to istovremeno bio i test za njegove nerve, potapše te po ramenu i namigne ti. Pedeset godina pošto je odložio uniformu, narednik ti je salutirao.

Božićna večera u Nortfildu, u Minesoti, svake godine, od 1981. sve do smrti tvog tasta, 2004, posle čega je porodična kuća prodana, tašta se preselila u stan i tradicija je izmenjena da bi se prilagodila novim okolnostima. Ali gotovo četvrt veka taj obed bio je formalizovan do poslednjeg detalja, nijedan element nije se razlikovao u odnosu na prethodnu godinu, i onaj sto za koji si seo 1981, zajedno sa još šestoro ljudi - tašta, tast, tvoja supruga, njene tri sestre, i ti - postepeno se, dok su se godine pretapale jedna u drugu, proširivao, a sestre tvoje žene se udavale i dobijale svoju decu, tako da je potkraj tog perioda od četvrt veka, za stolom sedelo devetnaestero ljudi, uključujući stare i najstarije, mlade i najmlađe.

Važno je napomenuti da se Božić slavio 24. decembra uveče jer, iako je porodica tvoje žene živela usred Amerike, istovremeno su bili, a i sada su, skandinavski porodica, norveška porodica, i svi hrišćanski običaji i pravila kojih su se pridržavali, poticali su iz tog dela sveta, ne iz ovog u kome su. Tvoja tašta, rođena u najjužnijem norveškom gradu, 1923. godine, prešla je Atlantik tek sa trideset godina, pa iako tečno govori engleski, u njenom drugom jeziku veoma je primetan norveški akcent. Kao mlada žena proživela je rat i nemačku okupaciju, odležala je devet dana u zatvoru jer je učestvovala u jednom ranom protestnom maršu protiv nacista kad joj je bilo sedamnaest godina (da se to desilo kasnije u toku rata, svakako bi je odveli u koncentracioni logor), a njena dva starija brata bili su aktivni članovi ilegalnog pokreta (jedan od njih je, pošto mu je ćelija bila provaljena, odskijao u Švedsku da ne bi pao u ruke Gestapou). Tvoja tašta je inteligentna, načitana osoba, neko kome se diviš i ko ti je veoma drag, ali njene povremene muke s engleskim jezikom i američkom geografijom stvorile su neke neobične momente, a možda nijedan nije bilo toliko urnebesno kao onaj od pre petnaest ili šesnaest godina, kada avion, kojim su ona i njen muž leteli do Bostona, nije mogao da sleti zbog magle, pa je preusmeren na Olbani (Albany), u državi Njujork, i kad su stigli u Olbani, pozvala je tvoju ženu telefonom i kazala joj: „Mi smo u Albaniji! Prenoćićemo u Albaniji!” Kad je o tvom tastu reč, on je bio Norvežanin do srži, i pored toga što je pripadao trećoj generaciji rođenih u Kenon Folsu, u Minesoti, 1922, poslednji od dece prerije devetnaestog veka, farmersko dete odgajano u brvnari, bez struje i vode u kući, a seoska zajednica u kojoj je rastao bila je toliko izolovana, naseljena isključivo Norvežanima i njihovim potomcima, da je veći deo ranog detinjstva i mladosti proveo komunicirajući na norveškom, ne na engleskom, tako da je i njemu akcent ostao za čitav život, ne toliko primetan kao kod njegove supruge, ali jedan mek i pevljiv strani naglasak, američki engleski kakav nisi čuo ni kod koga drugog i koji je uvek godio tvom uhu. Posle duge pauze zbog rata, završio je osnovne studije na osnovu zakona o obrazovanju veterana, potom je upisao postdiplomske, proveo je zatim godinu dana na Fulbrajtovoj stipendiji na Univerzitetu Oslo (gde je upoznao tvoju taštu), i postao profesor norveškog jezika i književnosti. Tvoja žena je odrasla u

norveškom domaćinstvu, i mada je slučaj hteo da ono bude smešteno u Minesoti, božićna večera bila je strogo i neumoljivo norveška. Zapravo, bila je to replika božićnih večera koje je tvoja tašta jela sa svojom porodicom kad je bila dete u južnoj Norveškoj, dvadesetih i tridesetih godina dvadesetog veka, u doba veoma udaljeno od ovog našeg doba izobilja i preterivanja, supermarketa snabdevenih sa dvesta vrsta žitarica za doručak, i osamdeset četiri vrste sladoleda. Obed je uvek bio isti, i za dvadeset i tri godine ni jedno jedino jelo nije dodato meniju, niti je s njega skinuto. Nije bilo ćuretine, guščjeg mesa ni šunke, što bi bilo uobičajeno glavno jelo, već svinjska rebra posuta solju i biberom, pečena u rerni, i poslužena bez sosa i začina. Uz to, bareni krompir, karfiol, crveni kupus, prokelj, šargarepa, brusnica, i za dezert puding od pirinča. Nije bilo jednostavnijeg jela od ovog, u prkosnoj suprotnosti sa američkim poimanjem onoga što predstavlja prihvatljiv praznični obed, a kad si, pre nekoliko godina, sazvaio najmlađe, ženine sestriće i sestričine (tradicija se nastavila i u Njujorku), i pitao ih da li im se takva božićna večera dopada, ili bi voleli da ima nekih promena, povikali su: „Nećemo promene!” Ovo je hrana kao ritual, kao trajanje, kao porodično zajedništvo - simbolično sidro koje te sprečava da se izgubiš na pučini. Takvo je pleme koje si dobio ženidbom. Kad joj je bilo petnaest godina, tvoja dovitljiva ćerka smislila je novi naziv da opiše svoju pripadnost: Jevrežanka. Sumnjaš da ima mnogo ljudi koji bi mogli da se podvedu pod taj složeni identitet, ali, na kraju krajeva, ovo je Amerika i da, ti i tvoja žena ste roditelji jedne Jevrežanke.

Hrana koju si voleo kad si bio dete, od prvih sećanja do praga puberteta, i sad se pitaš koliko je zalogaja na kašici ili viljušci ušlo u tvoja usta, koliko gutanja i zagriža, koliko srkova i velikih gutljaja, počevši od mora voćnih sokova koje si pio u različitim dobima dana, sok od narandže ujutro, ali i sok od jabuke, sok od grejpfruta, od paradajza, od ananasa, sok od ananasa u čaši, ali i sok od ananasa u obliku kockica leda, leti, koji ste ti i tvoja sestra zvali „ananas-kocke”, pa gazirani napici koje si gutao kad god bi ti to dozvolili (koka-kola, gazirani sok od đumbira, seven ap, orindž kraš), pa milk-šejk koji si obožavao, naročito čokoladni, ponekad i od vanile, za promenu, kao i kombinaciju ta dva poznatu kao crno-beli šejk, a

onda, leti, delirijum gaziranog biljnog soka u koji je tradicionalno dodavana kugla sladoleda od vanile, ali tebi je još ukusniji bio sladoled s ukusom kafe u toj kombinaciji. Svako jutro počinjao si prvim obedom od žitarica (kornflejks, Rice Krispies, Shredded Wheat, Puffed Wheat, Puffed Rice, Cheerios - što god da je stajalo na kuhinjskom kredencu) koje bi sipao u činiju, prelio mlekom i posuo kašikom (ili dve) belog rafinisanog šećera. Posle toga, porcija jaja (uglavnom u vidu kajgane, a ponekad i pržena ili meko kuvana), i dva parčeta tosta s buterom (belog, od celog zrna ili raženog), uz koji je često išlo parče slanine, šunke ili kobasice, ili bi se na tanjiru našle pofezne (s javorovim sirupom) a ponekad, retko ali uvek željno iščekivane, palačinke (takođe s javorovim sirupom). Nekoliko sati posle toga, za ručak, između dva parčeta hleba komad mesa, ili šunke, salame, usoljene govedine, mortadele, ponekad zajedno šunka i listić žutog sira, a ako ne to, onda majčin provereno dobar sendvič s tunjevinom. U hladne dane, dane kao što je ovaj, pre sendviča je išla činija supe koja je početkom pedesetih uvek bila iz konzerve, tvoja omiljena bila je Kembelova pileća supa s rezancima, i Kembelova paradajz-čorba, a to je verovatno bio slučaj i sa svom drugom američkom decom u to vreme. Hamburgeri i hot-dog, pomirit i čips: poslastice koje si jednom nedeljno jeo u lokalnom molt šopu poznatom po imenu Kriklvud, gde ste ti i tvoji školski drugovi odlazili svakog četvrtka, na ručak. (Vaša škola nije imala kantinu. Za ručak su svi odlazili svojim kućama, ali kad si napunio deset godina, tvoja majka, i majke tvojih drugova, dozvolile su vam da se počastite: hamburger i/ili hot dog u Kriklvudu svakog četvrtka, što je koštalo dvadeset pet ili trideset centi.) Večernji obed, večera, bio je najbolji ako si kao glavno jelo imao jagnjeće kotlete, ali i rostbif je bio na odličnom drugom mestu, posle njih bez nekog posebnog reda slede pečena piletina, pohovana piletina, goveđi paprikaš, juneće pečenje, špageti s ćuftama u paradajz sosu, dinstana džigerica i prženi fileti ribe preliveći kečapom. Krompir je bio neizbežna stavka, i kako god bio pripremljen (najčešće prženi ili pire), uvek si uživao u njemu. Kuvani kukuruz nadmašivao je svako povrće, ali taj užitak bio je vezan za kraj leta, i zato si sav srećan umeo da prioneš i na grašak, grašak sa šargarepom, boraniju i cveklu koji bi ti se našli na tanjiru. Kokice, pistaći, kikiriki, maršmelou, puno krekerama namazanih

džemom od grožđa, i zamrznuta hrana koja je počela da se pojavljuje potkraj tvog detinjstva, posebno pita s piletinom i kolač „Sara Li”. U tom periodu života gotovo da si izgubio želju za slatkišima, ali kad danas baciš pogled na udaljene zakutke dečaštva, iznenađen si količinom slatkiša za kojima si čeznuo i koje si stamano. Tu je najpre sladoled i tvoj neutaživ apetit kad je sladoled u pitanju, bilo da se služi bez dodataka, u porciji, ili prekriven čokoladnim prelivom, bilo da je u obliku kupa, u kornetu, piću ili na štapiću (kao recimo Good Humour i Creamsicles), ako je sakriven u čokoladnoj kuglici (Bon Bons), u obliku trougla (Eskimo Pies) ili u obliku kupole (Baked Alaska). Sladoled je bio duvan tvog detinjstva, zavisništvo koje ti se uvuklo u dušu i neprekidno te zavodi svojim čarima, ali ni kolači ti nisu mrski, naprotiv (torta s čokoladnim filom! kuglof!), kao ni sve moguće vrste keksa od vanila fingersa do berisa, dabl dip čokoladnog, od fig njutonsa do malomara, od orija do čajnih biskvita, a da i ne spominjemo stotine ako ne i hiljade čokolada koje si pojeo pre nego što si napunio dvanaest godina: milki vej, tri masketirs, čankiz, čarlston čuz, jork mints, džunior mints, mars, snikers, bejbi ruts, milk dads, čakiz, gudbers, dots, džudžubiz, šugar dedis, i bog zna koje sve ne. Kako je moguće da si uspeo da ostaneš vitak u vreme kad si unosio sav taj šećer, da je tvoje telo, kako si se primicao adolescenciji, ipak nastavilo da raste u visinu, ne u širinu? Zahvalan si na tome što je sve ovo sada iza tebe, ali i sada, ponekad, možda svake dve-tri godine, dok ubijaš vreme na aerodromu u iščekivanju prekookeanskog leta (iz nekog razloga, ovo ti se dešava samo na aerodromima), ako uđeš u prodavnicu sa štampom da kupiš novine, iznenada ti se javlja jedna davna čežnja, i onda ćeš baciti pogled na slatkiše koji stoje kod kase, i ako se desi da imaju čakiz, kupićeš ih. Za deset minuta nestade svih pet želebomona. Crvena, žuta, zelena, narandžasta i crna.

Žuber: *Kraj života je gorak*. Manje od godinu dana pošto je zapisao ove reči, u šezdeset petoj godini, koja se tada, 1815, morala činiti mnogo dubljom starošću nego danas, zapisao je i jednu drugačiju i daleko intrigantniju definiciju o kraju života: *Čovek treba da umre dostojan ljubavi (ako može)*. Ganut si tom rečenicom, posebno rečima u zagradi koje pokazuju retku suptilnost duha, čini ti se, teško stečeno shvatanje o tome koliko je teško biti dostojan ljubavi,

posebno nekome ko je star, ko tone u nemoć i o kome drugi moraju da se brinu. *Ako može*. Verovatno nema većeg ljudskog dostignuća od toga da na kraju ostaneš dostojan ljubavi, bez obzira na to da li je kraj gorak ili nije. Prljanje samrtne postelje mokraćom, govnama i pljuvačkom. Svi ćemo onamo, govoriš sebi, i postavlja se pitanje do kog stupnja osoba može ostati ljudsko biće dok postoji u tom stanju nemoći i poniženosti. Ne možeš predvideti šta će se desiti kad dođe trenutak da se poslednji put uvučeš u krevet, ali ako ne odeš iznenada, kao tvoji roditelji, voleo bi da ostaneš dostojan ljubavi. *Ako možeš*.

Ne smeš zaboraviti da spomeneš da te 1971. zamalo nije udavila riblja kost, ili da si za malo izbegao smrt kad si, 2006, lupio čelom o nizak metalni dovratnik, zateturao se unazad, a zatim se, u pokušaju da uspostaviš ravnotežu, zaneo napred, zapeo nogom za prag, poleteo i tresnuo licem nadole o pod stana u koji si ušao, dok ti je teme za samo nekoliko centimetara promašilo masivnu nogu drvenog stola. Svakoga dana, u svim zemljama sveta, ljudi umiru usled ovakvih padova. Stric tvog prijatelja, isti onaj čovek o kome si pisao pre devetnaest godina (*Crvena sveska*, priča broj 3), koji je preživeo višestruko ranjavanje i brojne opasnosti dok je bio u partizanima koji su se borili protiv nacista u Drugom svetskom ratu, bio je mladić koji je uspeo da umakne sasvim izvesnoj smrti/ili sakaćenjima sa zbunjujućom doslednošću, a onda, kad je posle rata prešao u Čikago i živeo u spokoju mirnodopske Amerike, daleko od bojnih polja, metaka i mina iz svoje mladosti, probudio se jedne noći da ode do kupatila, sapleo se o komad nameštaja u mračnoj dnevnoj sobi i umro pošto je razbio glavu o tešku nogu stola. Apsurdna smrt, besmislena smrt, smrt kakva je mogla biti i tvoja pre pet godina da si pao samo nekoliko centimetara ulevo, i kad pomisliš na sve smešne načine na koje čovek može da skonča - da padne niz stepenice, da mu noga promaši prag merdevina, da ga zgazi auto, da ga pogodi zalutali metak, da ga ubije struja zbog radija koji upadne u kadu - možeš samo da zaključiš da je svačiji život obeležen određenim brojem znakova upozorenja, da je svako ko je stigao u godine u kojima se ti sada nalaziš, već nekoliko puta uspeo da se izvuče iz jednog broja potencijalno apsurdnih, besmislenih smrti. I to sve u toku onoga što bi ti nazvao *običnim životom*. Nepotrebno je reći da

su milioni drugih suočeni sa daleko gorim stvarima, da nikad nisu imali privilegiju da vode običan život, vojnici u borbi, recimo, civilne žrtve u ratovima, žrtve totalitarnih režima, i bezbroj onih koji su nestali u prirodnim katastrofama: poplave, zemljotresi, tajfuni, epidemije. Ali čak i oni koji su uspjeli da prežive neku katastrofu, nisu ništa manje žrtve svakodnevnog postojanja od nas koji smo tih horora bili pošteđeni - kao što je to slučaj sa stricem tvog prijatelja koji je izbegao smrt u bici i nastradao jedne noći u svom stanu u Čikagu dok je išao u kupatilo. Godine 1971, jedna riblja kost zabila ti se duboko u grlo. Jeo si nešto za šta si mislio da je file halibuta, i zbog toga nisi očekivao da ćeš naići na kosti, ali onda odjednom nisi više mogao da gutaš bez bola, nešto se zaglavio *unutra*, i ništa od tradicionalnih postupaka nije ti pomoglo: čaša vode, komad hleba, pokušaj da izvučeš kost prstima. Kost je sišla preduboko u grlo, bila je dovoljno duga i dovoljno debela da zapara tkivo s obe strane, i pri svakom tvom pokušaju da je iskašlješ, video si da ti je pljuvačka pomešana s krvlju. Bio je april ili maj, živio si u Parizu već neka dva meseca, i kad si najzad shvatio da sam nećeš biti u stanju da je iščačkaš, ti i tvoja devojka izašli ste iz stana u ulici Žaka Mavasa i otišli do najbliže medicinske ustanove u kraju, do bolnice Busiko. Bilo je oko devet uveče, i sestre nisu imale pojma šta bi s tobom. Poprskale su ti grlo tečnošću za ublažavanje bola, ćaskale su s tobom, smejale se, ali zaglavljena kost nalazila se na nepristupačnom mestu i nije mogla biti izvađena. Konačno, negde oko jedanaest uveče, stigao je dežurni lekar, mlad čovek po imenu Mejer, još jedan Izraelit u susedstvu u kom je nekada živio slepi klavir-štimer, kad, gle čuda, mladi doktor koji je od tebe mogao biti stariji nekih pet-šest godina, bio je specijalista za uho, grlo i nos. Pošto si ispljunuo malo krvi, kao što je tražio na pregledu, rekao ti je da ga slediš preko dvorišta do njegove kancelarije koja se nalazila u drugom bolničkom paviljonu. Seo si na stolicu, on je seo na stolicu, a zatim je otvorio ogromnu kožnu torbu prepunu raznih pinceta, trideset-četrdeset različitih setova, impresivna kolekcija sjajnih, srebrnih instrumenata, pincete svih zamislivih veličina i oblika, neke s ravnim krajevima, neke sa zaobljenim, neke s kukama na krajevima, s obručima, neke kratke, neke duge, neke komplikovane, neke bizarnog izgleda, takve da nisi nikako mogao da zamisliš da

tako nešto može da siđe u ljudsko grlo. Rekao ti je da otvoriš usta i počeo da isprobava različite vrste tih instrumenata, jednu po jednu, lagano i pažljivo navodeći pincetu niz tvoj jednjak - toliko duboko da si se svaki put zakašljao i ispljunuo još više krvi kad bi je on izvadio. Strpljenja, rekao ti je, strpljenja, dohvaćemo je, a onda je, posle petnaestog pokušaja, koristeći jednu od najvećih, par sa groteskno velikim scimitrom od hvataljki na kraju, najzad uspeo da uhvati kost, da je stegne, da je polako, uz cimanje napred nazad, odglavi iz tkiva u koje se zabola, i da je pažljivo izvuče kroz tunel tvog grla na svež vazduh. Izgledao je istovremeno zadovoljno i zapanjeno. Zadovoljno zbog toga što je uspeo, a zapanjeno zbog veličine kosti koja je imala dobrih šest centimetara. I ti si bio zapanjen. Kako si mogao da progutaš nešto te veličine, pitao si se. Podsetila te je na eskimsku iglu za šivenje, fišbajn, otrovnu strelicu. „Imate sreće”, kazao je doktor Mejer, još uvek zagledan u kost koju ti je prineo očima. „Ovo vas je sasvim lako moglo ubiti.”

Bez značajnijih snežnih padavina od prvog februara, samo ledeni mesec, s vrlo malo sunca, mnogo kiše, mnogo vetra, zavukao si se u svoju sobu i pisao ovaj dnevnik, ovo putovanje kroz zimu, a sada, iako je mart, još je hladno, hladno kao što je bilo u januaru i februaru, ali sada ipak svako jutro odlaziš u baštu, tražiš neki trag boje, nevidljivi vrh propupelog lista koji štrči iz zemlje, prve žute tragove na žbunu forzicije, ali još uvek ništa, proleće će ove godine doći kasno, i pitaš se koliko još nedelja treba da prođe pre nego što budeš krenuo u potragu za svojim prvim crvendaćem.

Spasli su te plesači. One večeri, decembra 1978. oni su te vratili u život, oni su ti omogućili da iskusiš *taj otrežnjujući, epifanijski trenutak jasnoće koji te je gurnuo kroz pukotinu u vasioni*, i pružili ti priliku da počneš iznova. Tela u pokretu, tela u prostoru, tela koja skaču i izvijaju se kroz prazan, nesputavajući vazduh, osam plesača u sportskoj sali jedne srednje škole na Menhetnu, četiri muškarca i četiri žene, svi mladi, njih osmoro u ranim dvadesetim, sediš na tribinama zajedno sa još petnaestak koreografinjinih poznanika,

došao si da gledaš probu njenog novog komada. Pozvao te je Dejvid Rid, slikar koga si upoznao na putovanju u Evropu, na brodu, 1965, koji je sada tvoj najstariji prijatelj u Njujorku, jer je bio u vezi s koreografkinjom, Ninom V., ženom koju nisi dobro znao i čija je veza s Dejvidom potrajala kratko, ali, ako te sećanje ne vara, misliš da je ona počela kao igrač u trupi Mersa Kaningama, i pošto je sada svoju energiju usmerila na koreografiju, njen rad je donekle podsećao na Kaningamov: bio je muskularan, spontan i nepredvidljiv. Za tebe je to bio najmračniji period života. Imao si trideset jednu godinu, prvi brak ti se upravo bio raspao, imao si osamnaestomesečnog sina i nisi imao stalan posao, nisi imao novca, s mukom si sastavljao kraj s krajem kao samostalni prevodilac, bio si autor tri zbirčice poezije s najviše stotinu čitalaca na svetu, zarađivao si crkavicu pišući kritičke prikaze za *Harpers*, *Njujork rivju of buks* i druge časopise, i izuzev detektivskog romana koji si pod pseudonimom napisao prethodnog leta u pokušaju da dođeš do gotovine (i za koji još uvek nisi imao izdavača), došlo je do zastoja u tvom radu, zaglavio si se, bio si zbunjen, godinu dana nisi napisao nijednu pesmu i polako si počeo da shvataš da više nikad nećeš biti u stanju da pišeš. To je bila tvoja pozicija one zimske večeri pre trideset dve godine, kad si ušao u salu za fizičko u srednjoj školi, da bi gledao probu komada u nastajanju Nine V., koja je bila otvorena za javnost. O plesu nisi znao ništa, još uvek ne znaš ništa, ali na njega si uvek reagovao nekim uzletom unutrašnje sreće, kad god bi video da je dobro izveden, i u trenutku kad si seo pored Dejvida, nisi znao šta da očekuješ, jer ti je do tog trenutka rad Nine V. bio nepoznat. Ona je stajala na parketu sale i malobrojnoj publici objašnjavala da će proba imati dva dela: demonstraciju osnovnih pokreta u komadu koju će izvesti plesači, i usmeni komentar koji će im dati ona. Zatim se sklonila u stranu i plesači su počeli da se kreću po parketu. Ono što ti je prvo palo u oči bilo je odsustvo muzičke pratnje. Ta ti mogućnost nikad nije pala na pamet - igranje uz tišinu umesto uz muziku - jer muzika je uvek bila od suštinske važnosti za ples, činilo ti se, neodvojiva od njega, ne samo zato što je diktirala ritam i brzinu izvođenja, već i zbog toga što je gledaoce upućivala na emocionalni ton, obezbeđujući time narativnu koherentnost za nešto što bi inače bilo sasvim apstraktno, ali u ovom slučaju, tela plesača bila su odgovorna za ritam i ton dela,

i čim si se privikao, odsustvo muzike delovalo ti je potpuno osvežavajuće zbog toga što su igrači čuli muziku u svojim glavama, ritam je takođe bio u njihovim glavama, čuli su ono što se nije moglo čuti, i zbog toga što su tih osmoro mladih ljudi bili dobri plesači, izvrsni plesači u stvari, nije prošlo dugo i ti si i sam, u svojoj glavi, počeo da čuješ te ritmove. Nije bilo zvuka, izuzev zvuka stopala koja udaraju o drveni pod sale. Ne sećaš se detalja vezanih za njihove pokrete, ali u glavi imaš skokove, i okrete, noge koje se izbacuju i jure napred, tela koja se dodiruju i koja se ne dodiruju, bio si zadivljen gracioznošću i izdržljivošću plesača, sam prizor njihovih tela u pokretu odvodio te je na neko neočekivano mesto u tebi samom, i polako, postepeno, osetio si kako se nešto u tebi otvara, osetio si radost koja se kreće tvojim telom, prema glavi, fizičku radost koja je istovremeno bila i mentalna, narastajuću radost koja se širila čitavim tvojim bićem. A onda, posle šest-sedam minuta, igrači su stali. Nina V. je izašla pred publiku i objasnila šta je to čemu su upravo prisustvovali, i što je ona više govorila, što je iskrenije i strastvenije pokušavala da izrazi značenje pokreta i kompozicije igre, to si ti manje razumeo ono što ona priča. Nije to bilo zbog toga što je koristila stručne izraze koji su ti bili nepoznati; njene reči bile su potpuno beskorisne i nedorasle zadatku opisivanja neme predstave koju si upravo gledao iz fundamentalnog razloga jer nema reči koje mogu da prenesu punoću i čistu telesnost onoga što su plesači upravo izveli. Zatim se povukla u stranu, i igrači su ponovo počeli da se kreću ispunjavajući te istog trenutka onom radošću koju si osetio pre nego što su stali. Pet ili šest minuta kasnije, stali su ponovo, i ponovo je Nina V. istupila sa svojim objašnjenjem, i ponovo nije uspela da uhvati ni stoti deo lepote koju si upravo video, i tako su se naredni sat vremena smenjivali plesači s koreografkinjom, tela u pokretu s rečima, lepota i besmislena buka, radost i dosada, i u nekom trenutku u tebi je nešto počelo da se otvara, shvatio si kako propadaš kroz procep između sveta i reči, u provaliju koja deli ljudski život od sposobnosti da se izrazi istina o ljudskom životu, i zbog razloga koji te još uvek zbunjuju, taj tvoj pad kroz prazan, slobodan vazduh ispunio te je osećanjem sreće i slobode, i kad se predstava završila, ti više nisi bio blokiran, nisi bio opterećen sumnjama koje su te pritiskale tokom prethodne godine. Vratio si se u svoju kuću u

Dačis Kauntiju, u radnu sobu u prizemlju u kojoj si spavao otkad ti se brak okončao, i narednog dana počeo si da pišeš, tri nedelje radio si na tekstu koji nije pripadao nijednom određenom žanru, nije bio ni pesma ni prozna pripovest, pokušao si da opišeš ono što si osetio dok si gledao igrache kako plešu i koreografkinju kako objašnjava, u toj školskoj sali na Menhetnu, ispisao si mnogo strana na početku, a onda se sve svelo na osam strana, prvi rad tvoje druge inkarnacije kao pisca, most koji vodi do svega što si napisao posle, u godinama koje su usledile, i sećaš se da si ga završio za vreme snežne oluje, kasno jedne subotnje noći, u dva sata posle ponoći, bio si jedina osoba još budna u usnuloj kući, a užasna stvar koja se tiče te noći, koja te još progoni, jeste da je upravo u trenutku kad si ti dovršavao svoj tekst, koji ćeš na kraju nazvati *Beli prostori*, tvoj otac umirao u naručju svoje prijateljice. Jeziva trigonometrija sudbine. Upravo kad si se ti vraćao u život, tvoj otac je došao do njegovog kraja.

Da bi mogao da radiš to što radiš, potrebno ti je da hodaš. Hodanje je ono što ti donosi reči, što ti dopušta da čuješ ritam reči dok ih zapisuješ u svojoj glavi. Jedna noga napred, druga noga napred, dvostruki udarac tvog srca. Dva oka, dva uha, dve ruke, dve noge, dva stopala. Ovo, pa ono. Ono, pa ovo. Pisanje počinje u telu, ono je muzika tela, i to što reči imaju značenje, što ponekad imaju značenje, muzika reči je ono gde značenje počinje. Sediš za stolom da bi ovo zapisao, ali u mislima i dalje hodaš, uvek hodaš, a ono što čuješ je ritam tvog srca, udaranje tvog srca. Mandeljštam: „Pitam se koliko je pari sandala Dante izlizao dok je radio na *Komediji*.” Pisanje kao niži oblik plesa.

Dok si popisivao svoja putovanja pre šezdeset strana, zaboravio si da navedeš putovanja između Bruklina i Menhetna, trideset i jednu godinu putovanja unutar tvog vlastitog grada, otkad si se preselio iz Kings Kauntija, 1980. godine, u proseku dva do tri puta nedeljno, što bi ukupno bilo nekoliko hiljada prelazaka, mnogo puta podzemnom železnicom, ali najčešće autom ili taksijem preko Bruklinskog mosta, hiljadu prelazaka, dve hiljade prelazaka, pet hiljada prelazaka, nemoguće je znati koliko ih je bilo, ali to je svakako put na koji si išao češće nego na bilo koji drugi u životu, i nijednom nisi propustio da se diviš arhitekturi mosta, neobičnom ali srećnom spoju starog i novog, po čemu se ovaj most razlikuje od svih ostalih, težak kamen

srednjovekovnih gotičkih lukova u kontrastu ali i u harmoniji s delikatnom mrežom čeličnih kablova, nekada najviša građevina pravljena ljudskom rukom na severnoameričkom kontinentu, a u danima pre nego što su samoubilačke ubice posetile Njujork, prelazak od Bruklina prema Menhetnu uvek ti je bio draži zbog iščekivanja upravo one tačke s koje su se u isto vreme mogli videti Kip slobode u luci s tvoje leve strane, i obris donjeg dela grada koji se pomaljao ispred tebe, ogromne zgrade koje ti odjednom iskaču pred oči, među njima i Kule, naravno, nelepe Kule koje su postepeno postale prepoznatljiv deo pejzaža, pa iako se još diviš tim konturama kad god se približiš Menhetnu, sada, kad Kula više nema, preko mosta ne možeš da pređeš a da ne misliš na mrtve, na to kako gledaš s prozora ćerkine sobe, na poslednjem spratu kuće, kako gore, da ne misliš na pepeo koji je padao po ulicama u susedstvu još tri dana posle napada, i na gorak, nepodnošljiv vonj zbog koga si morao da zatvoriš sve prozore na kući, sve dok ga vetar nije odneo van Bruklina, u petak, i mada si nastavio da prelaziš Bruklinski most dva ili tri puta nedeljno u ovih devet i po godina koliko je prošlo od tada, to putovanje više nije isto, mrtvi su još uvek tu, i Kule su tu takođe - pulsiraju u sećanju, još prisutne kao praznina na nebu.

Čuo si kako te mrtvi dozivaju - ali to se desilo samo jednom, jednom za sve godine koliko si živ. Nisi neko ko vidi stvari kojih nema, i mada si često bio zbunjen onim što vidiš, nisi osoba koja je sklona halucinacijama ili fantastičnim iskrivljenjima stvarnosti. Isti je slučaj i s tvojim ušima. Vrlo često, tokom tvojih šetnji gradom, učini ti se da te neko doziva, misliš da si čuo glas tvoje žene, ili ćerke ili sina, kako te dovikuju preko ulice, ali kad se okreneš da ih potražiš, uvek je u pitanju neko drugi ko je rekao *Pol*, ili *tata*, ili *tatice*. Ipak, pre nekih dvadeset, možda dvadeset pet godina, pod uslovima koji su bili veoma netipični za uobičajeni tok tvog svakodnevnog života, iskusio si jednu auditivnu halucinaciju koja te i dalje zbunjuje zbog svoje živosti i snage, zbog same jačine glasova koje si čuo, i pored toga što je hor glasova mrtvih vrištao u tebi ne duže od pet do deset sekundi. Bio si u Nemačkoj, provodio si vikend u Hamburgu, i u nedelju ujutro, tvoj prijatelj Mihael Nauman, koji je u isto vreme i tvoj nemački izdavač, predložio ti je da odete do Bergen-Belzena ili tačnije, do mesta na kome je Bergen-Belzen nekad bio. Hteo si da

ideš, iako si jednim delom oklevao, i sećaš se vožnje gotovo praznim autobanom tog tmurnog nedeljnog jutra, sivobelog neba okačenog iznad beskrajne ravnice, kako si video automobil koji se zabio u stablo pored puta i leš vozača koji je ležao na travi, telo toliko nepomično i izuvrtano da si odmah znao da je čovek mrtav, a ti si, eto, bio tu, na suvozačkom mestu, i razmišljao si o Ani Frank i njenoj sestri Margo koje su obe umrle u Bergen-Belzenu, zajedno sa desetinama hiljada drugih, hiljadama drugih koji su na tom mestu umrli od tifusa, od gladi, mučenja, koji su bili ubijeni. Kroz glavu su ti, dok si sedeo na suvozačkom mestu, prolazili svi oni deseci filmova i dokumentarnog materijala o logorima smrti koje si gledao, i dok ste ti i Mihael prilazili mestu, shvatio si da si sve napetiji i potišteniji. Od samog logora nije ostalo ništa. Zgrade su srušene, barake su rastavljene i odnete, nestale su ograde od bodljikave žice a ono što je sada tu stajalo bio je mali muzej, prizemna građevina s uveličanim crno-belim fotografijama uz koje su išli propratni tekstovi, sumorno mesto, užasno mesto, ali toliko ogoljeno i sterilno, da ti je bilo teško da zamisliš kako je izgledala stvarnost tog mesta tokom rata. Nisi mogao da osetiš prisustvo mrtvih, užas tolikih hiljada sabijenih u to košmarno selo opasano bodljikavom žicom, i dok si s Mihaelom išao kroz muzej (u tvom sećanju vas dvojica ste bili jedini posetioci), poželeo si da je logor ostao onakav kakav je bio, da bi ljudi mogli da vide kako izgleda arhitektura varvarstva. Zatim ste izašli, do dela na kom je nekada bio logor, ali tu je sada bilo travnato polje, oblast lepe, fino negovane trave koja se protezala nekoliko stotina metara unaokolo, i da nije bilo različitih obeležja na mestima gde su nekad bile barake, gde su nekad stajale zgrade, nije bilo načina da se nasluti šta se tu dešavalo nekoliko decenija ranije. Onda si došao do dela travnjaka koji je bio malo uzvišen, desetak centimetara u odnosu na ostatak polja, savršeno pravilan pravougaonik površine šest puta devet metara, što je veličina oveće sobe, i u jednom uglu nalazio se znak na kome je pisalo: *Na ovom mestu leže tela 50.000 ruskih vojnika*. Stajao si na grobu u kome leži pedeset hiljada ljudi. Činilo se nemoguće da je toliko tela stalo na tako malom prostoru, a kad si probao da ih zamisliš ispod sebe, isprepletani leševi pedeset hiljada mladića naguranih u nešto što je moralo biti najdublja duboka jama, počelo je da ti se vrti u glavi od pomisli na toliko smrti, toliko

smrti sabijenih na tako malom prostoru, i trenutak kasnije čuo si krike, neverovatno uzdizanje glasova iz tla pod tobom, i čuo si kako kosti mrtvih zavijaju u bolu, u očaju, zavijaju i riču u naletima, punim glasom uhoparajuće muke. *Zemlja je vrištala*. Slušao si ih pet-deset sekundi, a onda se sve utišalo.

Razgovaraš sa ocem u snovima. Već dugi niz godina, posećuje te u mračnoj prostoriji s druge strane svesti, sedate za sto i vodite duge razgovore, bez žurbe; smiren i oprezan, ophodi se prema tebi ljubazno i s puno dobre volje, uvek pažljivo sluša šta mu govoriš, ali kad se san završi, i ti se probudiš, ne sećaš se ni jedne jedine reči, ni tvoje ni njegove.

Kijanje i smejanje, zevanje i plakanje, podrigivanje i kašljanje, češkanje ušiju, trljanje očiju, duvanje nosa, iskašljavanje, grickanje usana, prevlačenje jezikom preko unutrašnje strane donjih zuba, drhtanje, puštanje vetra, štucanje, brisanje znoja s čela, prelaženje prstima kroz kosu - koliko si puta uradio sve to? Koliko naboja na nožnim prstima, prignječenih prstiju na rukama, udaraca po glavi? Koliko saplitanja, zapinjanja i padova? Koliko treptaja oka? Koliko koraka? Koliko sati provedenih s nalivperom u rukama? Koliko poljubaca?

U naručju držiš svoju malu decu.

U naručju držiš svoju ženu.

Tvoja bosa stopala na hladnom podu dok silaziš s kreveta i prilaziš prozoru. Sada imaš šezdeset i četiri godine. Vazduh je napolju siv, gotovo beo, sunce se ne vidi. Pitaš se: Koliko je jutara ostalo?

Jedna vrata su se zatvorila. Druga su otvorena.

Zašao si u zimu svog života.

(2011)

Beleška o autoru

Pol Oster, jedan od vodećih savremenih američkih pisaca, autor je mnogih romana, među kojima su i *Nevidljivi*, *Čovek u mraku* i *Knjiga opsena*. Za svoje stvaralaštvo 2006. godine u Španiji dobio prestižnu nagradu „Princ od Asturije”, a postao je i član Američke akademije umetnosti i književnosti. Među priznanjima koja je do sada dobio jesu i „Independent spirit”, za scenario filma *Dim*, te francuske nagrade „Prix Médicis” za roman *Levijatan* i „Médaille Grand Vermeil” koju dodeljuje gradonačelnik Pariza. Takođe, našao se i u najužem izboru za nagrade IMPAC Dablin za *Knjigu opsena*, Pen/Fokner za prozu s romanom *Muzika slučaja*, kao i za nagradu „Edgar” za *Grad od stakla*. Osterova dela prevedena su na trideset pet jezika.

Živi u Bruklinu, u Njujorku.

1 Najpoznatija slika američkog slikara Arčibalda Maknila Vilara, nastala oko 1875. godine; ulje na platnu koje predstavlja scenu iz Američke revolucije. - *Prim. prev.*

2 Majko uspomena, dragano draganâ / Ti, sva moja dužnost! Ti, sve moje drago! / Pamtićeš opojnost tog smiraja dana, / Lepotu draganja uz ognjište blago, / Majko uspomena, dragano draganâ! - Ovde prema: Šarl Bodler, „Balkon”, u *Cveće zla*, preveo Nikola Bertolino, BIGZ, Beograd 1982. - *Prim. prev.*

3 Specifičan vid zajedničkog vlasništva u kome postoji odbor čiji članovi odlučuju, pored ostalog, i o tome kome će biti dozvoljeno da kupi ili iznajmi stan u zgradi čiji su vlasnici. - *Prim. prev.*

4 Yenta - reč iz jidiša koja je ušla u engleski i koja označava ženu koja mnogo priča, tračaru, nekoga ko se u sve meša. - *Prim. prev.*

Table of Contents

[Zimski dnevnik](#)

[Beleška o autoru](#)